

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğba SATAN

TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI VE AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNE UYUMU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ULUTÜRK

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2010

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuğba SATAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Adil Korkmaz Akkaya
Üye (Danışmanı) : Dr. Selman Uduro
Üye : Selman Selman Erdem

Tez Konusu:

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi 19.04/2010

Mezuniyet Tarihi 13.05/2010

Prof.Dr. Burhan VARKIVANÇ
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
GENEL OLARAK DEVLET YARDIMLARI	
1.DEVLET YARDIMININ TANIMI	3
2.ULUSLAR ARASI ÖRGÜTLERE GÖRE DEVLET YARDIMI KAVRAMI.....	5
2.1.Dünya Ticaret Örgütü'ne Göre Devlet Yardımı Kavramı.....	5
2.2.OECD'ye Göre Devlet Yardımı Kavramı	8
2.3.EFTA'ya Göre Devlet Yardımı Kavramı	10
2.4.Avrupa Birliği'ne Göre Devlet Yardımı Kavramı	12
3.DEVLET YARDIMLARININ TÜRLERİ.....	14
3.1.Amaçlarına Göre Devlet Yardımları	14
3.1.1.Teşvik Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları	14
3.1.2.Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları	14
3.2.Veriliş Şekillerine Göre Devlet Yardımları	15
3.2.1.Nakdi Yardımlar	15
3.2.2.Nakdi Olmayan Yardımlar	15
4.DEVLET YARDIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ	16
4.1.Kaynak Dağılımına Etkisi.....	16
4.2.Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımına Etkisi	17

4.3.Rekabet Koşullarına Etkisi	18
4.4.Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyine Etkisi	19
4.5.Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEVLET YARDIMLARI

1.TÜRKİYE’DE DEVLET YARDIMLARININ TARİHÇESİ.....	21
1.1.Planlı Dönem Öncesi.....	21
1.2.Planlı Dönem	27
1.3.AB’ye Uyum Süreci	28
2.YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI	39
2.1.KOBİ’LERE YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI	43
2.1.1.KOSGEB Destekleri.....	43
2.1.2.TÜBİTAK Destekleri	49
2.1.3.Türkiye Kalkınma Bankası Destekleri.....	50
2.1.4.İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) Destekleri.....	50
2.2.BÖLGESEL YARDIMLAR.....	51
2.3.AR-GE YARDIMLARI	53
2.3.1.Maliye Bakanlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar	53
2.3.2.DPT Tarafından Sağlanan Yardımlar	54
2.3.3.Hazine Müsteşarlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar	55
2.3.4.KOSGEB Tarafından Sağlanan Destekler	55
2.3.5.Dış Ticaret Müsteşarlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar	55
2.3.6.Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Aracılığıyla Sağlanan Destekler	55
2.3.7.TÜBİTAK Aracılığıyla Sağlanan Destekler	56
3.İHRACATTA DEVLET YARDIMLARI.....	57

3.1.İhracatta Devlet Yardımı Türleri.....	57
3.1.1.Tasarım Desteği.....	57
3.1.2.Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi.....	58
3.1.3.Ar-Ge Destekleri	59
3.1.4.Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi	59
3.1.5.Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği	59
3.1.6.Eğitim ve Danışmanlık Desteği.....	59
3.1.7.İstihdam Yardımı.....	60
3.1.8.Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi	60
3.2.İhracat Finansmanı-Türk Eximbank Uygulamaları	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEVLET YARDIMLARI

1.AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEVLET YARDIMI KAVRAMI	63
1.1.Roma Antlaşması'nın 87(1). Maddesi.....	63
1.2.Roma Antlaşması'nın 87(2). Maddesi.....	66
1.3.Roma Antlaşması'nın 87(3). Maddesi.....	67
1.4.Roma Antlaşması'nın 88. Maddesi	68
1.5.Roma Antlaşması'nın 89. Maddesi	68
2.AVRUPA BİRLİĞİ'NDE UYGULANAN DEVLET YARDIMLARI	69
2.1.Bölgesel Devlet Yardımları	69
2.2.Yatay Amaçlı Yardımlar	73
2.2.1.KOBİ yardımı.....	73
2.2.2.Çevrenin Korunmasına Yönelik Yardımlar	74
2.2.3.Ar-Ge Yardımları	76

2.2.4.İstihdam Yardımları.....	77
2.2.5.Eğitim Yardımları.....	79
2.2.6.De minimis	79
2.2.7.Kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımları	80
2.3.Sektörel Yardımlar	80
2.3.1.Hassas Sektörler	82
2.3.1.1.Gemi İnşa Sektörü	82
2.3.1.2.Elektrik Sektörü.....	84
2.3.1.3.Çelik Sektörü.....	84
2.3.1.4.Posta Hizmetleri Sektörü.....	85
2.3.1.5.Radyo ve TV Yayıncılığı Sektörü	85
2.3.1.6.Görsel ve İşitsel Sektör	85
2.3.2.Sektöre Özel Kurallar	86
2.3.2.1.Tarım Sektörü.....	86
2.3.2.2.Balıkçılık Sektörü	88
2.3.2.3.Ulaştırma Sektörü	88
3.AB'DE DEVLET YARDIMLARININ SON YILLARDAKİ GELİŞİMİ	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI MEVZUATININ AVRUPA BİRLİĞİ MEVZUATI İLE UYUMU

1.TÜRKİYE-AB ARASINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ TESİS EDEN 1/95 SAYILI ORTAKLIK KONSEYİ KARARI.....	92
2.GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASINDA DEVLET YARDIMI MEVZUATI AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ	97
3.TÜRKİYE'DE AB'YE UYUM ÇERÇEVESİNDE DEVLET YARDIMI MEVZUATINDA YAPILAN / YAPILMASI ÖNGÖRÜLEN DEĞİŞİKLİKLER.....	99
3.1.Katılım Ortaklığı Belgeleri Kapsamında.....	100

3.2.Ulusal Programlar Kapsamında	101
3.3.İlerleme Raporları Kapsamında	103
4.DEVLET YARDIMLARININ İZENMESİ VE DENETLENMESİ HAKKINDA KANUN TASARISI	109
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ	126

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımları ve Kanunların Kronolojisi

Tablo 2: Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımları

Tablo 3: Bölgelere Göre Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri

Tablo 4: Bölgelere Göre Kurumlar veya Gelir Vergisine Uygulanacak İndirim ve Yatırıma Katkı Oranları

Tablo 5: 31/12/2010 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Bölgelere Göre Kurumlar veya Gelir Vergisine Uygulanacak İndirim ve Yatırıma Katkı Oranları

Tablo 6: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

Tablo 7: Ar-Ge Türlerine Göre Yardım Yoğunlukları

Tablo 8: İstihdam Yardımlarında Asgari Yardım Yoğunlukları

Tablo 9: GSYİH yüzdesi olarak toplam devlet yardımları (2008 finansal krizi yardımları dahil) (AB-27, 1992-2008)

Tablo 10: AB-27’de 2003-2005 ve 2006-2008 Dönemleri Arası Yardım Farklılıkları (Puansal Olarak)

Tablo 11: Dış Ticarete Ait Temel Göstergeler

Şekil 1: GSYİH Yüzdesi Olarak Toplam Devlet Yardımları (2008 finansal kriz yardımları dahil, AB-27, 1992-2008).

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
CE	: Conformité Européenne
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTSS	: Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITFC	: International Islamic Trade Finance Corporation
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İŞGEM	: İş Geliştirme Merkezi
KKDF	: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
NUTS	: Nomenclature of Statistical Territorial Units (AB'nin Bölgesel İstatistik Sistemi)
OBP	: Ortak Balıkçılık Politikası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
ORTKA	: Ortak Kullanım Atölyeleri
ORTLAB	: Ortak Kullanım Laboratuarları
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OTP	: Ortak Tarım Politikası
SDŞ	: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri

TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezi
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TURKAK	: Türk Akreditasyon Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
UYYP	: Ulusal Yeniden Yapılandırma Programı

ÖZET

Ekonomide kullanılan önemli kamusal müdahale araçlarından biri olan devlet yardımları, özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile önemli bir konuma gelmiştir. Devlet yardımları birçok amaca yönelik verilebilmekle birlikte temel hedef, genel anlamda halkın refah seviyesinin yükseltilmesidir.

Türkiye’de de devlet yardımları geçmişten günümüze çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların azaltılmasında ve çözümünde önemli bir politika aracı olarak kullanılmıştır. Ancak, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye, AB müktesebatının büyük bir kısmını ve bununla birlikte devlet yardımları ile ilgili düzenlemeleri de üstlenme yükümlülüğü altına girmiştir.

Türkiye, gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerinin çoğunu yerine getirmiş fakat devlet yardımları alanında mevzuat uyumu henüz sağlanmamıştır. AB’de yürürlükte olan devlet yardımı mevzuatına tam olarak uyumun sağlanmasının, kurulması planlanan Devlet Yardımlarını İzleme ve Denetleme Kurulu’nun oluşturulması ve faaliyete geçmesi sonrasında gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Uyumlaştırmanın asıl etkileri ise bundan sonra görülebilecektir.

SUMMARY

State aids, an important tool for government intervention in the economy, has become important particularly because of the rise of the social welfare state. State aids, although may be used for different purposes in principle aim to raise the general welfare of the people.

In Turkey as well, has been employed as a significant policy tool in settlement or alleviation of various economic and social problems. However, with the Association Council resolution numbered 1/95, Turkey has committed to assume a greter part of the EU acquis communitaria and within this context making regulations regarding state aids.

Turkey has honoured many of its commitments within the context of accesion responsibilities, however, the legislative harmonization regarding the state aids had not been achieved. Full compliance with the EU legislation on state aids, is expected to be achieved through the planned establishment of Committee for Inspecting and Controlling State Aids, and her transition to full operation. The observance of the actual effects of the harmonisation will be possible following this initial phase.

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı oluşturma aşamasında yardımlarını, değerli katkılarını, desteğini ve zamanını esirgemeyen, tüm iş yoğunluğuma rağmen bana olan inancını yitirmeyen, her türlü emeğimi önemli kılan çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman ULUTÜRK'e yürekten teşekkür ediyorum.

Ayrıca, manevi desteğiyle her zaman yanımda olan annem Raziye SATAN, babam İsmet SATAN ve kardeşim Tuğçe SATAN'a; tüm arkadaşlarıma ve Sarper ATAKUL'a teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Genel olarak, devlet kaynaklarından kamu teşebbüslerine ve özel girişimlere yapılan her türlü yardım olarak kabul edilen devlet yardımı, ekonomide kullanılan önemli kamusal müdahale araçlarından biridir. Hangi ekonomik modeli benimsemiş olursa olsun, en liberal ekonomilerde bile devlet yardımlarına başvurulabilmektedir.

Devlet yardımlarının temelinde kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi söz konusudur. Temel hedef, genel anlamda halkın refah seviyesinin yükseltilmesi olup; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü arttırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek, ihracatı geliştirmek gibi birçok amaca yönelik verilebilmektedir.

Çok taraflı ve ülkeler arasında dünya ticaretinin geliştirilmesi amacını taşıyan ve özellikle AB, DTÖ, EFTA ve OECD gibi uluslar arası örgütlerde devlet yardımları konusunda özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu örgütlerin devlet yardımları ile ilgili ortak maddesi, üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyen ve rekabeti bozan devlet yardımlarının yasaklanmasıdır.

Türkiye, GATT (şimdiki adıyla DTÖ) kapsamında oluşturulan Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Kodunu kabul etmiş ve buna bağlı olarak, ihracat performansına dayanan ve ithal mallar yerine yerli malların kullanılmasına yönelik sübvansiyonları yasaklamıştır.

1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye-AB ilişkileri başlamış ve tam üyeliğe ulaşmaya kadar hazırlık, geçiş ve son dönem olarak üç döneme ayrılmıştır. Türkiye, son dönemi başlatan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile AB müktesebatının çok büyük bir kısmını ve beraberinde devlet yardımı mevzuatını da uyumlaştırma yükümlüğü altına girmiştir.

Türkiye'nin devlet yardımı mevzuatında AB mevzuatına uyum adına yapılması öngörülen değişiklikler, Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları kapsamında ele alınmıştır. Türkiye ise tam üyelik yolunda ve AB'nin somut değişiklik taleplerini tatmin edecek şekilde yapmayı taahhüt ettiklerinin listesini, hazırladığı Ulusal Programlarda belirtmiştir.

AB'de devlet yardımları; rekabeti olumsuz etkilediği, piyasa bozukluklarına yol açtığı ve kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılımına neden olduğu gerekçeleriyle, Roma

Antlaşması hükümlerinde Ortak Pazar ile bağdaşmaz kabul edilmiş olup, yasaklanmıştır. Ancak yine Roma Antlaşması hükümleri ile bu kurala bazı istisnalar da getirilmiştir.

Türkiye, gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerin çoğunu yerine getirmiştir. Devlet yardımları alanında mevzuat uyumu ise henüz sağlanmamıştır. Bu alandaki çalışmalar devam etmekte olup, mevzuat uyumunun, oluşturulması öngörülen Devlet Yardımlarını İzleme ve Denetleme Kurulunun faaliyete geçmesi sonrasında tamamlanması planlanmaktadır.

Bu tezin amacı, Türkiye’de devlet yardımı mevzuatının AB mevzuatı ile uyumlaştırılma sürecinin ne aşamada olduğunu ve uyumlaştırmanın Türkiye açısından ne gibi etkileri olabileceğini ortaya koymaktır.

Tezin birinci bölümünde devlet yardımlarının tanımı, devlet yardımlarının türleri ve devlet yardımlarının ekonomik etkileri; ikinci bölümünde Türkiye’de devlet yardımlarının tarihçesi ve Türkiye’de uygulanan devlet yardımları; üçüncü bölümünde AB’de uygulanan devlet yardımları ve dördüncü bölümünde Türkiye’de devlet yardımı mevzuatının AB mevzuatı ile uyumu konuları ele alınacak ve olası etkileri tartışılacaktır.

I. BÖLÜM

GENEL OLARAK DEVLET YARDIMLARI

1. DEVLET YARDIMLARININ TANIMI

Ülkelerin genel ekonomi politikaları çerçevesinde büyüme, tam istihdam, ödemeler dengesi denklığı gibi makroekonomik hedeflerin veya sanayi, teknoloji, çevre, enerji, sosyal ve bölgesel politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan ekonomiye müdahale araçlarından biri de devlet yardımlarıdır (Köksal, 2001, s.3).

Devlet yardımı; kimi zaman sübvansiyon, destek, teşvik kavramlarını kapsayan geniş kavram olarak tanımlanmakta, kimi zamansa bu kavramlarla aynı anlamda kullanılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) öncülüğünde hazırlanan çok taraflı uluslar arası anlaşmalarda teşvik kavramı yerine sübvansiyon, AB mevzuatında ise devlet yardımı kavramları kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde ise teşvik kavramı, "isteklendirme", "özendirme" olarak; sübvansiyon kavramı ise "para yardımı", "destekleme" olarak yer almaktadır (Türk Dil Kurumu, 2009) Ancak Türkiye'de, AB'ye tam üyelik sürecinde devlet yardımı terimi, bu kavramların tümünü kapsar şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Uysal, 2005, s.8).

Devlet kaynaklarından kamu teşebbüslerine ve özel teşebbüslere yapılan her türlü yardım devlet yardımı olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle devlet yardımları temel olarak bir mal veya hizmetin maliyetini düşürmeye yönelik devlet tarafından yapılan bir kaynak transferidir.(Leblebici, 2002, s.3). Bu sayede devlet, yatırım miktarını, yatırım yapılacak sektör veya ürünü, yatırımın teknolojisini ve yerini etkilemeye ve belirlemeye çalışmaktadır (Ulutürk, 2004, s.355). Devlet yardımları, devletin kaynakları ile belli bir işletmeyi veya üretimi, üretim yöntemini, üretim ya da faaliyet konusunu etkilemek, üreticileri teşvik ve himaye etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek suretiyle belirli bir bölgenin gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla, denk bir karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlardır (Leblebici, 2002, s.3).

Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından benimsenen ve sıklıkla kullanılan teşvik tanımı; belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirmelerdir (Duran, 2003, s.22).

Yine aynı kurum tarafından uygulanan ve yürürlükte olan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'ın amaç ve kapsamı, Kalkınma Planları ve

Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirerek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek olarak belirtilmiştir (2009/15199 sayılı Karar).

Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısında ise devlet yardımı, “Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, doğrudan kamu tarafında ya da kamu kaynakları aracılığı ile herhangi bir şekilde sağlanan, belirli teşebbüslere veya belirli ürünlerin üretimine ayrıcalık tanıyarak rekabeti bozan veya bozma tehdidi oluşturan ve yararlanana mali fayda sağlayan her türlü tedbir” olarak tanımlanmıştır.

Devlet yardımları, ekonomik ve sosyal problemlerin çözümünde kullanılan önemli kamusal müdahale araçlarından biridir. Özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle çok önemli sosyal sorumluluklar da üstlenmiştir (DPT, 2007, s.2). Buna Türkiye’den örnek vermek gerekirse, Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir İktisat Kongresiyle alınan kararlarda özel sektörün ağırlıklı olduğu liberal ekonomi politikası benimsenmiş ve devletin, özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda devreye girmesi kararlaştırılmış olmasına rağmen, o dönemde özel sektörün beklenen verimliliği gösterecek kadar gelişmiş olmaması ve 1929 krizi sonrasında liberal iktisat düşüncesini zayıflatması üzerine, devletin ekonomiye müdahalesinin önemi artmıştır. İşte bu dönemde, Teşvik-i Sanayi Kanunu ile başlayan ve devam eden devlet yardımı uygulamaları ile gerek ülke içinde var olan gerekse 1929 krizinin yarattığı sorunlar azaltılabılmıştır.

Temelde piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan ve belli kesime yönlendirildiğinden (belli sektör, yöre veya firma grubu) haksız rekabet yaratan bu kamu politikasını haklı hale getiren neden ise yukarıda sayılan sosyal amaçlar ve sağlanan dışsal faydalardır (Çiloğlu, 2000, s.29).

Tanımdan anlaşılacağı gibi, ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi söz konusudur. Temel hedef, genel anlamda halkın refah seviyesinin yükseltilmesidir (DPT, 2007, s.1).

Teşvik kavramının temel özellikleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Duran, 2003, s.7):

- Teşvikler, devlet tarafından verilir,

- Teşvikler, genellikle özel kesime verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de verilebilmektedir,

- Teşvikler, devlete bir maliyet yükler. Bu, nakdi destek olarak verildiğinde devletin kamu harcamaları artmakta ve bütçe üzerinde önemli bir yük meydana gelmekte, vergi muafiyet ya da istisnası şeklinde verildiğinde kamu gelirlerinde azalma meydana gelmektedir,

- Teşvikler, devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasına neden olurken, firmalar açısından bir yararı ifade eder,

- Teşvikler, yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılır,

- Teşvikler, dolaylı veya dolaysız verilebilir,

- Teşvikler, açık veya gizli olabilir.

2. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE GÖRE DEVLET YARDIMI KAVRAMI

Çeşitli uluslar arası ekonomik birleşmeler ve örgütler içerisinde Dünya Ticaret Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Avrupa Serbest Ticaret Birliği ve Avrupa Birliği'nde, bu örgütlerin her birinin kuruluş amacı nedeniyle devlet yardımları konusuna detaylı olarak yer verilmiştir. Bu örgütlerin ortak amacı, üye ülkeler arasındaki ticaret ve rekabet kurallarını düzenlemek olduğundan, devlet yardımları konusu önem kazanmaktadır.

Bu başlık altında, Dünya Ticaret Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Avrupa Serbest Ticaret Birliği ve Avrupa Birliği'nde devlet yardımı kavramı açıklanacaktır.

2.1. Dünya Ticaret Örgütü'ne Göre Devlet Yardımı Kavramı

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT¹) 1994'ün sübvansiyonlara ilişkin 16. maddesi, gelir ve fiyat desteği uygulamaları dahil, doğrudan veya dolaylı olarak bir malın bir ülkeden ihracatını arttıracak veya bir ülkeye olan ithalatını azaltacak uygulamaları sübvansiyon olarak nitelendirmiştir (DPT, 2004, s.320).

---

¹ İngilizce adı "General Agreement on Tariffs and Trade" kelimelerinin baş harflerinin bir araya gelmesinden oluşan, 1947 yılında 23 ülkenin imzası ile oluşturulan ve 1 Ocak 1948'de fiilen yürürlüğe giren çok taraflı ticaret anlaşmasıdır. GATT'ın yerini 01.01.1995'ten itibaren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) almıştır.

Uruguay Turu² sonucunda 01.01.1995 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere GATT'nin yerini DTÖ'nün alması kararlaştırılmıştır.

DTÖ'nün amacı, üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerini geliştirmek, hayat standartlarını yükseltmek, tam istihdamı gerçekleştirmek, reel gelir ile gerçek talep hacmindeki istikrarlı artışı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, aynı zamanda da dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek ve gerek çevreyi korumak, gerekse farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmektir (Turhan, 1997, s.2).

Bu amaçlara ulaşılabilmesi için, üye ülkelerin karşılıklı çıkar esasına dayanarak ticareti engelleyen veya kısıtlayan her türlü engelin ve farklı uygulamaların (tarifeler ve tarife dışı engeller vb.) kaldırılması ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesi öngörülmüştür.

Ticareti kısıtlayan her türlü engelin kaldırılmasından kasıt, ithalat ve ihracatta uygulanan her türlü vergi dışı engelin önce vergiye (tarife) dönüştürülmesi, daha sonra da bu tarifelerin kaldırılmasıdır. Farklı uygulamaların kaldırılması içinse “en çok kayırlan ülke” ve “milli muamele” olmak üzere iki kural geliştirilmiştir. En çok kayırlan ülke kuralına göre, bir ülkeye sağlanan kolaylık ya da verilen taviz, ayırım yapılmadan bütün diğer üye ülkelere de aynen geçerli kılınmalıdır³. Milli muamele kuralı ise yurt içinde uygulanan vergi ve uygulamalarda yerli mal veya hizmet ve yabancı mal veya hizmet ayırımı yapılmadan hepsine eşit uygulamalar yapılmasıdır. Bu kuralların uygulanmasıyla, ticaretteki bütün bu engellerin ve ayrımcılığın kaldırılması ve böylece uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi hedeflenmektedir (Turhan, 1997, s.2).

Amaç ticaretin serbestleştirilmesi olduğundan dolayı, ülkeler arasındaki ticareti etkilediği gerekçesiyle devlet yardımları⁴ konusunda da bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Uruguay Turu Nihai Senedi dışındaki GATT kapsamında gerçekleştirilen çok taraflı ticaret görüşmelerinde devlet yardımının açık bir tanımı yapılmamıştır. İlk kez, 1993 yılında gerçekleştirilen Uruguay Turu Nihai Senedi ile Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler

² GATT'in oluşturulması sonrasında yapılan ve “round“ olarak adlandırılan çok taraflı ticaret müzakerelerinin sonucusudur. Tarım, tekstil ve hizmet sektörleri dahil, hemen hemen bütün ekonomik-ticari faaliyet alanlarını kapsamına alan Uruguay Turu Nihai Senedi, sübvansiyonlar, anti-damping, ticarete teknik engeller ve koruma tedbirleri gibi konularda çok taraflı ilke ve kurallar getirmekte; anlaşmazlıkların halli için etkin mekanizmalar oluşturmaktadır.

³ Preferanslar, dampingli ve sübvansiyonlu mallara uygulanan mukabil tedbirler ile kurallara uygun gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi anlaşmaları bu kuralın istisnalarıdır (Turhan, 1997).

⁴ Ekonomide devlet “teşvikleri” 1995'te DTÖ'nün kuruluşu ile birlikte d”devlet yardımları”na dönüşmüştür. Devlet yardımları, destek ve teşvik kavramlarından daha geniş kapsamlı ve daha etkin bir iktisat politikasını içermektedir (Şanlı, 2004, s.285).

Kodu oluşturulmuş ve burada da sübvansiyonun (DTÖ, devlet yardımı terimi yerine “sübvansiyon” kavramını kullanmaktadır) açık ve ayrıntılı tanımı yapılmıştır (DPT, 1995, s.3). Anlaşmanın “genel hükümler” başlıklı 1. maddesinde göre, kamu otoritesi ya da kamuya ait bir kuruluş tarafından yapılan fon transferi, tahsil edilmeyen herhangi bir vergi yükümlülüğü, kamu tarafından sağlanan genel alt yapı dışında kalan her türlü mal ve hizmet, gelir ve fiyat desteği ya da herhangi bir menfaat “sübvansiyon” olarak tanımlanmıştır (DPT, 2004, s.320). Buna göre, aşağıda yer alan maddi katkıların yapılmasının, sübvansiyon verildiği anlamına geldiği kabul edilmiştir (Köksal, 2002, s.4):

a) Devlet uygulamasının hibe, kredi, hisse senedi alımı gibi doğrudan fon transferi içermesi veya kredi garantisi gibi potansiyel olarak doğrudan fon ya da yükümlülük transferini içermesi,

b) Vadesi geçen bir hükümet gelirin affedilmesi veya tahsil edilmemesi (vergi erteleme gibi mali teşvikler),

c) Devletin, genel altyapı sağlanması dışında mal ve hizmet temininde bulunması veya mal satın alması,

d) Devletin bir fon mekanizmasına ödeme yapması veya özel bir organa, yukarıdaki şıklarda gösterilen ve normal olarak hükümet faaliyeti olarak nitelendirilen işlevleri yerine getirmesi için görev veya talimat vermesi,

e) GATT 1994’ün ihracat teşviklerinin kaldırılmasını öngören 16. maddesi anlamında bir gelir veya fiyat desteği olması ve bu yolla bir çıkar sağlanması.

Uruguay Turu Nihai Senedi ile ayrıca sübvansiyonlar; yasaklanmış, tedbir alınabilen ve tedbir alınmasını gerektirmeyenler olarak üç grupta toplanmıştır (DPT, 1995, s.4-5):

- Yasaklanmış sübvansiyonlar; ihracat performansına bağlı olarak verilen ve ithal malları yerine yerli malların kullanılmasına yönelik sübvansiyonlar,

- Karşı tedbir alınabilir sübvansiyonlar; sübvansiyon tanımına uyan uygulamaların bir başka ülkenin yerli sanayisine zarar vermesi, diğer imzacıların Genel Anlaşmadan dolayı veya dolaysız olarak kaynaklanan çıkarlarının ve elde ettikleri tavizlerin yok olmasına veya azalmasına neden olması, bir başka imzacının çıkarlarına ciddi zarar⁵ vermesi,

- Karşı tedbir alınmasını gerektirmeyen sübvansiyonlar ise; bir ülkenin sınırları dahilinde uygulanan ve herhangi bir sektöre ayrıcalık tanımayan (spesifik olmayan) genel nitelikli sübvansiyonlar, spesifik olarak nitelendirilebilen ancak şirketlerce veya şirketlerle

⁵ Bu bağlamda, ciddi zararın; bir ürüne uygulanan toplam ad valorem sübvansiyonun, malın değerinin % 5’ini geçmesi, bir sanayi işletmesinin zararını gidermeye yönelik sübvansiyon verilmesi, ciddi sosyal sorunların ortadan kaldırılması ve uzun vadeli kalkınmaya dönük çözümlere zaman kazandırmak üzere, aynı kuruluşa tekrar verilmemek üzere bir defaya mahsus uygulananlar hariç, kuruluşun işletme zararlarını gidermeye yönelik sübvansiyon verilmesi, borçların direk olarak affedilmesi (devlete olan borçların ödenmesi ve borç ödemelerini karşılayan hibeler) durumlarında ortaya çıktığı belirtilmektedir (DPT, 1995, s.4).

sözleşme yapmış yüksek öğrenim veya araştırma kuruluşlarınca yürütülen araştırma faaliyetlerine yapılan yardımlar ile genel bir bölgesel kalkınma çerçevesi içinde uygulanması ve seçilmiş bölge dahilinde spesifik olmaksızın dağıtılması şartıyla geri kalmış bölgelere verilen sübvansiyonlar,

olarak sınıflandırılmıştır.

Anlaşmanın 2. maddesinde spesifik sübvansiyonun tanımı yapılmıştır. Buna göre, spesifik sübvansiyonlar sadece belirli üretim dallarına ve işletmelere ya da belirli bir coğrafi bölgedeki firmalara uygulanan sübvansiyonlardır. Bir sübvansiyonun spesifik olması, onu yasak veya dava edilebilir kılabilmektedir (DPT, 2004, s.320-321). Eğer bir uygulama yasaklanmış sübvansiyon olarak nitelendirilemiyorsa ve spesifik ise, bu sübvansiyon tedbir alınabilen sübvansiyon olarak ele alınacaktır (DPT, 1995, s:5).

Anlaşmanın spesifikliğe ilişkin 2.1.(a) maddesinde, sübvansiyonu veren makamın veya bu makama bu yetkiyi veren mevzuatın, sübvansiyondan yararlanılabilmeyi açıkça belirli işletmelerle sınırlamasının, söz konusu sübvansiyonu spesifik kılacağı kabul edilmiştir. Anlaşmanın 2.1.(b) maddesinde ise, sübvansiyondan yararlanılabilmeye koşunun ve sübvansiyon tutarının objektif kriterler ve koşullar çerçevesinde uygulanması ve bu ölçüt ve koşullara tam olarak uyulması halinde spesifikliğin söz konusu olmayacağı belirtilmiştir (DPT, 2004, s.321).

2.2. OECD'ye Göre Devlet Yardımı Kavramı

OECD'nin başlangıcı, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütüne (Organisation for European Economic Co-operation-OEEC) dayanmaktadır. Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, 1947 yılında, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden yapılanması için, Marshall Yardımı adı altında, Kanada ve Amerikan yardımlarını uygulamak için oluşturulmuştur. 1961 yılında, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünün yerini Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) almıştır (OECD, 2009)

OECD'nin hedefleri, dünyada piyasa ekonomisi çerçevesinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek, üye ülkelerin yaşam standartlarını yükseltmek, istihdamı arttırmak, ekonomik istikrarı sürdürmek, diğer ülkelerin ekonomik gelişmelerini desteklemek ve dünya ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir⁶ (OECD, 2009)

⁶ Günümüzde, OECD'nin 30 üyesi bulunmaktadır: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya Cumhuriyeti, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD.

OECD'ye göre, devlet yardımının yaygın olarak kabul edilen bir tanımı olmamakla birlikte, genel kabul gören görüşlere göre üç temel özelliği bulunmaktadır: bir devlet politikasıdır, belli firmaları diğerlerine göre kayırır (rekabeti bozucu etki), genel refahı azaltır. OECD, bir firmanın kendi piyasasındaki rakip firmalardan daha yüksek oranda mali transfer almasını, daha düşük oranlı vergi ödemesini, kamusal mallardan daha büyük fayda sağlamasını veya daha düşük çevresel veya düzenleyici kontrollerle karşılaşmasını yani sanayi sektöründeki diğer firmalar karşısındaki durumunun ayrıcalıklı olarak adlandırılmasını devlet yardımı olarak kabul etmektedir (OECD, 2001, s.25, 28). Ayrıca, bir ülkedeki diğer teşebbüslere oranla herhangi bir teşebbüsün aldığı finansal transferleri ve dünya çapında geçerli olacak kıyaslama fiyatlarının tespit edilmesiyle birlikte, yerel teşebbüslerin ödedikleri veya aldıkları fiyatların bu kıyaslama fiyatlarından farklı olmasını devlet yardımı olarak kabul etmektedir (OECD, 2001, s.30 akt. Özer, 2006, s.5).

OECD tarafından yapılan yatırım teşviki tanımına göre ise yatırım teşvikleri; bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir (UNCTAD, 1994, s.290 akt. Duran, 2003, s.6).

Devlet yardımları, OECD bünyesinde sürdürülen çalışmalar kapsamında da belirli ortak esaslar çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmıştır. 1987 yılında oluşturulan Sübvansiyonlar ve Yapısal Düzenlemeler projesi çerçevesinde sürdürülen çalışmalar sonucunda 22 üye devlet ve AT'de uygulanan destekleme sistemleri örneklerinin teker teker değerlendirilmesi suretiyle sınıflandırılmıştır. Buna göre uygulanan devlet yardımları; nakit ödemeler, tercihli koşullarla sağlanan krediler, devletin hisse alımı yoluyla katılımı, devlet garantileri, vergi muafiyeti veya bu yöntemlerin bir arada kullanılması şeklinde gruplandırılmıştır. Söz konusu yardımlar, doğrudan hükümet kanalıyla veya yerel idarelerce sağlanmıştır (DPT, 1995, s:9).

Şeffaflığı sağlamak amacıyla sürdürülen çalışmaların yanı sıra, uluslararası ticarete en önemli engeli oluşturdukları gerekçesiyle ihracata uygulanan sübvansiyonlar, özellikle en yaygın ihracat sübvansiyonlarının başında gelen ihracat kredileri ve kredi garantileri ise, OECD Uzlaşması⁷ (Guidlines on Officially Supported Export Credits) çerçevesinde ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Buna göre ihracat kredisi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin yabancı alıcısının ödemeyi ertelemesine olanak sağlayan durumları ifade etmektedir. İhracat kredileri genel olarak kısa (2 yıldan az), orta (2-5 yıl) ve uzun vadeli (5 yıldan fazla) olmak

⁷ Türkiye dışında kalan OECD üyeleri tarafından uygulanmakta olan OECD Uzlaşması ilk kez 1976 yılında bir "prensipler yelpazesi" olarak ortaya konmuş, 1978 yılında üzerinde anlaşmaya varılmış ve 1989 yılı sonunda bugünkü halini almıştır (DPT, 1995, s:10).

üzere üçe ayrılmakta ve doğrudan ihracatçı tarafından sağlanan "tedarikçi kredisi" (supplier credits) veya ihracatçının bankası ya da mali kuruluşu tarafından alıcıya (ya da alıcının bankasına) açılan "alıcı kredileri" şeklinde tanımlanmıştır (DPT, 1995, s:9-10).

OECD Uzlaşması, iki yıl ve daha fazla geri ödeme süresi olan mal ve/veya hizmet ya da buna eşdeğer leasing işlemleri ile ilgili olarak resmi destekli ihracat kredilerine kurumsal bir çerçeve getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Uzlaşma ile resmi destekli ihracat kredilerine belirli limitler ve şartlar getirilmekte; ancak bazı istisnai durumlarda bu limitlerin aşılmasına ve üyelerin onayı alınarak normal koşulların dışında farklı uygulamalar yapılmasına da imkân sağlanmaktadır (DPT, 1995, s:10)

2.3. EFTA'ya Göre Devlet Yardımı Kavramı

Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) 1960 yılında, Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere tarafından Avrupa Birliği'ne alternatif olarak kurulmuş bir uluslararası ticaret örgütü olup, günümüzde 4 Avrupa ülkesinin (İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lihtenştayn) üye olduğu dünyadaki en önemli serbest ticaret bölgelerinden biridir. Amacı, üye ülkeler arasında ticareti serbestleştirmek ve rekabeti sağlamaktır⁸.

Başlangıçta 7 üye ile kurulan EFTA'nın üyelik yapısı, zaman içerisinde politik entegrasyonlarla değişmiştir. Günümüzde İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lihtenştayn, bilinen "Yeni EFTA"yı oluşturmaktadır. 2001 yılında, Lihtenştayn'ın Vaduz kentinde, Vaduz Sözleşmesi olarak da bilinen güncel EFTA Sözleşmesinin imzalanıp, 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, sözleşmenin kapsama alanı genişletilmiştir. Buna göre, yatırım ve hizmet ticareti, vergilendirmede karşılıklı uyum, kişilerin serbest dolaşımı, sosyal güvenlik, devlet yardımı alanları kapsama dahil edilmiş; EFTA Konseyinin görevleri EFTA'nın tarihsel

⁸ Tarihsel süreç içerisinde, EFTA'nın üyelik yapısında meydana gelen değişimler şöyle özetlenebilir: İzlanda, 1970 yılında EFTA'ya üye olmuştur. 1972 yılında Danimarka ve İngiltere, Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community-EEC)'na katılmak üzere EFTA'dan ayrılmıştır. 1977 yılında, EFTA üyesi ülkeler ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında, sanayi ürünleri üzerindeki gümrük tarifeleri kaldırılmıştır. 1979 yılında, İspanya ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. 1985 yılında Portekiz, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmak üzere EFTA'dan ayrılmıştır. 1886 yılında Finlandiya, EFTA'ya tam üye olmuştur. 1991 yılında Lihtenştayn EFTA üyesi olmuş ve Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. 1992 yılında Portekiz'de, Avrupa Ekonomik Alanı (European Economic Area-EEA) Anlaşması imzalanmış, Çekoslovakya, İsrail, Polonya ve Romanya ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış, İsviçre'nin Avrupa Ekonomik Alanı'na katılımı referandumla reddedilmiştir. 1993 yılında Macaristan ve Bulgaristan ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliği'ne katılmak üzere EFTA'dan ayrılmıştır. 1995 yılında Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovenya; 1997 yılında Fas; 2000 yılında Makedonya ve Meksika; 2001 yılında Hırvatistan ve Ürdün; 2002 yılında Singapur ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmıştır. 2005 yılında Güney Kore ile Serbest Ticaret Anlaşması ve ABD ile karşılıklı tanıma anlaşması imzalanmıştır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya ile Avrupa Ekonomik Alanı genişleme anlaşması imzalanmış, Kanada ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri tamamlanmış, Kolombiya, Peru ve Cezayir ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri başlamıştır (EFTA 2009).

misyonundaki değişiklikleri ve özellikle EFTA'nın serbest ticaret rejimini yansıtacak şekilde genişletilmiştir. Yeni Sözleşme, EFTA üyesi dört ülke arasında daha bağımlı ekonomik ilişkiler sağlamıştır (EFTA, 2009).

EFTA üyesi ülkelerde devlet yardımı uygulamalarına ilişkin esaslar, Anlaşmasının 13. maddesinde belirlenmiştir. Söz konusu madde, üye ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirecekleri ihracatta her ne şekilde olursa olsun sübvansiyon uygulamalarını, taraflar arası ticarete miktar kısıtlamaları ve vergilerin kaldırılmasına bağlı olarak sağlanmış çıkarlara ters düşecek herhangi bir yardımın uygulanmaya başlanması veya sürdürülmesini yasaklamıştır (DPT, 1995, s:7).

Anlaşmada, sübvansiyonların 13. maddede belirtilen çerçeveye uygun olarak sağlanması halinde, üye ülkeler tarafından bir ekonomi politikası aracı olacak kullanılabileceği belirtilmiştir. EFTA Anlaşması, gümrük birliği yerine, yalnızca bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasını hedeflemekte olup, bu nedenle üye ülkelerin kurumsal ve ekonomik yapılarında farklılıklar olabileceğini kabul etmekte, tek bir sübvansiyon politikası oluşturulması hedeflenmemektedir (DPT, 1995, s:7).

EFTA ülkelerinde uygulanan devlet yardımı türleri niteliklerine göre; hibeler, krediler, garantiler, hisse senedi alımları, sermayeye katılım ve ihracat kredileri programları; amaçlarına göre genel yardımlar, bölgesel yardımlar, ar-ge yardımları, istihdam yardımı, sektörel yardımlar, yapısal uyum ve kurtarma, küçük işletme geliştirme, firmaya özgü teşvikler, ihracat kredileri ve garantileri, ihracat kredileri dışında kalan ihracatı teşvik yardımları ve sanayi sektörüne tanınan vergi kolaylıkları olarak sınıflandırılmıştır (DPT, 1995, s:7).

1991 yılında Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın amaçları; karşılıklı ticaretin genişletilmesi yoluyla EFTA devletleri ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin uyumlu şekilde gelişmesinin sağlanması, EFTA devletleri ile Türkiye arasındaki ticaret için dürüst rekabet koşullarının sağlanması, bu sayede ticaretteki engellerin kaldırılması suretiyle, dünya ticaretinin ahenkli gelişmesi ve genişlemesine katkıda bulunulması ve EFTA devletleri ile Türkiye arasındaki işbirliğinin arttırılması olarak sıralanmıştır (T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

Söz konusu anlaşmada, devlet yardımlarıyla ilgili olarak; hangi şekil altında olursa olsun Anlaşmaya taraf bir devlet tarafından veya devlet kaynaklarından yapılan ve bazı işletmeleri veya bazı malların üretimini kayırmak suretiyle rekabeti bozma tehdidi içeren her türlü yardımın, bir EFTA devleti ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, Anlaşmanın uygun şekilde işlemeyle bağdaşmaz sayılacağı kabul edilmiştir. Ancak, Türkiye'nin 31 Aralık 1995 tarihine kadar ve Avrupa Ekonomik Topluluğuna karşı görevlerine uygun olarak,

ekonomik gelişmesini teşvik etmek amacıyla EFTA devletleri için hoşgörülebilecek olanlardan daha yüksek yoğunlukta yardım ve mal ihracatına dolaylı yardım yapabileceği öngörülmüştür. Bu yardım şekilleri, ticaret koşullarını Anlaşmaya taraf devletlerin çıkarları ile uyuşmayan bir ölçüde bozmadıkları takdirde, Anlaşmanın işleyişi ile bağdaşır kabul edilmiştir (T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

2.4. Avrupa Birliği'ne Göre Devlet Yardımı Kavramı

Türkiye-AB⁹ ilişkileri, 1959'da Türkiye'nin AET'ye ortaklık için başvurmasıyla başlamıştır. 1963'te Ankara Anlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. 1970'te Gümrük Birliği'ne ilişkin kuralları içeren Katma Protokol imzalanmış, 1971'de Katma Protokol'ün ticari hükümleri Geçici Anlaşma ile yürürlüğe girmiş, AB Türkiye'den ithal sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını (tekstil ürünleri hariç) kaldırmıştır. 1973'te Katma Protokol yürürlüğe girmiş, Türkiye Birinci Gümrük İndirimi ve Konsolide Liberasyon Listesi Uyumu (AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi) gerçekleştirmiş ve Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. 1987'de Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etmiş, 1989'da Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki görüşünde Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılımından önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer vermiştir. 1995'te 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı

⁹Avrupa Birliği (AB)'nin temeli, dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Jean Monnet ile birlikte hazırladığı bir bildiri ile atılmıştır. Schuman Planı adı verilen bu bildiriye göre, tüm Fransız-Alman kömür ve çelik üretim ve dağıtımı, kurulacak bir birlik denetiminde yürütülecekti. 18 Nisan 1951'de 6 Avrupa ülkesinin (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nu kuran antlaşmayı imzalamaları ile Schuman Planı gerçekleşmiştir. AKÇT'nin kurulması ile başlayan bu girişimin daha ileriye götürülmesi amacıyla, aynı 6 Avrupa ülkesi tarafından 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kurulmuştur. Bu üç kuruluş, bugünkü Avrupa Birliği'nin öncüsü durumunda olan AET'yi oluşturmuştur. Roma Antlaşması'nda, iç gümrüklerin azar azar indirilerek, 12 yıl sonra sıfıra indirilmesi öngörülmüş, bu amaçla üye ülkeler arasında gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak, bölge içi ticaretin serbestleştirilmesi ve dışarıya karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanması için Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Topluluk bünyesinde üye ülkelerin karşılıklı olarak ticaret alanında tüm engellerin kaldırıldığı, üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı ve mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımının sağlandığı bir ekonomik alan olan Ortak Pazarın oluşturulabilmesi için 1987 yılında Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girmiş, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren de tek pazar uygulamasına başlanmıştır. AET, Maastricht Antlaşması ile son aşama olan ekonomik ve parasal birlik aşamasına girmiştir. Resmi adı "Avrupa Birliği Antlaşması" olan Maastricht Antlaşması, 7 Şubat 1992'de imzalanmıştır. Bu antlaşmadan sonra, Topluluğun adı Avrupa Birliği olarak değişmiştir (Seyidoğlu, 2001, s.221-222). Günümüzde, AB'nin 27 üye ülkesi bulunmaktadır: Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İngiltere. Aday ülkeler ise: Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye.

onaylanmıştır. 1996'da Türkiye, AB ile entegrasyonunda, 22 yıl süren geçiş dönemini 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 01.01.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde son döneme, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği sürecini tamamlayarak girmiştir. 1999'da Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır (ABGS, 2009).

AB müktesebatında, sübvansiyon ve devlet yardımı tanımları ayrı ayrı ele alınmış, devlet yardımı kavramı, sübvansiyon veya destekleme kavramından daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Sübvansiyon kavramı, girişimi desteklemeye yönelik aynı veya nakdi bir ödeme iken, devlet yardımı konusu amacı ve etkisi ile tanımlanmıştır.

AKÇT Antlaşması'nın 4. maddesi, devletler tarafından verilen sübvansiyon veya yardımları, hangi biçim altında olursa olsun kömür ve çelik ortak pazarı ile uyumsuz nitelikte kabul etmekte ve yasaklamaktadır. AKÇT bünyesinde 1980 yılında Sübvansiyonlar Kodu hazırlanmış ve sonraki dönemde yatay amaçlı yardımlara izin veren AET ile uyumlu bir yapı oluşturulmuştur (Erdem, 2004, s.34).

AET çerçevesinde sübvansiyonlarla ilgili ilk düzenleme, dumping ve sübvansiyonlara karşı korumayı amaçlayan ve Temel Tüzük olarak adlandırılan 1968 tarihli Konsey Tüzüğüdür. Temel Tüzükte sübvansiyon; menşe veya ihracat ülkesinde devlet veya bir kamu birimi tarafından sağlanan bir yarar veya avantaj yaratan, mali destek veya GATT 1994 16. maddede belirtilen herhangi bir gelir veya fiyat desteği olarak tanımlanmıştır. Burada mali destek; doğrudan fon transferi (hibe, kredi, hisse senedi alımı vb.), potansiyel doğrudan transfer (kredi garantisi vb.), devletin, genel altyapı hizmeti veya mal alımı dışında mal ve hizmet sağlaması, devletin bu işlevlerden birini veya birden fazlasını yürütmek üzere bir özel kuruma doğrudan veya dolaylı olarak fon temin etmesi ve uygulamanın hükümetin normal uygulamasından farklılık göstermesi durumudur. Ek yarar veya avantaj sağlayan durumlar, kredilerde faiz ödemesiz dönem, piyasaya göre düşük faiz oranı ve hibe kredilerdir. Devletin gelirden vazgeçtiği durumlar ise bir üretici veya ihracatçıya vergi, sosyal güvenlik primleri, gümrük vergisi ödemelerinde indirim veya tasarruf sağlanmasıdır (Erdem, 2004, s.35).

AB rekabet politikası, serbest rekabeti engelleyerek piyasa ekonomisinin işleyişini bozan veya bozma olasılığı bulunan her türlü karar ve uygulamayı yasaklamaktadır. Birliğin rekabet politikası, ortak pazarda etkin rekabeti savunmak ve geliştirmek olarak belirlenmiştir. AB Anlaşmasınının 87-89. maddelerinde, üye devletlerden birinde faaliyet gösteren bir firmanın devlet yardımı almasının, bu firmayı, yardım almayan diğer devletlerdeki firmalara göre avantajlı konuma getireceği ve bunun da haksız rekabeti oluşturacağı ve AB içerisinde rekabeti olumsuz yönde etkileyeceği belirtilmiştir (Ulutürk, 2004, s.357). Bu nedenle Roma

Antlaşması'nın 87 (1). maddesine göre devlet yardımı, Antlaşmada belirtilen istisnalar dışında, bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtası ile herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıtarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden uygulamalar olarak tanımlanmış ve bu tanım kapsamında yer alan her türlü yardımın üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde ortak pazarın işleyişi ile bağdaşmayacağı kabul edilmiştir (DPT, 2007).

AB'de devlet yardımları konusu, tezin üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3. DEVLET YARDIMLARININ TÜRLERİ

Devlet yardımları amaçlarına, konularına, veriliş şekillerine ve etkilerine göre farklı ayrımlarda incelenebilir:

3.1. Amaçlarına Göre Devlet Yardımları

Amaçlarına göre devlet yardımları; teşvik amacıyla ve üretimin desteklenmesi amacıyla yapılan devlet yardımları olmak üzere ikiye ayrılır:

3.1.1. Teşvik Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları

Teşvik amacıyla verilen devlet yardımlarında amaç; belli bir sektörde faaliyet gösteren işletmelerin üretimlerini arttırmalarını sağlamak ve riski yüksek kabul edilen ve yüksek sermayeye gereksinim duyan, bu nedenle de işletmeler için cazip görünmeyen alanlara işletmeleri yönlendirmektir (Köksal, 2002, s.6). Böylece bu işletmelerin milli gelire katkısının artması sağlanacaktır.

Türkiye'de, yürürlükte olan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'a göre uygulanmakta olan ve teşvik amacıyla yapılan devlet yardımları; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirme, yatırım eğiliminin devamlılığını sağlamak, doğrudan yabancı yatırımları arttırmak vb. amaçlarla gerçekleştirilmektedir.

Teşvik amacıyla verilen devlet yardımlarının işletme kararları üzerinde etkili olduğu başlıca alanlar; işletmelerin faaliyet konuları, kuruluş yerleri, üretim teknikleri ve üretim kapasitesi seçimidir.

3.1.2. Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları

Bu yardımlar, verimli çalışmadığı için rekabet gücünü kaybetmiş işletmelerin, üretimde kalmalarını ve rekabet güçlerini tekrar kazanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Burada devlet üreticiye, ürünün dünya piyasasındaki fiyatı ile maliyeti arasındaki fark kadar yardımda bulunur. İşletmelerin tam kapasite ile çalışmalarını sağlayan ve piyasada güç durumda olan işletmelerin yeniden düzenlenmesi amacıyla yapılan yardımlar bu yardım

türüne dahil edilebilir (Akkaya, 2006, s.21). İşletmelerin, gelecekte yeniden rekabet edebilecek duruma gelme şansları varsa devlet yardımları kısa süreli uygulanır (Köksal, 2002, s.6).

3.2. Veriliş Şekillerine Göre Devlet Yardımları

Veriliş şekline göre devlet yardımları; nakdi yardımlar ve nakdi olmayan yardımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

3.2.1.Nakdi Yardımlar

Nakit devlet yardımları, bütçeden veya devlet tarafından yönetilen bir fondan sağlanan ve belirli bir teşebbüse, sektöre veya bölgeye verilen parasal yardımlardır. Bu yardımların başlıca çeşitleri hibeler, primler, işletme öz sermayelerine katkılar, piyasa fiyatının üzerindeki destekleme alımlarıdır. Devletin işletme öz sermayesine hisse senedi yoluyla katılımı, normal piyasa koşullarında bir başka işletmenin benzer bir davranışta bulunmasının mümkün olmadığı, söz konusu işletmenin durumunun, hisseleri satın alınmaya karar verilmesi düşünülemeyecek kadar kötü olduğu durumlarda yapılan alımlardır. Bu grup içinde yer alan hibe ve prim şeklindeki yardımların en önemli özelliği önceden hesaplanabilir nitelikte olmasıdır (Köksal, 2002, s.6).

3.2.2.Nakdi Olmayan Yardımlar

Nakdi olmayan devlet yardımları, finansal yönden teşebbüslere avantajlar sağlayan ve genellikle maliyet unsurlarını azaltan veya ortadan kaldıran birtakım imtiyazlardır. Burada devlet bütçesinden bir transfer yapılmamakta, ancak devlet bütçesine gelecek birtakım gelirlerden vazgeçilmektedir (Özkarabüber, 2003, s.13). Önceden kestirilebilmeleri zor olan bu tür devlet yardımlarının başlıcaları, bedelsiz veya normal piyasa koşullarına oranla daha ucuza sağlanan mal veya hizmetler, vergi erteleme, vergi muafiyeti, vergi indirimi, sosyal sigorta primlerinde indirim, düşük faizli krediler, kredi kefaletleridir (İnci, 1993, s.11 akt. Özkarabüber, 2003, s.13).

Vergi ile ilgili olarak uygulanan devlet yardımları, işletmenin ödemesi gereken vergilerden kısmen veya tamamen muaf tutulması şeklindedir. Kredi kefaletine örnek olarak ise bir teşebbüsün normal koşullarda piyasadan temin edemeyeceği bir krediyi devletin garantörlüğü altında alabilmesi verilebilir. Düşük faizli krediler ise piyasa koşullarından daha iyi oran ve vadeler ile teşebbüslerin finansal borçlanmalarına olanak sağlayan yardımlardır (İKV, 1994, s.24 akt. Özkarabüber, 2003, s.14).

4. DEVLET YARDIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Devlet yardımlarının diğer kamusal politikalardan farkı, ekonomiye doğrudan enjekte edilebilmesi ve bu sayede uygulama sonuçlarının etkilerinin daha kısa sürede ortaya çıkabilmesidir. Hızlı tepki alabilme imkanı, devlet yardımı uygulamaların oldukça çeşitli alanlarda kullanılabilmesini sağlamaktadır (Çiloğlu, 2000, s.29).

Devlet yardımları, yalnızca konjonktürel dalgalanmaların ve istikrarsızlığın yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan dalgalarm boyunu ve süresini kısaltabilecek uygulamalardır. Ekonomik sorunları ortadan kaldırmada tek başına yeterli olamayacağı düşünülmektedir (Çiloğlu, 2000, s.33).

Her ülkenin, devlet yardımı uygulamalarını gerçekleştirme sebebi, benimsemiş olduğu ekonomi politikasına ve gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin devlet yardımlarına gerek duymalarının sebepleri; ekonomik kalkınma, bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların azaltılması, uluslar arası rekabet gücünün kazanılması, verimlilik artışı, teknolojik gelişim, istihdam olanaklarının geliştirilmesi, ihracatın artırılması, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi, sanayileşme vb. amaçlardır (Duran, 2003, s.8).

Gelişmiş ülkeler ise devlet yardımlarına; rekabet güçlerinin korunması, teknolojik gelişmenin sürdürülmesi, sermaye kaçışının önlenmesi, işsizliğin azaltılması, bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların azaltılması vb. amaçlarla gerek duymaktadırlar (Duran, 2003, s.8).

4.1. Kaynak Dağılımına Etkisi

Günümüzde, piyasa mekanizması, bazı alanlarda ekonomik etkinliği tam olarak sağlayamamaktadır. Düzgün işleyen bir piyasa mekanizmasının varlığı, belirli koşullar altında tam rekabet piyasasının geçerli olması halinde mümkündür. Fakat teorik olarak tam rekabet piyasasındaki koşulların gerçekleşmesi hemen hemen olanaksızdır. Ekonomik etkinliğin sağlanamadığı durumlara piyasa başarısızlığı denmektedir (Dinler, 2001, s.37).

Aksak rekabet koşullarında, satıcılar, piyasa fiyatını etkileyebilecek kadar az sayıda oldukları için, ürettikleri malları daha yüksek fiyatlardan satıp, karlarını en çoklaştırmaya yönelirler ve bu da sosyal yararın tam olarak sağlanabilmesini engeller. Rekabet şartlarının sağlanmadığı durumlarda devlet, piyasalara müdahale ederek desteklemeler yoluyla etkin kaynak dağılımını sağlamayı amaçlayabilmektedir. Bunun tersine, tam rekabet ortamının

sağlandığı piyasalarda uygulanan desteklemeler ise kaynak dağılımının bozulması, kaynakların verimsiz kullanılması sonucunu doğurabilir (Leblebici, 2002, s.5).

Devletin işletmelere sağlayacağı yardımlarla dengesizlik durumları giderilmeye çalışılırken kaynak dağılımına da olumlu yönde katkı sağlanmış olacaktır. Burada, kaynakların dağılımı, devlet yardımını alan işletmelerin lehine değişmektedir.

Ancak, bu sebepten dolayı devlet yardımları, piyasa mekanizması tarafından, diğer kamusal müdahale araçlarından daha fazla eleştiri almaktadır. Çünkü, kamu gücü kullanılarak toplanılan kaynakların bazı amaçlar çerçevesinde öncelikli görülen alanlara transferi ile piyasa mekanizmasında bir sapma yaratılmaktadır ve bu kaynakların piyasa mekanizması dışı bir yöntem ile tahsisi, liberal ekonomik sistemin mantığına göre kaynak kullanımında etkinliğin azalması anlamına gelmektedir. Bu noktada, devlet yardımının başarısı, sağladığı faydaların, piyasa mekanizmasında yarattığı tahribattan fazla olmasıyla ölçülecektir (Çiloğlu, 2000, s.30)

4.2.Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımına Etkisi

Devlet yardımları ile desteklenmesi öngörülen faaliyetler kısmen ya da tamamen kamu kaynaklarından finanse edildiğinden, söz konusu yardım nakdi destek olarak verildiğinde ülkelerin kamu harcamaları artmakta ve bütçeleri üzerinde önemli bir yük meydana gelmekte, vergi muafiyet ya da istisnası şeklinde verildiğinde kamu gelirlerinde azalma meydana gelmektedir (Çiloğlu, 1997, s.3). Devlet yardımları, bütçe üzerinde ek harcama yaratmak yoluyla toplam giderleri artırdığından ya da gelirden vazgeçme yoluyla toplam gelirleri azalttığından, bütçe açığının artmasına (veya varsa bütçe fazlasının azalmasına) yol açar. Bu durum karşısında devlet vergi oranlarını artırabilir veya yeni vergiler koyabilir; veya bütçedeki diğer harcama kalemlerinde kısıntıya gidebilir veya bütçe açığının var olması durumunda borçlanma yoluna gidebilir (Leblebici, 2002, s.4). Bu nedenlerle devlet yardımları, bütçe ilkelerine tabi olmalıdır (Çiloğlu, 1997, s.3).

Devlet yardımlarının tabi olması gereken bütçe ilkelerinden birincisi, açıklık ilkesidir. Bu ilkeye göre, devlet yardımlarının hangi mevzuat çerçevesinde uygulandığı, devlet yardımlarının nasıl ve kimlere verildiği, verilen destek miktarının boyutu konularında, kamuoyu ve fedakarlıkta bulunan vergi yükümlüleri bilgilendirilmelidir. İkincisi, genellik ilkesidir. Buna göre, verilen devlet yardımları, desteklenmesi öngörülen faaliyet konularında veya alanlarında faaliyet gösteren ve gerekli şartları sağlayan tüm birimleri kapsamalı ve eşit olarak desteklemelidir (Çiloğlu, 1997, s.3-4).

Ülkemizde, devlet yardımı uygulamalarının, Bakanlar Kurulu Kararları doğrultusunda yürürlüğe giren mevzuat çerçevesinde yürütülmesi ve söz konusu mevzuatın

Resmi Gazetede yayımlanarak kamuoyuna duyurulması¹⁰ açıklık ilkesinin uygulandığını göstermektedir. Ayrıca, gerek yatırımlarda gerekse ihracatta verilen devlet yardımlarından yararlanma şartlarının ilgili mevzuatta belirtilmesi ve gerekli koşulları sağlayan işletmelerin bunlardan eşit olarak yararlanabilmesi de genellik ilkesinin uygulandığını göstermektedir.

Devletin, vergi oranlarını artırması veya yeni vergiler koyması, harcanabilir gelirin azalmasına, tüketim seviyesinin olumsuz etkilenmesine ve tüketim yapısının değişmesine yol açabilir (Leblebici, 2002, s.4). Yani, gelir dağılımını vergi ödeyenlerden, devlet yardımlarından yararlananlar lehine değiştirerek gelir transferine yol açabilmektedir. Bu seçim, her ne kadar kamusal önceliklere göre yapılsa da, bu sisteme dahil olmayanların, vergi mükelleflerinin ve vergilerdeki artış sonucu harcanabilir geliri azalan tüketicilerin tepkisini almaktadır.

4.3. Rekabet Koşullarına Etkisi

Ülkelerin, dış piyasada rekabet gücüne sahip olabilmeleri, sanayilerini geliştirmeleri ve büyük yatırımları gerçekleştirebilmelerinde devlet yardımlarının önemli bir payı vardır.

Devlet yardımları, yatırım ve iş yapmanın maliyetini azaltarak yatırımların, sektörün, zamanlamasının, yerinin (ülke-bölge) ve büyüklüğünün belirlenmesinde ve sermaye maliyetlerinin avantajlı konuma getirilmesinde önemli rol oynar. Ülkelerin dışa açılmasında önemli olan bu faktörler nedeniyle, ülkeler arasında yoğun olarak başvurulan politika araçlarıdır (Duran, 2003, s.1).

Devlet yardımlarının amaçlarından biri de, ülke ekonomisinin dış rekabete karşı yapısal uyumunun sağlanmasına yönelik uygulamalar ile yerli üretimin dış pazarlarda desteklenmesidir. Bu destekler kaynakların etkin kullanımının sağlanması amacıyla teknolojik gelişmelerin teşviki ve gerekli makine modernizasyonu faaliyetlerinin desteklenmesi yolu ile verilmektedir. Kaynakların etkin kullanımının sağlanması ile ürün fiyatı ve kalitesinin artacağı, böylece dış piyasada yerli üretimlerin avantaj kazanacağı düşünülmektedir. Ayrıca, devlet yardımı sistemleri ile uluslar arası piyasada oluşan dampingli ve sübvansiyonlu fiyatların ülke ekonomisine zarar vermesi de engellenebilecektir (koruyucu etki) (Çiloğlu, 1997, s.3).

Devlet yardımları genellikle rekabeti ihlal etmeyecek nitelikte veya bu ihlallerin kabul edilebilir düzeyde olacak şekilde uygulanmaya çalışılsa da, ekonomik gelişmede nispeten geri kalmış ülke ve bölgeler açısından rekabet ihlallerini önlemenin yanında

¹⁰ Yürürlükte olan 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar”ın 16.07.2009 tarih, 227290 sayılı Resmi Gazetede yayımlandığı gibi.

rekabetin ve rekabetçi piyasaların geliştirilmesi de büyük önem arz etmektedir (Türkan, 2004, s.81).

Kamu kesimi borçlanma gereği azaltılmadan ekonomide devlet yardımları ile yol alınmaya çalışılmaması (kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksek olması firmalarda dışlama etkisi yaratmaktadır), devlet yardımlarının mümkün olduğunca yetki dağılımı içerisinde verilmesi (tek merkezden tahsis, bürokratik işlemleri arttırmakta ve devlet yardımlarının işleyişini yavaşlatmaktadır), devlet yardımlarının proje bazında dağıtılması, devlet yardımı sistemlerinin altyapı projeleri ile uyumlu bir biçimde geliştirilmesi, devlet yardımlarının rekabete uygunluğunun denetlenmesi, devlet yardımı uygulamalarında şeffaflığın sağlanması, devlet yardımlarının prensip olarak bir defaya mahsus verilmesi, alışkanlık yaratmaması ve zaman içerisinde rekabet ortamının gelişmesine paralel olarak azaltılması sağlanırsa devlet yardımı sistemi, gelişmekte olan ülke ve bölgelerde rekabet ortamını geliştirecek bir araç olarak kullanılabilir (Türkan, 2004, s.81-84). Desteklenen sanayilerin gelişip güçlendikten sonra devlet yardımlarının ve korumanın devam etmesi, diğer işletmelerin aleyhine olacak ve desteklenmeye devam edilen işletmenin piyasadaki etkinliğini arttıracaktır (European Commission, s.3 akt. Akkaya, 2006, s.33-34).

4.4.Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyine Etkisi

Son yıllarda küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar ekonomik sınırları ortadan kaldırarak ulusal ekonomileri gerek makro düzeyde gerekse mekansal olarak yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Dış ticaretin serbestleştirilmesi, finansal liberalizasyon ve sübvansiyonların aşamalı olarak kaldırılması gibi neo-liberal uygulamalar, bir çok ülkenin korumacı ve müdahaleci bir ortamda şekillenen ekonomik coğrafyasını, küreselleşme süreci içerisinde yeniden yapılanmaya yönlendirmiştir. Uluslararası düzeydeki bu gelişmelerden bir çok bölge ve kent faydalanırken yine bir çok bölge veya kent olumsuz yönde etkilenmiştir (Öztürk, 2005, s.95). Bu da, bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri arasında önemli farklılıklara yol açmıştır.

Yatırımlara sağlanan devlet yardımları yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılan hedeflerden biri de bu bölgelerarası gelişmişlik farklarının ve dengesizliklerin giderilmesidir. Geri kalmış ve normal piyasa koşullarında yatırım yapmanın kazançlı olmadığı bölgelerde yapılacak yatırımlar için çeşitli teşvik tedbirleri uygulanarak bu bölgelerdeki sanayi faaliyetlerinin özel kesim için cazip kılınması sağlanmaya çalışılmaktadır (Leblebici, 2002, s.5). Bu sayede hem bölgeler arası gelişmişlik farkları ve bunun yol açabileceği sosyal sorunlar hem de geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçler azaltılmaya çalışılmaktadır.

AB Kurucu Anlaşmasında, bölgesel kalkınma amaçlı devlet yardımları, kural olarak rekabet politikaları ile bağdaşmaz sayılan ve sıkı denetim ve katı düzenlemelere konu devlet yardımları içerisinde istisna olarak düzenlenmiştir (Okumuş vd., 2004, s.226).

4.5. Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi

Sektörel ve bölgesel politika aracı olarak kullanılan devlet yardımları, aynı zamanda ihracatı geliştirmek için de kullanılmaktadır. Bu, belli bir malın üreticilerinin ihracata yönelmelerini teşvik ya da ihraç edilmekte olan bir malın üretimini teşvik yoluyla yapılabilmektedir. Birinci durumda, sağlanacak devlet yardımları ihracat aşamasında, ikinci durumda ise yatırım veya üretim aşamasında verilmektedir (Leblebici, 2002, s.5).

Her ne kadar dış ticareti düzenlemeye yönelik yürürlüğe giren ikili ve çok taraflı anlaşmalar, ihracat performansına bağlı ve ithal mallar yerine yerli malların kullanılmasını öngören sübvansiyonları yasaklamışsa da, bu yönde uygulanan sübvansiyonlar özellikle gelişmekte olan ülkelere uluslar arası piyasalarda önemli avantajlar sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin sermaye, teknoloji ve ekonomik istikrar düzeylerine bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin bu hali ile gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmesi hemen hemen olanaksızdır. Bu nedenle, gerçek anlamda uluslar arası ticaretin bütün üye ülkeler yararına gelişebilmesi için, gelişmekte olan ülkelere uygulanan devlet yardımlarının, ekonomik yapıları ile uyumlu hale gelinceye kadar sürdürülmesine ihtiyaç vardır. Ancak bu sayede gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik farklılığın giderilmesi ve rekabet ortamının sağlanması mümkün olabilecektir (Çiloğlu, 1997, s.6-7).

Ancak, dış ticaretin vazgeçilmezliği nedeni ile teşviklerin gelişmekte olan ülkeler için taşıdığı zorunluluk yanında (hem ihracatın arttırılması hem de dış rekabetten korunma) imzalanan uluslar arası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler, uygulanacak teşvik sisteminin yapısı ile ilgili büyük sorunlar yaratmaktadır (Çiloğlu, 1997, s.7).

İhracatta devlet yardımları konusu, tezin II. bölümünde daha detaylı olarak ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI

Bu bölümde, öncelikle Türkiye’de uygulanan devlet yardımlarının geçmişten günümüze hangi aşamalardan geçtiği, teşvik uygulamalarının hangi tarihlerde uygulamaya konulduğu, tarihsel süreç içerisinde ne gibi değişikliklere uğradığı Türkiye’deki ekonomik gelişmelerle birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra, Türkiye’de, günümüzde uygulanmakta olan devlet yardımları, yatırımlarda ve ihracatta devlet yardımları olmak üzere ikiye ayrılmış ve bunlar çerçevesinde uygulanan teşvikler alt başlıklar halinde açıklanmıştır.

1. TÜRKİYE’DE DEVLET YARDIMLARININ TARİHÇESİ

Türkiye’de uygulanan devlet yardımlarının tarihsel gelişimine bakıldığında, temelde üç dönem üzerinde şekillendiği görülmektedir. Bu süreci belirleyen temel olaylar, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin kurulmasıyla planlı ekonomi döneminin başlaması ve Ankara Antlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye-AB ilişkilerinin başlamasıdır. Bu nedenle, Türkiye’de devlet yardımlarının tarihçesi; planlı dönem öncesi, planlı dönem ve AB’ye uyum süreci başlıkları altında incelenmiştir.

1.1. Planlı Dönem Öncesi

Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik¹¹ politikaları, 19. yy.a kadar dayanmaktadır. 19.yy, ekonomide üstünlüğün Batılı ülkelere geçtiği, başta İngiltere olmak üzere seri üretime geçen Batı Avrupa ülkelerinin, diğer ülke pazarlarını denetimlerine aldıkları bir dönem olup, Avrupa’nın ucuz ve kaliteli ürünleri Osmanlı pazarlarında yerli mallarla rekabete girerek onun iç pazarını daraltmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, 19.yy.ın ilk yarısında ülkede meydana gelen iç isyan ve savaşlar nedeniyle dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, bunu durdurmak amacıyla yapılmaya çalışılan ıslahat hareketleri sonuçsuz kalmıştır. İmparatorluk ekonomisinin aleyhine gelişen bu durumun, ülke sanayisini hızla geriletmesi üzerine sanayi güçlendirme çalışmaları başlamıştır. 1840-1860 ve 1860-1876 dönemlerini kapsayan bu çalışmalardan birisi de 1863 yılında Islah-ı Sanayi Komisyonu’nun kurulmasıdır (Önsoy, 1984, s.5). Ancak konu ile ilgili olarak çıkarılan ilk yasa Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati¹²’dir.

¹¹ Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde “teşvik” olarak kullanılan kavramın yerini, AB’ye uyum çerçevesinde “devlet yardımı” kavramı almıştır.

¹² 14.12.1913 tarihli.

Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati hükümlerinden, kural olarak fabrikaların yararlanabilmesi öngörülmüştür. Bir fabrikanın bu kanunda öngörülen teşviklerden yararlanabilmesi için gerekli koşullar, kanunda ayrıca belirtilmiştir. Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati ile genel olarak fabrikalar için öngörülen teşvik tedbirleri şöyle sıralanabilir (Ökçün,1975,s.30-34): Fabrikalara gerekli arazinin verilmesi; çeşitli vergi ve harç muafiyetleri¹³; gümrük vergisi muafiyeti¹⁴; sınai kuruluşu genel yol, liman ve demiryoluna bağlayan ara yollara ilişkin kolaylık ve muafiyetler¹⁵; taşınabilir gücün getirilmesine ilişkin sağlanan kolaylıklar¹⁶.

Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati ile büyük fabrika niteliği taşımayan bazı sanayi kuruluşları için öngörülen teşvik tedbirleri ise şöyle sıralanabilir: Temettü vergisi muafiyeti¹⁷ ve halı tezgahlarına tanınan muafiyetler¹⁸. Büyük fabrika niteliği taşımayan sanayi kuruluşlarının teşvik tedbirlerinden sınırlı bir şekilde yararlanabileceği öngörülmüştür (Ökçün,1975,s.34-35).

Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati kapsamında sağlanan diğer muafiyetler ise şöyle sıralanabilir: İhracat gümrüğünden muafiyet (bu kanunun yayın ve ilan tarihinden itibaren Osmanlı ülkesinde bulunan tüm fabrikalar ile tezgahların, ihraç olunacak mamulleri için ihracat gümrük resminin alınmayacağı öngörülmüştür); hükümet alımlarında yerli sanayi mamullerine öncelik verme (Ökçün,1975,s.35).

Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati kapsamında öngörülen teşvik tedbirlerinden yararlanma süresi, Kanunun yürürlüğe girişini izleyen 15 yıl olarak sınırlandırılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan teşvik politikaları, sanayileşme ve kalkınma çabaları çerçevesinde, öncelikle özel kesimde sermaye birikimi oluşturma çabalarına yöneliktir. İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi¹⁹'nde, Teşvik-i Sanayi Kanunu

¹³ Fabrika ile fabrikanın işlenmesi için gerekli arazi ve binalar; emlak vergisinden, temettü vergisinden, binaların bulunduğu yerlere ait bedel-i örşten (hazineye ait olup, devlet tarafından şahıslara dağıtılan arazi üzerine bina yaparak veya meyvesiz ağaç dikerek kuru haline getirme bedeli için alınan kira) hükümet, vilayetler, müstakil mutasarrıflıklar (sancak) ve belediyeler tarafından konulan ek resimlerden, ruhsatname harçlarından ve belediye inşaat resminden muafır.

¹⁴ Fabrikaların kuruluşlarında veya genişletilmeleri sırasında gerekli olup yabancı ülkeden getirtilecek malzemeler ve hammaddeler, Osmanlı ülkesinde yeterli miktarda üretilinceye kadar ithalat gümrük resminden muafır.

¹⁵ Bu yolların yapımı ve ulaşım araçları için gerekli demir malzeme ile araç-gereçlerin ithalinde gümrük vergisi alınmaz, izin alınarak yapılması gereken ara yollar devlete ait boş araziden geçiyorsa söz konusu arazi fabrika sahibine ücretsiz verilmektedir.

¹⁶ Fabrika için gerekli taşınabilir gücün getirilmesi amacıyla, fabrika sahibi devlete ait boş araziye ve genel yolların kenarlarına direk diktirebilir ve bunları tamir ettirebilir, bunun için herhangi bir harç veya ücret ödemekle yükümlü değildir.

¹⁷ El ile halı ve dantel ürünleri üretimi ile uğraşan işçiler temettü vergisinden muafır.

¹⁸ Halı tezgahları, teşvik tedbirlerinden yararlanan büyük fabrikalar gibi, ülke içinde yetiştirilmeyen hammaddeleri gümrük resminden muaf olarak ithal edebilmektedirler.

¹⁹ 17.02.1923-04.03.1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresinde, özel girişimciliğin canlandırılması, bunun için kredi olanaklarının ve eğitim, ulaşım, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin hükümetçe sağlanması ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür.

Muvakkati'nin günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ve 25 yıl süre ile uzatılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Kanun, 1923'te tadil edilmiş ve 28.05.1927'de günün gereksinimlerine uygun olarak hazırlanan 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe girmiştir.

1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında getirilen teşvik önlemlerinden bazıları şunlardır: Arazi bağıışı; kolay arsa temini²⁰; iletişim hizmetlerinde kolaylık sağlanması²¹; gümrük muafiyeti²²; çeşitli vergilerden muafiyet²³; nakliye tarifesinde indirim (%30 oranında); diğer indirim ve primler²⁴. Bu kanundan yararlanacak işletmelerin özellikleri de kanunda ayrıca belirtilmiştir (Parasız, 1998, s.19,20).

1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu ile getirilen teşvik önlemleri, sanayileşme için gerekli ve çağdaş bazı hükümler içermektedir. Ancak, 1929 krizi ve II. Dünya Savaşı, bu kanunun tam olarak uygulanmasına engel olmuştur (İTO, 2007, s.24). 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanununun yürürlük süresi 1942 yılında sona ermiştir.

1923-1950 dönemi (ve 1950'li, 1960'lı, 1970'li yıllar), sanayide ithal ikameci politikaların izlendiği bir dönemdir. İthal ikamesindeki asıl atılım, devletçi sanayileşme programlarının uygulanmaya başlandığı 1930'lu yıllarda görülmüştür. (Tezel, 2002).

1925'te şeker fabrikaları ile ilgili bir yasa çıkarılmış, bu yasaya göre Türkiye'de üretilen şekere 8 yıllık tüketim vergisinden muafiyet getirilmiştir. Şeker pancarı ekimi ve ürünü, kömür ocakları ve şeker fabrikaları için kireç üreten işletmeler de vergi dışı tutulmuştur. Şeker fabrikası kuracaklara 5 hektara kadar karşılıksız arazi verileceği ve üretilen malların demiryollarında indirimli olarak taşınacağı öngörülmüştür (Başkaya, 1986, s.48).

1929 yılında, 1499 sayılı Gümrük Giriş Tarife Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, Cumhuriyet döneminde dış etkilerden arınmış ilk gümrük kanunu olma özelliğini taşımaktadır. Kanun, "spesifik" sistemi esas almıştır. Bu tarifenin başlıca özelliği bağımsız, tek dereceli ve azami bir tarife olması, mali ve koruyucu amaçları bir arada toplamasıydı. Bu tarife ile gümrük resimleri artmış ve korumacılık dönemi başlamıştır. Söz konusu kanun, 1929

²⁰ Sanayi kuruluşları ve eklerinin tesis ve inşası için gerekli olan belediye sınırları içindeki Hazine arazilerinin belirlenen bedelleri 10 yılda ödenmek üzere kurum adına devredilecekti.

²¹ Sanayi kuruluşları arasında ya da bu kuruluşlarla devlet şebekesi arasında telgraf ya da telefon bağlantısı kurulacak ve bu bağlantı resim ve harçtan muaf olacaktı.

²² Sanayi kuruluşlarının her türlü inşaat malzemesi, hammaddeler, makine, alet ve bunların yedek parçaları, ulaştırma, yükleme, boşaltma vb. için gerekli olan tüm malzemeler gümrük vergisinden muaf olacaktı.

²³ Sanayi yatırımı yapmak isteyen şirketlerin hisse senetleri ve tahvilleri damga vergisinden muaf olacak, sanayi kuruluşları ve bunların bulunduğu kurumlar musakkafat vergisinden (meşrutiyetle birlikte emlak vergisinde görülen eksiklikleri gidermek üzere bina ve arazi vergilerini ayıracak şekilde bir değişiklik yapılması isteginden doğan vergi) arazi vergisinden, kazanç vergisinden, bu vergilerin özel idareler ve belediyelere ait ek kısımlarından, maktu zam vergisinden, belediyelere ait inşaat, buhar kazanları, motor ve imbik ruhsat resimlerinden muaf olacaktı.

²⁴ Bakanlar Kurulu kararıyla sanayi kuruluşlarına bir yıl süreyle ürettikleri malların değerinin %10'una kadar prim ödenecekti, Bakanlar Kurulu kararıyla sanayi kuruluşlarının ihtiyacı olan tuz, ispiro ve patlayıcı maddelerin fiyatlarında indirim yapılacak veya prim ödenebilecekti.

krizinin dünyada ve Türkiye’de yarattığı etkilere ve ekonomik değişimlere uyum sağlanabilmesi ve tarife uygulaması dolayısıyla ülkede meydana gelen kaçakçılık faaliyetlerinin önlenmesi için sık sık değiştirilmiştir (T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, 2009).

1929 krizi sonrasında, ekonomideki kopukluğu gidermek için tek çözüm yolu ekonomiye devlet müdahalesi olarak görülmüştür. Bunun nedenleri; o dönemde Türkiye’de ticaret sermayesinin zayıflığı ve kolay kazanç olanaklarını tercih etmesi, kriz ortamında ülkeye önemli miktarlarda yabancı sermaye girişinin olmaması ve kriz ortamında borç bulma olanaklarının da kısıtlı oluşuydu (Başkaya, 1986, s.104-107). 1930’lu yıllar temel sanayi kuruluşlarının kamu tarafından kurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Bu dönemde, özel kesimin gelişimi için karlı yatırım alanları yaratılmaya çalışılmıştır. 1934 yılında, I. Beş Yıllık Sanayi Programı yürürlüğe konmuştur. I. Beş Yıllık Sanayi Programının temel amaçları; ana hammaddelere Türkiye’de yetişen ya da kısa bir zaman içerisinde elde edilmesi mümkün görülen endüstri kollarının ele alınması, kurulacak fabrikalar büyük sermaye ya da teknik güce gereksinim gösterdiğinde bu kuruluşların devlete ya da ulusal kuruluşlara bırakılması, kurulması düşünülen endüstrilerin üretim kapasitelerinin gereksinim ve tüketimle orantılı olmasıdır (Parasız, 1998, s.50). I. Beş Yıllık Sanayi Programı, ekonominin bütününe yönelik hedefleri saptayan bir plan değil, ithal edilen tüketim malları açığını kapatmaya, yani ithal ikamesi sağlamaya yönelik bir plan olmuştur. I. Beş Yıllık Sanayi Programı, 1938’in sonuna kadar büyük ölçüde uygulanmıştır (Tezel, 2002, s.301,303).

I. Beş Yıllık Sanayi Programına dahil edilen yatırımların finansmanı, büyük ölçüde devletin özkaynaklarına dayandırılmıştır. Sanayi Planı için Sovyetlerden alınan mali ve teknik yardım ile İş Bankası’nın %5’lik katılımı dışındaki harcamalar devlet bütçesine dayandırılmıştır. 1929 krizinin Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz etki, I. Beş Yıllık Sanayi Programının uygulamaya konmasıyla azaltılabilmektedir (Başkaya, 1986, s.108,110).

1938 yılında, 4 yıllık süreyi kapsayan İkinci Sanayi Planı kabul edilmiştir. 1938 Planı, Türkiye’nin o günkü koşulları ve daha önceki sanayileşme deneyimlerine göre daha geniş kapsamlı olmuştur. I. Beş Yıllık Sanayi Programından farklı olarak, yatırım ve ara malları sanayisine ağırlık verilmiştir. Ancak, söz konusu planın gerçekçi cari maliyetlerinin olmaması, yeni bir dünya savaşının yaklaşmakta olması nedeniyle savunma gereksinmelerinin hızla artması, hükümetin, Plan’ın gerektirdiği iç kaynakları ve dış kredileri bulmakta zorlanması gibi nedenlerle, Plan’daki projelerin çoğuyla ilgili yürürlüğe koyma kararları, 1939 yılında iptal edilmiştir. Uygulanması yürürlükte kalan projelerin tamamlanmasında ise

II. Dünya Savaşının dünyada ve Türkiye'deki etkileri nedeniyle büyük güçlüklerle karşılaşmıştır (Tezel, 2002, s.309,310-312).

1940 yılında, 3843 sayılı kanun son şekliyle yürürlüğe girmiş, imal, alım, satım veya ihracı devlet tekelinde bulunan mamul maddelerin tesliminde Muamele Vergisi istisnası getirilmiştir. İlk ihracat teşviki sayılabilecek hükmü içeren bu kanun, 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (İTO, 2007, s.49).

Ekim 1945'te, II. Dünya Savaşı içerisinde çeşitli bakanlıklar ve iktisadi devlet kuruluşlarında sürdürülen ve devlet yatırımlarıyla ilgili olan proje ve program çalışmaları, hem Sümerbank tarafından uygulanması tasarlanan imalat sanayi hem de Etibank tarafından uygulanacak madencilik ve enerji projelerinin hepsini kapsayan geniş bir "Savaş Sonrası Planı" taslağı oluşturulmuştur. Taslağın en temel özelliği, Türkiye'ye ithal edilen her şeyi yurt içinde üretme esasına dayanmasıydı. Ancak, taslak kapsamında oluşturulan projelerin 1945 yılında eskimiş maliyet hesaplarına göre bile büyük fonlar gerektirmesi ve Türkiye'nin o günkü koşullarına göre çok büyük hedefler seçilmiş olması nedeniyle, Nisan 1946'da, yeni bir "İvedili Plan" hazırlanmıştır (Tezel, 2002, s.316,319). İvedili Plan, genel amaçlara ulaşmak için tarımdaki gelişme biçimini hedef alan bir sanayi planı öngörmekteydi. Plan, daha öncekilerden farklı olarak ülke içinde bölgesel uzmanlaşmayı, enerji kaynakları etrafında endüstri kompleksleri oluşturarak toplamayı amaçlıyordu. Ayrıca bu Plan, özel sektörün önem kazanmaya başladığı ve yabancı sermayeye daha ılımlı bakıldığı, uluslar arası alanda serbest piyasa ekonomisinin yükseldiği bir dönemde, devletçiliğe önem veriyordu (Parasız, 1998, s.72). Ancak, Türkiye'nin ABD önderliğinde yeni oluşturulan IMF, Dünya Bankası, GATT gibi kuruluşlara üye olabilmesi için 1945-1946 İvedili Planının katı devletçi görünümünün ters düşmesi nedenleriyle, Kasım 1947'de "Vaner²⁵ Planı" hazırlanmıştır (Parasız, 1998, s.72-73 ve Tezel 2002, s.329). Bu planda, öncelikli olarak tarım sektörü seçilmiş ve diğer sektörler tarımsal gelişmelere yardımcı olacak şekilde ele alınmıştır. Başta yol yapımı olmak üzere alt yapı yatırımlarına öncelik verilmiştir (Parasız, 1998, s.73). Ayrıca, özel teşebbüslerin faaliyet göstermek istedikleri ya da isteyecekleri alanlarda tam bir serbesti içerisinde olmaları prensibi vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu plan, 1930'lardan beri sürdürülen çalışmalardan oldukça farklı siyasi ve iktisadi tercihleri yansıtmıştır. Vaner Planı'nın önemli bir yeniliği de, hem küresel hem de sektörel olarak milli gelir artış hızı hedeflerinin belirtilmesi olmuştur. Bu çalışma, büyüme hızı kavramını kullanmış olan ilk Türk planıydı²⁶. Ancak, Türkiye'nin Avrupa

²⁵ Kemal Süleyman VANER (dönemin İktisat Vekaleti Başmüşaviri-Ekonomi Bakanlığı Başmüşaviri) başkanlığında hazırlanmıştır.

²⁶ 1948-1952 yılları arasında sabit fiyatlarla; tarımda %6.5, sanayide %14.8, ticaret sektöründe %10.2, diğer hizmetlerde %1.2, mesken gelirlerinde %5.5, ekonominin bütününde ise %8.0 oranında yıllık büyüme hızları öngörülmekteydi (Tezel, 2002, s.328).

İktisadi İşbirliği Komitesi kapsamında yaptığı ilk kredi isteğinin reddedilmesi üzerine, Vaner Planı hayata geçirilememiştir (Tezel, 2002, s.329).

Uygulanmasında karşılaşılan siyasi ve iktisadi güçlüklerle karşın, 1945-1946 İvedili Planı ile ele alınmış olan projelerin çoğu, 1940'ların sonu ve 1950'lerin başlarında tamamlanmıştır (Tezel, 2002, s.330).

II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, Türkiye'de iktisadi kalkınma, sanayileşme ve dış iktisadi ilişkilerle ilgili politikalarda, yabancı sermayeye açılmaya ve özel birikime ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu değişikliği sembolize eden en önemli olaylar, sanayideki özel kuruluşların kredi gereksinimlerini karşılayacak olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kurulması, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu'nun yürürlüğe girmesidir (Tezel, 2002, s.332 ve İTO, 2007, s.25). Ancak bu dönemde, teşvik politikaları konusunda mevzuat ve uygulayıcı kuruluşlar açısından bir dağınıklık söz konusudur.

1954 yılında, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu²⁷ yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile benzer malların ithalinin azaltılması ve böylece döviz tasarrufunun sağlanması, ihracatın artması ile ülkenin döviz mevcudunun artması, yabancı sermaye ile ileri düzeydeki teknik bilginin ülkeye kazandırılması ve ülkeye yeni üretim sahaları yaratılarak milli gelirin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu kanun, ülke ekonomisine yararlı olması ve Türk özel teşebbüslerine açık olan bir faaliyet alanında çalışılması koşullarıyla, her türlü faaliyet alanını yabancı sermaye yatırımlarına açık tutmuştur. Yabancı sermayenin tamamlayıcı parça, yedek parça, hammadde şeklinde ithaline olanak tanınmış, teknik hizmetlerin gayri maddi sermaye olarak sermayeye çevrilmesi kabul edilmiştir. Yabancı sermayeden elde edilen kazançların tekrar yatırımda kullanılması mümkün kılınmıştır (Zarakolu, 1954, s.595, 597).

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yabancı sermaye, yerli sermaye ve teşebbüslerle eşit koşullara tabi tutulmuştur. Bu kanunla yabancı sermaye yatırımlarına verilen hukuki ve iktisadi güvenceler, esaslı bir şekilde arttırılmıştır. Yabancı sermayenin yatırım alanları genişletilmiştir. Gelen sermayenin ülkenin iktisadi kalkınmasına yararlı olup olmadığının, Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi ile kontrol edilmesi sağlanmıştır (Zarakolu, 1954, s.597).

1950 yılında Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kuruluş amaçları; Türkiye'de başta sanayi olmak üzere bütün ekonomik sektörlerdeki girişimlere ait yatırımları desteklemek, yerli ve yabancı sermayenin Türkiye'de kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirakine yardımcı olmak ve Türkiye sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmaktır.

²⁷ 17/06/2003 tarih ve 25141 sayılı R.G.'de yayımlanan, 05/06/2003 kabul tarihli 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu"nun 5. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ekonomik sektörlerin geliştirilmesi amacını; uygun şekilde mali destek sağlamak ve danışmanlık, teknik yardım, finansal aracılık hizmetleri sağlamak suretiyle gerçekleştirmektedir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası aracılığıyla 1950'li yıllarda özel sektöre proje bazında orta-uzun vadeli kredi temini, proje sponsorlarına teknik danışmanlık, sermaye piyasasının kurulmasına yönelik ilk etüt ve öncülükler gerçekleştirilmiştir (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 2009).

1950-1960 dönemi altyapı yatırımcılığı dönemi olarak da adlandırılabilir. 1950-1960 yılları arasında yol ve elektrifikasyon alanında önemli yatırımlar yapılmıştır. Ancak bu dönemde kamu harcamalarının önemli miktarda artması, yıllık bütçelerin orta ve uzun dönemli politika ve dengelere oturtulması ihtiyacını doğurmuştur. Bir başka deyişle, ekonomideki makro kararların uyumu ve koordinasyonu sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de iktisat politikalarında tutarlılığın sağlanması ve dış destekle uyumlu yürütülmesini isteyen uluslararası kuruluşlar da koordinasyon ve makro planlama düşüncesini bu dönemde gündeme getirmişlerdir (DPT, 2009). Bu dönemde, tarım sektöründe önemli gelişmeler meydana gelmiş, tarımda makineleşme ve ekilebilir alanlar artmıştır. Yine bu dönemde, yabancı sermayeye karşı yaklaşım da değişmiş, çıkarılan yabancı sermayeyi teşvik yasalarıyla ülkeye önemli miktarda yabancı sermaye çekilmek istenmiş fakat beklenen ölçüde yabancı sermaye girişi olmamıştır (Başkaya, 1986, s.136).

1.2. Planlı Dönem

1960 ve sonrasında planlı dönem²⁸ başlamış ve DPT kurulmuştur. İlk olarak, 1963-1967 yılları arasında uygulanmak üzere I. Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturulmuştur. Plan, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi on beş yıllık bir çerçevede düzenlemeyi amaçlamıştır. I. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan uzun dönemli amaçlar şöyle sıralanabilir: Nitelikli işgücünün sağlanması, ekonominin yıllık %7 büyüme hedefine ulaşması, istihdam sorununun çözülmesi, nüfus artışı sorununun çözülmesi, dış ödemeler dengesi açığının giderilmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması, sosyal güvenliğin ve fırsat eşitliğinin yaygınlaştırılması,

²⁸ DPT'nin kurulmasıyla başlayan ve günümüzde uygulanmakta olan kalkınma planları göz önüne alındığında, 1960 yılından önce oluşturulan planların, günümüz kalkınma planlarından oldukça farklı olduğu görülmektedir. I. Beş Yıllık Kalkınma Programı, 1929 krizinin yarattığı olumsuz ekonomik koşulların gölgesinde hazırlanmış, II. Beş Yıllık Kalkınma Programı, II. Dünya Savaşının yaklaşmakta olmasının yarattığı gergin ortamda uygulamaya konulmuş, bunlardan sonra gelen planlar ise gerekli dış kaynakların elde edilemediği ve/veya Türkiye'nin üye olmayı hedeflediği kuruluşların stratejilerine paralel olma baskısı altında hazırlanmıştır. Bu nedenlerle, söz konusu planlar sınırlı kalmış, ekonominin bütününe yönelik olmaktan çok, günü kurtarmak amacıyla hazırlanan raporlar niteliğinden öteye geçememiştir. Türkiye'nin bu dönemine "planlı dönem" denilememesinin sebebi de budur.

bölgeler arası ekonomik ve toplumsal gelişmişlik farklarının giderilmesi, tarım ve sanayi sektörlerinin birbirleriyle dengeli bir biçimde geliştirilmesi.

Planda, tarım ve sanayi sektörlerinin birbirleriyle dengeli bir biçimde büyümesinin hedeflenmiş olmasının sebebi, o dönemde tarım sektöründe çalışan nüfusun baskın olması ve tarım sektöründe çalışan kişi sayısının, sadece sanayi sektörüne ağırlık verilerek göz ardı edilemeyecek kadar yüksek oluşudur.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ilk uzun dönemli gelişme yaklaşımının birinci basamağıdır. Planın ilk amacı, ekonominin yıllık %7 oranında büyümesinin sağlanmasıdır. Planda, sayısal büyüklüklere ağırlık verilmiş, nitelik sorunu ikinci planda kalmıştır. Bunun en ilginç örneği sanayidir. Planda yerli sanayinin korunması gerektiği ve zamanla dış pazarlarla rekabet edecek konuma geleceği belirtilmiş olmasına rağmen sanayi teknolojisi, üretim ölçeği gibi uzun dönemli gelişmeyi belirleyen konulara yer verilmemiştir (Kepenek ve Yentürk, 1995, s.133).

Yine bu dönemde, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda değişiklik yapan 1963 tarih, 202 sayılı yasa çıkarılarak, yatırım indirimi konusu teşvik mevzuatına dahil edilmiştir (İTO, 2007, s.25).

1963'te ihracat ürünlerinin üretimi aşamasında alınan dolaylı veya doğrudan vergilerin iade edilmesi esasına dayanan 261 sayılı yasayla ihracatta vergi iadesi uygulaması başlatılmıştır (İTO, 2007, s.25).

1.3. AB'ye Uyum Süreci

1963 yılında, AET ile Ankara Anlaşması imzalanmış, böylece Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler başlamıştır. Ankara Anlaşmasında, Türkiye'nin, o dönemdeki ekonomik durumu göz önünde bulundurularak, Topluluğa aşamalı katılımı öngörülmüş; bu çerçevede Ortaklığın hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemden oluşması hükme bağlanmıştır. Hazırlık döneminde, Türkiye, Topluluktan aldığı yardımla ekonomisini güçlendirilmesi, geçiş döneminde Topluluk ile Türkiye arasında bir gümrük birliği kurulması ve son dönemde, gümrük birliği çerçevesinde tarafların ekonomi politikaları arasında etkili bir koordinasyon sağlanması öngörülmüştür.

1964 tarih, 474 sayılı yasayla ithalden alınan vergi ve resimlerin taksitlendirilmesi olanağı getirilmiştir (İTO, 2007, s.25).

1967 yılında, 933 sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, kanunlarda öngörülen teşvik tedbirlerini uygulamak ve bu amaçla gerekli belgeleri girişimcilere vermek üzere Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve

Teşvik Bürosu kurulmuştur²⁹. Yine bu kanunla, yatırım indirimi oranı bölgesel ve sektörel bazda arttırılmış, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ile sanayi bölgesi kurulması için arazi istimlaki uygulaması getirilmiştir. 01.11.1969 tarih, 6/12585 sayılı kararname ile “teşvik belgesi” uygulamasına geçilmiştir (İTO, 2007, s.25).

1968-1972 yılları arasında uygulanmak üzere, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturulmuştur. Bu planın temel hedefi de, birincisinde olduğu gibi ekonominin yıllık ortalama %7 büyümesidir. II. Beş Yıllık Kalkınma Planında, birincisinden farklı olarak, tarım ve sanayi sektörlerinin dengeli büyümesi ilkesi terk edilmiş, sanayi sektörüne ağırlık verilmiştir. İkinci Plan, özellikle kamu kesiminin ara mal ve yatırım malları üretimine yönelmesini, kaynak kullanımında sanayi kesimine öncelik verilmesini, ekonominin sanayileşmeye dayandırılmasını öngörmüştür. Ayrıca, sanayileşme için özendirme önlemlerinin geliştirilmesi ve özel kesime öncelik verilmesi vurgulanmıştır. Ancak, birincisinde olduğu gibi bu planda da herhangi bir sanayi malının yerli üretimine önem verilmiş, bunun niteliği, maliyeti ve uzun dönemde gelişmeye olan etkisi üzerinde durulmamıştır (Kepenek ve Yentürk, 1995, s.135).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planında, ekonomik gelişmeyi sınırlayan konuların başında tasarruf, dış ödeme güçlüğü ve birtakım kurumsal güçlükler yer verilmiştir. Özellikle dış ticaret ve tasarruflar alanında oluşan kısır döngülerin çözümü olarak özel girişimciliğin özendirilmesi öngörülmüştür (Kepenek ve Yentürk, 1995, s.137). Özel girişimciliğin teşvik edilmesi yöntemleri olarak da, daha önce yürürlüğe konulmuş olan yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman sistemleri ile vergi ve resimlerin taksite bağlanması yöntemlerinin yanında, bankalar sisteminin özel sektörün kısa ve orta vadeli kredi ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenleneceği, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan yararlanan işletmelerin iki ülkede birden vergilenmesini önleyecek tedbirler alınacağı belirtilmiştir (II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968).

I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, ekonomik hedeflerin daha çok niceliksel açıdan ele alınması, yani bir takım hedefler ve çözüm önerileri öngörülürken, bu hedef ve önerilerin ne şekilde gerçekleştirileceği konusunun yeteri kadar açıklayıcı olmaması, bu Planların eksik yönlerini oluşturmaktadır.

1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşmasında belirtilen “geçiş dönemi”nin uygulamaya konulması amacıyla 1970 tarihinde Ankara Anlaşmasını tamamlayıcı nitelikte bir Katma Protokol imzalanmış ve 1973’te yürürlüğe girmiştir. Devlet yardımı ile ilgili ilk ifadeler ise bu protokolda yer verilmiştir. Protokolde, Ortaklık Konseyi tarafından

²⁹ 28.07.1967 tarih, 933 sayılı kanun.

onaylanmak üzere, Türkiye'nin Protokolün yürürlüğe girişinden (01.01.1973) itibaren 6 yıllık bir süre içerisinde Topluluğu kuran anlaşmanın 85, 86, 90 (yeni şekli ile 81, 82, 86) ve 92. (yeni şekli ile 87.) maddelerinde belirtilen rekabet ve devlet yardımlarına ilişkin uygulama şartlarını ve usullerini tespit etmesi öngörülmüştür. Aynı protokolde, geçiş döneminde Türkiye, Topluluğu kuran anlaşmanın 87(3a) maddesinde belirtilen “yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi bir istihdam açığının hüküm sürdüğü bölgeler” kapsamında sayılmış ve bu çerçevede Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının kolaylaştırılmasına yönelik yardımlar, Topluluk ile Türkiye arasında alışveriş şartlarını anlaşma taraflarının ortak çıkarlarına ters düşmeyecek ölçüde değiştirmedikçe, ortaklıkla bağdaşır kabul edilmiştir³⁰ (DPT, 2007, s.76).

1973-1977 yılları arasında uygulanmak üzere III. Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir. 12 Mart 1971 askeri yönetimi tarafından hazırlanmış olan bu planın önceki iki plandan en temel farkı, niteliksel bir gelişme anlayışını benimsemiş olmasıdır. Bu planda, AET ile ilişkilerin etkisiyle, yatırımların büyük ölçekli girişimlere yapılması öngörülmüştür. Planlar, Türkiye'nin 1995 yılına kadar AET ile gümrük birliği gerçekleştirilmesini öngören ve 1970'te imzalanan Katma Protokol çerçevesinde belirlenmiştir. Bu planda da, ekonomik gelişmenin kamu kesimi öncülüğünde, fakat özel kesimin de özendirilmeye devam ettiği bir şekilde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Katkılı ulusal gelirin, önceki planlarda belirtilenden daha hızlı büyümesi hedeflenmiştir. AET'ye üyelik için öngörülen üretim yapısı ara ve yatırım malları üretimi olduğundan, bunların üretimine öncelik verilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1995, s.138-139).

Görüldüğü gibi, III. Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulamaya başlandığı dönemden önce oluşturulan planlar ve kalkınma hedefleri, Türkiye'nin kendi iç yapısına ve ekonomik koşullarına uygun şekilde hazırlanmaya çalışılırken, bu dönemden sonra yavaş yavaş AET ile ilişkilerin etkisiyle birlikte, hazırlanan planların Topluluk mevzuatına uygun olmasına özen gösterilmeye başlanmıştır.

1979-1983 yılları arasında uygulanması öngörülen IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ağır bir ekonomik ve siyasal bunalım sürecinde oluşturulmuştur. Ham petrol fiyatlarının 1974

³⁰ Türkiye'de Teşvik uygulamaları, 1967 yılına kadar çeşitli kamu idareleri tarafından yürütülürken, 933 sayılı kanun ile kurulan Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu'nda toplanmıştır. Daha sonra Teşvik İdaresi, Başbakanlığın 13.09.1967 tarihli genelgesi ile DPT Müsteşarlığına bağlanmıştır. Teşvik uygulamalarının yürütülmesini sağlamak üzere Başbakanlığın 09.05.1968 tarih, 3278 sayılı onayı ile Teşvik ve Uygulama Dairesi kurulmuştur. Daha sonra Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığına bağlanan Teşvik ve Uygulama Dairesi, bu bakanlığın kaldırılması üzerine Ticaret Bakanlığına bağlanmıştır. Teşvik ve Uygulama Dairesi, 1980'de tekrar DPT'ye bağlanmıştır. 1994 tarih, 4059 sayılı kanun ile ihracat teşvikleri ile ilgili birimler Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlanmış, yatırım teşvikleri ile ilgili birimler ise Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü adı altında Hazine Müsteşarlığı bünyesinde kalmıştır (İTO, 2007, s.26-27).

yılıının başlarından itibaren sürekli yükselmesi ve Türkiye'nin yoğun ekonomik ilişki içinde bulunduğu ülkelerde işsizlik ve enflasyonun bir arada görülmesi, Türkiye'nin dış ödemeler durumunu sarsmıştır. İthalat ödemelerinin hızla artmasına karşılık ihracat sınırlı kalmıştır. Yurt dışına işçi gönderilmesi de oldukça yavaşlamıştır. Sanayi üretimi yapısı, sanayi ürünlerinin ihracatına olanak vermemekte, buna karşılık sanayi üretimi için giderek artan oranda ithalat gerekli olmuştur. Bu durum da, fiyat artış hızını daha da arttırmıştır. Bütün bu nedenlerle öngörülen IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonominin bunalımdan çıkışını, kararlı bir duruma gelmesini sağlamayı ve bunlarla beraber ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlamak zorunda kalmıştır. Büyüme hızının yıllık ortalama %8,2 olması hedeflenmiştir. Bu plan da, öncekilerde olduğu gibi, gerekli yatırımların büyük ölçüde kamu kesimince sağlanmasını, sınıai üretimde ithalat yerine yerli üretim politikasının sürdürülmesini hedeflemiştir. Ancak, diğer planlarda öngörülenden daha hızlı bir ihracat artışı hedeflenmiştir. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, III. Beş Yıllık Kalkınma Planının aksine, AET'ye üyelik kaygısıyla hazırlanmamıştır. Dış ticarete çoklu ilişkilere yönelinmesini, gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerin arttırılmasını, buna karşılık AET ile ilişkilerin bir süre dondurulmasını öngörmüştür. Ekonomik bunalımın sanayi kesimini daha fazla etkilemesi nedeniyle, sanayi kesiminin büyüme hızı hedefi azaltılmış, tarım kesiminin büyüme hızı hedefi arttırılmıştır. Alt sektörlerden, madencilik ve enerji üretimine öncelik verilmiştir. Bu planın en önemli yönü, demokratikleşme sürecinin, ekonomik gelişmeyle eş anlı bir biçimde yürütmeyi öngörmesidir (Kepenek ve Yentürk, 1995, s.139-141).

1977 yılından itibaren, dünyada meydana gelen ekonomik krizden etkilenen Türkiye; petrol fiyatlarındaki yükselişin etkisi, Türkiye'nin büyük ölçüde ara malı, ekipman vb. ithal ettiği batılı ülkelerdeki enflasyon ve petrol fiyatlarındaki artışın ihraç mallarına yansımaları, Türkiye'nin büyük ihtiyaç duyduğu dış kredi imkanlarının daralması, dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine bozulması ve dünya ticaretindeki daralma gibi nedenlerle krize sürüklenmiştir. Dış konjonktüre ilişkin bu sorunlar, içeride var olan sorunlarla birleşince, durum daha da ağırlaşmıştır. 1977'den 1980'e kadar alınan kriz önlemleri de ekonominin işleyişini değiştirmede yeterli olamamıştır. Bütün bu nedenler, ekonomide politika değişikliğini zorunlu kılmıştır (Başkaya, 198, s.182-183).

24 Ocak 1980 kararlarıyla, Türkiye ekonomisinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde; ekonominin dışa açılmasının sağlanması ve bunun da piyasa mekanizmasına dayanılarak gerçekleştirilmesi, piyasa güçlerinin harekete geçirilmesi ve buna bağlı olarak fiyatların serbest bırakılması³¹ hedeflenmiş, kısa dönemde ihraç edilebilir ürün miktarının

³¹ Fakat sanayi ürünleri fiyatlarının serbest bırakılırsa, bu malların fiyatının yükselecek ve bunun da iç tüketimin kısılmasına yol açacak olması nedeniyle, 12 Eylül'den sonra toplu sözleşme düzeninin yürürlükten kaldırılması,

arttırılabilmesi için yeni kredi ihtiyacının doğması nedeniyle IMF ile 3 yıllık bir istikrar programı anlaşması yapılmıştır. Uzun dönemde, hangi malların ihracına yönelineceği yabancı sermaye girişleriyle birlikte ele alınmış ve yabancı sermayeye bazı ek teşvikler getirilmiştir. Ayrıca, bazı mallara uygulanan sübvansiyonlar kaldırılmıştır (Başkaya, 1986, s.188-190).

1980 tarihli 2976 sayılı Kanununun 2. maddesine dayanılarak, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu oluşturulmuştur. Bu fonun yasal dayanağı 1988 tarihli ve 88/13384 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıdır. Bu fon, tarımsal girdilerin sübvansiyonu ve üreticinin fiyat hareketlerinden korunması ile ihracatın geliştirilmesi, ihracata yönelik yatırımların finansmanı amacıyla oluşturulmuştur.

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunda; ithalattan alınan pul resminde indirim yapılması, ihraç mallarının üretiminde kullanılan girdilere uygulanan ithal vergisinin kaldırılması, prefinansman³² yoluyla yapılan ihracatın özendirilmesi, ihracatı teşvik edici uygulamalar (vergi resim ve harç istisnaları, transfer kolaylıkları, döviz tahsisi, ihracat teşvik fonu vb.) ve çapraz döviz kurlarının otomatik ayarlanması gibi kararlar öngörülmüştür (Başkaya, 1986, s.192-193).

24 Ocak kararlarıyla ihracata yönelik politikaların izlenmesine paralel olarak; kaynak kullanımını destekleme primi, kaynak kullanımını destekleme fonu kaynaklı kredi, fon kaynaklı kredi, faiz farkı iadesi uygulaması, T.C. Merkez Bankası reeskont kredileri, bankaların taahhütleri karşılığında bulundurmamak zorunda oldukları disonibilite ve mevduat munzam karşılık oranlarının farklılaştırılması, KDV desteği, finansman fonu uygulaması ve enerji desteği gibi çeşitli uygulamalar teşvik politikası çerçevesine kullanılmıştır (İTO, 2007, s.25-26).

Uruguay Turu Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve Türkiye'nin de taraf olduğu DTÖ Anlaşması hükümleri, 1994 yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir. Uruguay Turu Nihai Senedinde, sübvansiyonlar, anti-damping, ticarete teknik engeller ve koruma tedbirleri gibi konularda çok taraflı ilke ve kurallar getirilmiştir. Senette, mal ticaretinde gümrük tarifelerinin indirilmesi, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyelerinin aşağıya çekilmesi, bir geçiş döneminden sonra dokuma ve hazır giyim sektöründe miktar kısıtlamalarının (kota uygulamaları) kaldırılması ve hizmet sektörlerinin pazara girişine imkan tanınması öngörülmüştür. Senet kapsamında, teşviklerle ilgili düzenlemeler Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması çerçevesinde düzenlenmiştir (Göker, 2000, s.1).

---

taban fiyatlara yönelik kısıtlayıcı uygulamalarla, ihraç edilebilir sanayi ve tarım ürünleri miktarında önemli bir artış olmuştur (Başkaya, 1986, 189-190).

³² Bir firmanın belirli bir sürede yerine getirmek üzere anlaşma yaptığı bir siparişte, süre dolmadan önce sipariş bedelini kısmen ya da tamamen alması.

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşmasına göre; ihracat performansı şartına bağlı olan ve ithal yerine yerli mal kullanım şartına bağlı olan teşvikler yasaklanmıştır. Buna karşılık, ar-ge faaliyetlerine ilişkin teşviklerin genişletilmesi öngörülmüştür.

Bu teşviklerin yasaklanması, Türkiye'nin alışık olmadığı bir durumdur. Çünkü Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluş tarihinden, 1970'li yılların sonuna kadar olan dönemde ithal ikamesine yani daha önce ithal edilmekte olan malların yurt içinde üretilmesine dayalı politikalar izlenmiş, 1980'den sonra ise ihracata dayalı büyüme hedeflenmiştir. Uygulanan teşvik politikaları ise bu alanlarda ağırlık kazanmıştır. Söz konusu senette ise Türkiye'nin en fazla devlet yardımı gerçekleştirdiği alanlardaki teşvikler yasaklanmaktadır.

1995 tarih, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği tesis edilmiştir. Kararda, Türkiye'nin rekabet ve devlet yardımları ile ilgili mevzuatının, Topluluğun geçerli çerçeve ve ilke kararları ile uyumlu hale getirmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda, devlet kaynakları aracılığıyla sağlanan ve belirli girişimlerin veya belirli ürünlerin kayrılarak rekabeti aksatan her türlü yardımın Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Gümrük Birliğinin iyi işleyişiyle bağdaşmayacağı kabul edilmiştir (DPT, 2007, s.76).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilen yükümlülüklerimiz nedeniyle, daha önceki dönemlerde uygulanan nakit teşvikler ve ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar 1995 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır (DPT, 2004, s.2).

1996 yılında Türkiye ile AB arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti ile İlgili Anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'de demir-çelik sektöründe verilecek her türlü devlet yardımının AB'de yürürlükte olan demir-çelik yardım kodunda öngörülenler (KOBİ, ar-ge, çevre, istihdam ve eğitim yardımları) hariç, AB ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Anlaşmanın düzgün işleyişiyle uyumsuz kabul edilmiştir (DPT, 2007, s.78).

1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye, tam üyeliğe adaylık statüsü kazanmış, bununla birlikte, AB müktesebatının Türkiye tarafından üstlenilmesi anlayışı yerleşmiştir (DPT, 2007, s.76).

Türkiye-AB ilişkileri, 08.03.2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi ile devam etmiştir. Bu belge ile kısa vadede devlet yardımları konusunda şeffaflığın sağlanması ve devlet yardımların düzenli olarak izlenmesini sağlayacak mevzuatın uyumlaştırılması öngörülmüştür. Orta vadede ise devlet yardımları konusunda bölgesel yardım programları da dahil olmak üzere AB müktesebatına uyumun tamamlanması öngörülmüştür (DPT, 2007, s.76-77).

2001 tarihinde Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve eki Ulusal Program oluşturulmuştur. Ulusal Programda, devlet yardımları alanında öncelikle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının iştiraki ile bir çalışma grubunun oluşturularak, devlet yardımları alanındaki dağınıklığın giderilmesi gerektiği, AB devlet yardımları sisteminin temelini oluşturan bölgesel istatistik sınıflandırması (NUTS) esasına dayalı sistemin benzerinin Türkiye’de bir an önce oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, devlet yardımı uygulamalarının AB müktesebatında yer alan kriterlere uygunluğunu değerlendirecek bir Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurumunun tesis edilmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Ulusal Program, 2001).

2002 tarih ve 2002/4720 sayılı kararname ile Avrupa Birliği’nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

14.04.2003 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesinde AB kriterlerini esas alan etkin bir devlet yardımı kontrolünün sağlanması amacıyla ulusal devlet yardımları otoritesinin kurulması öngörölmüştür (DPT, 2004, s.341).

Türkiye’de devlet yardımı alanında AB’ye uyum için bir mevzuat uyumu yapılmış olmasına karşın, söz konusu çalışmalar henüz tamamlanmış değildir.

Aşağıdaki tabloda, buraya kadar anlatılan ve bundan sonraki başlıklarda ele alınmış olan devlet yardımları konusunda etkili olan kuruluşların, devlet yardımlarıyla ilgili kanunların ve uygulanan devlet yardımlarının kronolojik sıralaması yapılmaya çalışılmıştır:

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımları ve Kanunların Kronolojisi

1863	Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuştur.
14.12.1913	Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında uygulanan teşvikler: fabrikalara arazi tahsisi, çeşitli vergi ve harç muafiyetleri, gümrük vergisi muafiyeti, sınai kuruluşları genel yol, liman ve demiryoluna bağlayan ara yollara ilişkin kolaylık ve muafiyetler, taşınabilir gücün getirilmesine ilişkin sağlanan kolaylıklar, temettü vergisi muafiyeti, halı tezgahlarına tanıma muafiyetler, ihracat gümrüğü muafiyeti, hükümet alımlarında yerli sanayi mamullerine öncelik verme.
14.04.1925	Türkiye’deki şeker fabrikalarının ürettiği şekere, tüketim vergisinden 8 yıllık muafiyet getiren yasa yürürlüğe girmiştir.
28.05.1927	1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında uygulanan teşvikler: Arazi başışı, kolay arsa temini, iletişim hizmetlerinde sağlanan kolaylıklar, gümrük muafiyeti, çeşitli vergilerden muafiyet, nakliye tarifesinde indirim.
11.04.1934	I. Beş Yıllık Sanayi Programı yürürlüğe girmiştir.
16.09.1938	II. Beş Yıllık Sanayi Programı yürürlüğe girmiştir.
1940	3843 sayılı kanuna son şekli verilerek, ilk ihracat teşviki sayılabilecek Muamele Vergisi İstisnası getirilmiştir.
Ekim 1945	Savaş Sonrası Plan’ı oluşturulmuştur.
Nisan 1946	İvedili Plan hazırlanmıştır.
Kasım 1947	Vaner Planı hazırlanmıştır.
1950	Türkiye’nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur.
18.01.1954	6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir.
1960	DPT kurulmuştur
1960	118 sayılı yasa ile İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) kurulmuştur.
1963	I. Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir.
19.02.1963	193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda değişiklik yapan 202 sayılı kanun yürürlüğe girmiş, yatırım indirimi konusu teşvik mevzuatına dahil edilmiştir.
27.06.1963	261 sayılı yasa ile ihracatta vergi iadesi uygulanmaya başlanmıştır.
12.09.1963	Türkiye-AB ilişkilerini başlatan Ankara Antlaşması imzalanmıştır.
14.05.1964	474 sayılı yasa ile ithalden alınan vergi ve resimlerin taksitlendirilmesi uygulaması başlatılmıştır.
28.07.1967	933 sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına dair kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu kurulmuştur. Yatırım indirimi oranı bölgesel ve sektörel bazda arttırılmış, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ve arazi istisnaları uygulamaları başlatılmıştır.
13.09.1967	Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosunun teşvik idaresi kısmı DPT’ye bağlanmıştır.
1968	II. Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir.
09.05.1968	Başbakanlığın 3278 sayılı onayı ile Teşvik ve Uygulama Dairesi kurulmuştur.
01.11.1969	6/12585 sayılı kararname ile ilk kez teşvik belgesi uygulamasına geçilmiştir.
23.11.1970	01.01.1973’te yürürlüğe giren ve Ankara Antlaşmasını tamamlayıcı nitelikte olan Katma Protokol imzalanmıştır. Devlet yardımı ile ilgili ifadelere ilk kez bu belgede yer verilmiştir.
1973	III. Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir.

1975	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESIYAB) (bugünkü Türkiye Kalkınma Bankası) kurulmuştur.
1979	IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir.
25.01.1980	2976 sayılı kanuna istinaden Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu oluşturulmuştur.
1991	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) kurulmuştur.
09.12.1994	4059 sayılı kanunla, Teşvik ve Uygulama Dairesinin ihracat teşvikleri ile ilgili birimleri Dış Ticaret Müsteşarlığı'na, yatırım teşvikleri ile ilgili birimleri ise Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü adıyla Hazine Müsteşarlığı'na bağlanmıştır.
27.12.1994	94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İhracata Yönelik Devlet Yardımları konulu karar yürürlüğe girmiştir.
31.12.1994	Uruguay Turu Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve Türkiye'nin de taraf olduğu Dünya Ticaret Anlaşması hükümleri yürürlüğe girmiştir. Senede bağlı olarak teşviklerle ilgili düzenlemeler, Sübvansiyonlar ve Telafi edici Tedbirler Anlaşması çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu anlaşmaya göre, ihracat performansı şartına bağlı olan ve ithal yerine yerli malı kullanım şartına bağlı olan teşvikler yasaklanmıştır.
06.03.1995	1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye-AB arasında gümrük birliği tesis edilmiştir. Bu kararlar, Türkiye'nin rekabet ve devlet yardımları ile ilgili mevzuatının AB mevzuatına uygun hale getirilmesi öngörülmüştür.
1995	Türkiye'nin 1/95 sayılı OKK'de belirtilen yükümlülükleri nedeniyle, daha önceki dönemlerde uygulanan nakit teşvikler ve ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar, 1995 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır.
1996	01.01.1996 tarihinden itibaren AB'nin tekstil ve konfeksiyon sektöründeki devlet yardımı programlarına uyum sağlanmıştır.
25.07.1996	Türkiye ile AB arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Anlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti İle İlgili Anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'de demir-çelik sektöründe verilecek her türlü devlet yardımının AB'de yürürlükte olan demir-çelik yardım kodunda öngörülenler hariç, AB ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Anlaşmanın düzgün işleyişiyle uyumsuz kabul edilmiştir.
1997	97/5 sayılı Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin tebliğ yürürlüğe girmiştir.
09.09.1998	Para-Kredi ve Koordinasyon kurulununun 98/16 sayılı kararıyla 98/10 no.lu Ar-Ge Yardımlarına İlişkin Tebliğ hazırlanmıştır.
1999	Helsinki Zirvesi ile Türkiye, tam üyeliğe adaylık statüsü kazanmıştır. AB müktesebatının Türkiye tarafından üstlenilmesi anlayışı yerleşmiştir.
2000	2000/1 sayılı İstihdam Yardımları Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.
2001	AKÇT-Türkiye Ticaret Anlaşması ile tanınan geçiş dönemi ile Türk çelik sektörüne verilen destekler Ağustos 2001'de sona ermiştir.
08.03.2001	Katılım Ortaklığı Belgesi ile devlet yardımları konusunda şeffaflığın sağlanması ve devlet yardımların düzenli olarak izlenmesini sağlayacak mevzuatın AB müktesebatına uyumunun tamamlanması öngörülmüştür.
19.03.2001	2001/2129 sayılı, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ve eki Ulusal Program oluşturulmuştur.
28.08.2002	2002/4720 sayılı kararname ile AB müktesebatına uyum çerçevesinde, Türkiye genelinde İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.
13.04.2003	Katılım Ortaklığı Belgesi ile AB kriterlerini esas alan ulusal devlet yardımları otoritesinin kurulması öngörülmüştür.
31.07.2004	5228 sayılı kanun ile faizsiz vergi erteleme uygulamasından, Ar-Ge indirimi uygulamasına geçilmiştir.

2004	5035 sayılı kanunla Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında, bu bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu bölgelerdeki yazılım ve ar-ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar 31.12.2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesna edilmiştir.
2005	2005/4 sayılı Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.
13.07.2005	25874 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan TÜBİTAK Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programına İlişkin Yönetmelik ile TÜBİTAK tarafından, kuruluşlarca gerçekleştirilen ar-ge nitelikli projelerin geri ödemesiz olarak destekleme esasları belirlenmiştir.
2006	2006/4 sayılı Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin desteklenmesi hakkında tebliğ yürürlüğe girmiştir.
2006	2006/6 sayılı Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.
2006	2006/1 sayılı Vakıf Üniversiteleri Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yer Alan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul ve Esasları konulu genelge ile DPT bütçesinden vakıf üniversitelerinin ar-ge faaliyetleri desteklenmeye başlanmıştır.
2007	2007/3 sayılı Eğitim ve Danışmanlık Yardımı Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.
14.07.2009	2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar yürürlüğe girmiştir.

Kaynak: Tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye’de uygulanan, yürürlükteki devlet yardımları ise tezin devam eden başlıklarında ele alınmış olup, söz konusu devlet yardımlarını kısaca aşağıdaki tabloda sınıflandırmıştır:

Tablo 2: Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımları

Yatırımlarda Devlet Yardımları	
<p>14.07.2009 tarih, 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” çerçevesinde yürütülmektedir.</p> <p>Bu Karar çerçevesinde yatırımlara sağlanabilecek destek unsurları:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gümrük vergisi muafiyeti, • KDV istisnası, • Faiz desteği, • Sigorta primi işveren hissesi desteği • Vergi indirimi desteği, • Yatırım yeri tahsisi desteği, • Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerine taşınma desteği. 	<p>1) KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları</p> <p>a) KOSGEB Destekleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Banka kredi faiz destekleri (kayıtlı eleman istihdamını destek kredisi, KOBİ ihracat destek kredisi, makine teçhizat destek kredisi, deri sektörünün OSB'ye taşınma destek kredisi) • Bilişim desteği (bilgisayar yazılım desteği, e-ticarete yönlendirme desteği) • Bölgesel kalkınma desteği (ortak kullanım amaçlı makine teçhizat desteği, nitelikli eleman desteği, yerel ekonomik araştırma desteği, altyapı-üstyapı uygulama projesi desteği) • Danışmanlık ve eğitim desteği (KOSGEB danışmanlık desteği, KOSGEB özel eğitim desteği, KOSGEB genel eğitim programı) • Girişimciliği geliştirme desteği (genç girişimci geliştirme programı, genel girişimcilik eğitimi, yeni girişimci desteği, iş geliştirme merkezi desteği) • Kalite geliştirme desteği • Pazar araştırma ve ihracatı geliştirme desteği (fuarlara katılım desteği, tanıtım desteği, markaya yönlendirme desteği) • Teknoloji geliştirme ve yenilik desteği (teknoloji araştırma ve geliştirme desteği, sınavi mülkiyet hakları desteği, teknogirişim sermayesi desteği) • Uluslar arası işbirliği geliştirme desteği (ihracat amaçlı yurt dışı gezisi desteği, eşleştirme desteği) <p>b) TÜBİTAK Destekleri</p> <p>c) Türkiye Kalkınma Bankası Destekleri</p> <p>d) İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) Destekleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pazar araştırması ve pazarlama desteği • Eğitim ve danışmanlık desteği
	2) Bölgesel Yardımlar
	3) AR-GE Yardımları
	a) Maliye Bakanlığı tarafından sağlanan teşvikler
	b) DPT tarafından sağlanan yardımlar
	c) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan teşvikler
	d) KOSGEB tarafından sağlanan destekler
	e) Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekler
	f) TTGV aracılığıyla sağlanan destekler
	g) TÜBİTAK aracılığıyla sağlanan destekler
İhracatta Devlet Yardımları	
<p>27.12.1994 tarih, 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları kapsamında yürütülmektedir.</p>	<p>1) Tasarım Desteği</p> <p>2) Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi</p> <p>3) AR-GE Destekleri</p> <p>4) Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi</p> <p>5) Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği</p> <p>6) Eğitim ve Danışmanlık Desteği</p> <p>7) İstihdam Yardımı</p> <p>8)Yurtdışında Ofis Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi</p>

Kaynak: Tarafımızdan hazırlanmıştır.

2. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI

Yürürlükte olan yatırım teşvik uygulaması 2009 tarih ve 227290 sayılı resmi gazetede yayımlanan 14.07.2009 tarih, 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” çerçevesinde yürütülmektedir.

Bu kararla; bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, üretimi, istihdamı ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak için, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek suretiyle yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır (2009/15199 sayılı karar).

Genel teşvik sisteminden teşvik edilemeyecek veya teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları ise yatırımlarda devlet yardımları hakkında kanun ek-4’te belirtilmiştir.

Yatırımların bu Karar kapsamındaki destek unsurlarından yararlanabilmesi için, makro ekonomik programlar, arz-talep dengesi, sektörel, mali ve teknik değerlendirmeler çerçevesinde projenin uygun görülmesi ve teşvik belgesi düzenlenmesi gerekir.

Bu karar çerçevesinde yatırımlara sağlanabilecek destek unsurları;

- a) Gümrük vergisi muafiyeti,
- b) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası,
- c) Faiz desteği,
- d) Sigorta primi işveren hissesi desteği
- e) Vergi indirimi desteği,
- f) Yatırım yeri tahsis desteği,
- g) Tekstil, hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerine taşınma desteği olarak belirlenmiştir.

- a) Gümrük Vergisi Muafiyeti:

Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malları ile otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içinde kalmak kaydıyla, makine ve teçhizat³³ ithalatında, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergisi alınmayacağı belirtilmektedir.

Diğer yandan, teşvik belgesi kapsamında yukarıda belirtilenler hariç ham madde, ara malı ve işletme malzemesi ithal edilemeyeceği hükmü getirilmiştir.

İthalat Rejimi Kararı uyarınca ithali mümkün olan kullanılmış makine ve teçhizatın (karayolu nakil vasıtaları hariç) bölgesel ve sektörel kısıtlamalar göz önüne

³³ CKD (başka bir yerde montaj edilmek üzere demonte parçalardan oluşan üretim ve sevkiyatı) aksam ve parçalarının ithali, gemi ve elli metrenin üzerindeki yat inşa yatırımları ile ilgili tekne kabuğu ithali.

alınarak, proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda teşvik belgesi kapsamına dahil edilebileceği belirtilmiş, bunun dışında kalan kullanılmış makine ve teçhizatların bu Karar kapsamındaki destek unsurlarından yararlanamayacağı belirtilmiştir (2009/15199 sayılı karar).

b) KDV İstisnası:

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesi kapsamında uygun görülen makine ve teçhizatın ithali ve yerli teslimleri katma değer vergisinden istisna edilir.

c) Faiz Desteği:

Talep edilmesi halinde, bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az 1 yıl vadeli kredilerin teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %75'ine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kar payının;

i. III. bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin 3 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 1 puanı,

ii. IV. bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 2 puanı,

iii. Bölge ayrımı yapılmaksızın araştırma ve geliştirme yatırımları ile doğrudan ticari mal üretimine yönelik olmayan, mevcut veya gerçekleştirilecek tesisin katı, sıvı veya gaz gibi atıklarının temizlenmesi veya yok edilmesine yönelik çevre yatırımlarında ise Türk Lirası cinsi kredilerin 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 2 puanı, Müsteşarlıkça da uygun görülmesi halinde azami ilk 5 yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanabilmektedir (2009/15199 sayılı karar).

Kullanılmış makine ve teçhizat için ve kamu iktisadi teşebbüsleri dahil kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yapacağı yatırımlar için faiz desteği öngörülmez. Ayrıca, diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılan veya kamu kaynaklarından sübvansede edilen krediler için de faiz desteği uygulanmamaktadır (2009/15199 sayılı karar).

d) Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği:

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında desteklenen yatırımlardan, istihdam için³⁴ ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete

³⁴ Komple yeni yatırımlarda, işletmeye geçiş tarihinden itibaren sağlanan; diğer yatırım cinslerinde, yatırımın tamamlanmasını müteakip, yatırıma başlama tarihinden önceki son altı aylık dönemde (mevsimsel özellik taşıyan yatırımlarda bir önceki yıla ait mevsimsel istihdam ortalamaları dikkate alınır) Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğüne verilen aylık prim ve hizmet belgesinde bildirilen ortalama işçi sayısına ilave edilen istihdam için ve teşvik belgesinde kayıtlı istihdam öngörülerini ile tutarlı olmak kaydıyla.

tekabül eden kısmı aşağıda belirtilen sürelerde Hazinece karşılanmaktadır (2009/15199 sayılı karar):

Tablo 3: Bölgelere Göre Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri

Bölgeler	31/12/2010 tarihine kadar başlanılan yatırımlar	31/12/2010 tarihinden sonra başlanılan yatırımlar
I	2 yıl	-
II	3 yıl	-
III	5 yıl	3 yıl
IV	7 yıl	5 yıl

Kaynak: 2009/15199 sayılı karar

e) Vergi İndirimi:

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarda, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesi çerçevesinde, kurumlar vergisi veya gelir vergisine uygulanacak indirim oranları ile yatırıma katkı oranları aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 4: Bölgelere Göre Kurumlar veya Gelir Vergisine Uygulanacak İndirim ve Yatırıma Katkı Oranları³⁵

Bölgeler	Bölgesel Uygulama		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
I	10	25	25	25
II	15	40	30	40
III	20	60	40	60
IV	25	80	45	80

Kaynak: 2009/15199 sayılı karar

Ancak, teşvik belgesi kapsamında 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde aşağıda belirtilen oranlar uygulanmaktadır:

³⁵ Örnek bir hesaplama yapmak gerekirse; IV. bölgeyi baz aldığımızda, 10.000 TL'lik gerçekleşen bir yatırımda, yatırıma katkı oranı 2.500 TL olur. Kurumlar vergisinden %16'lık indirim yapılacak olup, %4 oranında kurumlar vergisi ödenecektir. İndirilen %16'lık kısım yatırıma katkı oranına, yani örneğimizde 2.500 TL'ye ulaşınca kadar kurumlar vergisi indiriminden yararlanılacaktır.

Tablo 5: 31/12/2010 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Bölgelere Göre Kurumlar veya Gelir Vergisine Uygulanacak İndirim ve Yatırıma Katkı Oranları

Bölgeler	Bölgesel Uygulama		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
I	20	50	30	50
II	30	60	40	60
III	40	80	50	80
IV	60	90	70	90

Kaynak: 2009/15199 sayılı karar

Arazi, arsa, royalti, yedek parça ve amortismanına tabi olmayan diğer harcamalar indirimli vergi uygulamasından yararlanamamaktadır³⁶. İndirimli oranlar stopaj suretiyle yapılan vergilendirmede uygulanmamaktadır (2009/15199 sayılı karar).

f) Yatırım yeri tahsisi:

Hazine Müsteşarlığınca teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebilmektedir (2009/15199 sayılı karar).

g) Tekstil, Hazır Giyim, Deri Ve Deri Mamulleri Sektörlerine Taşınma Desteği:

Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde I. ve II. bölgelerdeki illerde faaliyette bulunan işletmelerin IV. bölgedeki illere 31/12/2010 tarihine kadar bütünüyle taşınması ve en az 50 kişilik istihdam sağlanması halinde bu tesisler için;

- i. 5520 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi uyarınca kurumlar vergisi veya gelir vergisi 5 yıl süreyle %75 oranında indirimli olarak uygulanmakta,
- ii. Bu Kararda belirtilen esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebilmekte,
- iii. Çalışanların asgari ücrete tekabül eden sigorta primi işveren hissesinin tamamı taşınma tarihinden itibaren 5 yıl süre ile bütçeden karşılanmaktadır (2009/15199 sayılı karar).

³⁶ Ayrıca; 5520 sayılı Kanun gereği finans ve sigortacılık konularında faaliyet gösteren kurumlar ve iş ortaklıkları ile 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapılması Hakkında Kanun kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar, indirimli kurumlar vergisi veya gelir vergisi uygulamasından yararlanamamaktadır.

2.1. KOBİ'LERE YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

Türkiye’de, birden çok kurum tarafından oluşturulması nedeniyle, birbirinden farklı KOBİ tanımları bulunmasının özellikle destekler ve AB ile işbirliği gibi konularda yarattığı sıkıntıların ortadan kaldırılması amacıyla, Türkiye’de KOBİ tanımı, Bakanlar Kurulu’nun 2005/9617 sayılı kararı ile kabul edilen “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik” ile AB ile uyumlaştırılmıştır.

Söz konusu yönetmeliğe göre KOBİ; 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 25.000.000 TL’yi aşmayan ve mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca "KOBİ" olarak adlandırılan ekonomik birimleridir. Yönetmelikte KOBİ’ler; mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre;

- Mikro işletme: 10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 1.000.000 TL’yi aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler,
  - Küçük işletme: 50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 5.000.000 TL’yi aşmayan işletmeler,
  - Orta büyüklükteki işletme: 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 25.000.000 TL’yi aşmayan işletmeler,
- olarak tanımlanmıştır (2005/9617 sayılı Yönetmelik).

KOBİ’lere yönelik desteklerin önemli bir bölümünü devlet tarafından verilen teşvikler oluşturmaktadır. Özel sektörden KOBİ’lere yönelik teşvikler, bankalar tarafından özel şartlarda KOBİ’lere verilen kredi ve diğer finansal çözümlerden oluşmaktadır. Özerk olarak faaliyetlerini sürdüren meslek odaları (İTO, İSO, TOBB, TESK vb.) ile KOBİ’ler için çeşitli organizasyon, iş bağlantıları, KOBİ’lerin sorunlarıyla ilgili konuların gündeme getirilmesi ve güçlü bir gündem oluşturulması gibi konularda KOBİ’lere destek vermektedir (İTO, 2008).

KOBİ’lere yönelik teşvik niteliğinde olan destekler iki grupta sınıflandırılabilir: Devlet tarafından verilen destekler ve özel/özerk kurumlar tarafından verilen destekler. Burada, devlet tarafından verilen destekler ele alınacaktır.

2.1.1. KOSGEB Destekleri

KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında, küçük ve orta ölçekli

sanayi işletmelerinin (KOBİ) payını ve etkinliğini arttırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, ekonomik gelişmelere uygun bir şekilde sanayide entegrasyonu gerçekleştirmek üzere kurulmuş olan bir kuruluştur.

KOSGEB'in KOBİ'lere sunduğu hizmet ve destekler imalat sanayi işletmeleri ile sınırlıdır.

KOSGEB destekleri, aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (KOSGEB, 2009):

➤ Banka Kredi Faiz Destekleri:

a) 100.000 KOBİ Kredi faiz desteği; bankalar tarafından, bankaların kendi mevzuatlarına göre kredi değerliliği bulunan işletmelere, faiz veya kar payının 3/4'ünün KOSGEB tarafından peşin, 1/4'ünün ise kredi kullanan işletme tarafından ödeme planına bağlanarak karşılandığı, finansal destek sağlanması amacıyla kredi kullandırılmasıdır. Üst limiti 30.000 TL'dir.

b) Acil kredi faiz desteği; 01.01.2009 tarihinden sonra özellikle sel, su baskını, zelzele, büyük kuraklık, anormal şiddette fırtına, harp, genel grev, yangın ile halk hareketleri, terör v.b. durumlardan etkilenen ve bu durumu ilgili resmi makamlardan belgeleyen, KOSGEB Veri Tabanı'na kayıtlı işletmelere uygun koşullarda finansal destek sağlanmasıdır. Acil Destek Kredisinin üst limiti her bir KOBİ için 100.000 TL'dir. Kredi faiz bedelinin tamamı KOSGEB tarafından karşılanmaktadır.

c) GAP bölgesi KOBİ makine teçhizat yatırımı destek kredisi; GAP Bölgesi kapsamına giren illerde (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) KOSGEB Veri Tabanına kaydı onaylı işletmelere yatırım amacıyla satın alacakları makine-teçhizat için uygun koşullarda finansal destek sağlanmasıdır. Kredinin üst limiti 300.000 TL'dir.

Aralık 2007 itibariyle KOBİ kredilerinin toplam krediler içindeki payı %28,3'e ulaşmıştır. Türkiye'de işletmelerin çok büyük bir çoğunluğunun KOBİ niteliğinde olması ve Türkiye'nin KOBİ'lere kullandırılan krediler konusunda gelişmekte olan bir pazar olması, KOBİ'lere kullandırılan kredilerdeki artışın ilerideki dönemlerde de devam edeceğine ilişkin güçlü sinyaller vermektedir (KOSGEB, 2008, s.6).

➤ Bilişim Desteği: Bilişim desteği, bilgisayar yazılımı desteği ve e-ticarete yönlendirme desteği (sinerji odaları için) altyapı aşaması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

a) Bilgisayar yazılım desteği, çok sayıdaki işletme süreçlerinin entegrasyonunu ve otomasyonunu sağlamak ve eş zamanlı olarak bilgi paylaşımını kolaylaştırmak amacıyla verilmektedir. Bu desteğin üst limiti 8.000 TL olup, % 50 oranında desteklenmektedir. Destek limiti içinde olmak şartı ile bir işletmeye birden fazla yazılım ihtiyacı için destek verilebilmekte, ancak bir işletmeye aynı konu/yazılım için bir kez destek

sağlanmaktadır. İşletmede mevcut bir yazılımın yeni versiyonu/aynı türde yazılımın temini için destek verilmemektedir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

b) E-ticarete yönlendirme desteğinin amacı ise, KOSGEB ile koordinasyon içerisinde kurulan Sinerji Odaklarının (KOSGEB Yardımcı Birimleri) bilişim altyapılarını güçlendirmek için bilgisayar, yazıcı, tarayıcı ve internet bağlantısı donanımlarının ve yazılımlarının desteklenmesidir. Bu destekten, KOSGEB ile Sinerji Odası kuruluş Protokolü imzalayan kurum ve kuruluşlardan daha önce İnternet Kırathanesi desteği almamış olanlar yararlanabilmektedir. Destek üst limiti 3.000 TL olup bu tutar % 100 oranında desteklenmektedir.

➤ Bölgesel Kalkınma Desteği: Bölgesel kalkınma destekleri; ortak kullanım amaçlı makine-teçhizat desteği, nitelikli eleman desteği, yerel ekonomik araştırma desteği ve altyapı-üstyapı uygulama projesi desteği olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

a) Ortak kullanım amaçlı makine-teçhizat desteğinin kapsamı; aynı iş kolunda ve/veya birbirini tamamlayıcı iş kollarında faaliyet gösteren işletmelerin ve meslek kuruluşlarının birlikte kuracakları ve ortaklaşa yararlanacakları ortak kullanım atölyeleri (ORTKA) ve ortak kullanım laboratuvarları (ORTLAB) için satın alacakları makine ve teçhizat giderlerine destek verilmesi şeklindedir. Bu destek, ortak kullanım amaçlı ORTKA ve ORTLAB tesislerinin işletici kuruluşlarına; finansal kiralama yolu ile alacakları makine-teçhizat için; kiralama süresi en fazla 4 (dört) yıl olacak şekilde, faturada yer alan peşin bedeli ve KDV dışında kalan kiralama giderlerine geri ödemesiz olarak sağlanır. Satın alınacak makine-teçhizat için ise, gelişmiş yörelerde 1. yıl ödemesiz, 2. yıl % 40, 3. yıl % 60; normal yörelerde 1. yıl ödemesiz, 2. yıl % 20, 3. yıl % 30, 4. yıl % 50; kalkınmada öncelikli yörelerde 1. yıl ödemesiz, 2. yıl ödemesiz, 3. yıl % 20, 4. yıl % 30, 5. yıl % 50 oranında geri tahsil edilecek şekilde sağlanır. KOSGEB tarafından faiz uygulanmadan teminat karşılığı geri ödemeli olarak destek verilir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

b) Nitelikli eleman desteğinin amacı; işletmelerin teknolojik seviyesini yükseltmek, mevcut ürünlerin kalitesini artırmak, yeni ürünler geliştirilmesini sağlamak, işletmelerin verimliliğini ve ulusal-uluslar arası pazarlardaki rekabet gücünü arttırmaktır. Destek unsurları ve üst limitleri; işletme/işletici kuruluş ve KOSGEB ile yürütülen proje başına toplam 18.000 TL, fakülte ve dört yıllık yüksekokul mezunları için tüm yörelerde aylık üst limit 1.000 TL, yalnızca kalkınmada öncelikli yörelerde bu destekten yararlanabilecek 2 yıllık meslek yüksek okulu mezunlarında aylık üst limit 700 TL ve KOSGEB toplam destek

üst limiti 12.600 TL'dir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

c) Yerel ekonomik araştırma desteği kapsamında; meslek kuruluşlarına mevcut ekonomik durumun detaylı olarak analiz edilmesi yoluyla uygun ve kârlı yatırımların yapılmasını sağlamak amacıyla, ekonomik ve sosyal gelişme ile ulusal ve bölgesel kalkınmaya temel teşkil edecek planların oluşturulması için ilgili bölgelerde yapılan araştırmalar geri ödemesiz olarak desteklenmektedir (İTO, 2008). Bu destek kapsamında yapılacak olan araştırmalar için verilecek desteğin üst limiti 15.000 TL'dir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

d) Altyapı ve üstyapı uygulama projesi desteğinin kapsamı; üretimin ve istihdamın artırılması ve teknolojilerin geliştirmesi amacı ile yeni yatırımlara, altyapı ve üstyapı proje giderlerine destek verilmesidir. Kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında yer alan illerde KOSGEB tarafından belirlenen esaslar dahilinde; kurulacak olan küçük sanayi siteleri (KSS) için, altyapı ve üstyapı uygulama projelerine; organize sanayi bölgeleri (OSB) içinde veya dışında, bu illerdeki mülki/yerel yönetimlerce belirlenmiş olan sanayi alanlarında bedelli veya bedelsiz arsa tahsisi olarak yeni yatırım yapacak olan işletmeler için, üstyapı uygulama projelerine destek verilmesi şeklindedir. Desteğin toplam üst limiti 10.000 TL'dir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

➤ Danışmanlık ve Eğitim Desteği: Danışmanlık ve eğitim desteği; KOSGEB danışmanlık desteği, KOSGEB özel eğitim desteği ve KOSGEB genel eğitim programları olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

a) KOSGEB danışmanlık desteği ile işletmelerin, kalite ve verimliliklerini artırması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, idari ve teknik mevzuat uygulaması, planlama, yatırım, modernizasyon, teknolojik araştırma – geliştirme vb. konularda bilgi verilmesi, üretim, pazarlama, enformasyon, yönetim gibi konulardaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, yurtiçi - yurtdışı pazarlarda rekabet edebilir düzeye gelmelerinin sağlanması konularında gerekli danışmanlık hizmetinin karşılanması için destek verilmektedir. KOSGEB'in işletme başına sağlayacağı danışmanlık desteği parasal üst limiti 15.000 TL'dir. Destek oranları işletme başına sağlayacağı üst limiti aşmamak koşulu ile gelişmiş yörelerde %60, normal yörelerde %70 ve kalkınmada öncelikli yörelerde %80'dir. Gruplandırılmış danışmanlık desteğinden faydalanacak yeni girişimciler için destekleme oranı %100'dür.

b) KOSGEB'in özel eğitim için işletme başına sağlayacağı desteğin parasal üst limiti 6.000 TL'dir. Destek oranları işletme başına sağlayacağı üst limiti aşmamak koşulu ile gelişmiş yörelerde %60, normal yörelerde %70 ve kalkınmada öncelikli yörelerde %80'dir.

c) KOSGEB genel eğitim programları ise; işletmelere KOSGEB tarafından organize edilen eğitim programlarına katılmaları için verilen desteği kapsar. Genel eğitim programları; gelişmiş yörelerde %80, normal yörelerde %90 ve kalkınmada öncelikli yörelerde %100 oranında desteklenir.

➤ Girişimciliği Geliştirme Desteği: Girişimciliği geliştirme desteği; genç girişimci geliştirme programı, genel girişimcilik eğitimi, yeni girişimci desteği ve iş geliştirme merkezi desteği olarak dörde ayrılmaktadır.

a) Genç girişimci geliştirme programı; ortaöğretim sonrası örgün/yaygın eğitim kurumları ve üniversitelerde düzenlenen, teorik ve uygulamalı girişimcilik eğitim programlarıdır. Bu program sayesinde eğitim çağındaki öğrencilere girişimcilik kültürü aktarılır. Bu programdan ücretsiz olarak yararlanılmaktadır (İTO, 2008).

b) Genel girişimcilik eğitiminin kapsamı; girişimciliği bir seçenek olarak düşünen kişilere, iş planına dayalı iş kurma ve yönetme konusunda bilgi vermektir. İş fikri, pazar araştırması, iş planı gibi konulardan oluşan oluşur. Bu programdan ücretsiz olarak yararlanılmaktadır.

c) Yeni girişimci desteği; girişimciliği geliştirmek, yaygınlaştırmak ve teşvik etmek amacıyla verilmektedir. Destek oranı ve üst limitleri şöyledir: İş kurma (geri ödemesiz): 4.000, TL sabit yatırım (finansal kiralama giderleri için geri ödemesiz): 10.000 TL (kalkınmada öncelikli yörelerde %70, normal yörelerde % 60, gelişmiş yörelerde %50). Sabit yatırım (geri ödemeli): 40.000 TL (kalkınmada öncelikli yörelerde %90, normal yörelerde % 80, gelişmiş yörelerde %70).

d) İş geliştirme merkezi desteği, KOSGEB tarafından ulusal/uluslararası projeler dahilinde kurulan ve bu projenin sona ermesinden sonra işletici kuruluş tarafından faaliyetlerini sürdürmekte olan İş Geliştirme Merkezlerinin personel ve kira giderlerinin karşılanması için verilen desteklerdir. Toplam destek üst limiti 50.000YTL olmak üzere, personel ve kira giderlerinin kalkınmada öncelikli yörelerde %80'i, normal yörelerde %70'i ve gelişmiş yörelerde %60'i ile İŞGEM'de yer alan ve imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin oranı ile çarpılması ile belirlenen miktar kadar destek verilir.

➤ Kalite Geliştirme Desteği: Kalite geliştirme desteği ile birlikte, işletmelerin mevcut ürün kalitesinin geliştirilmesi ve yeni ürünler geliştirerek uluslararası rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda genel test-analiz, kalibrasyon hizmetleri ve CE işaretlemesi uygunluk değerlendirme faaliyetleri kapsamındaki test-analiz ve denetim

giderlerine ve işletmelerin TSE/TURKAK'tan alacakları Yönetim Sistem Belgeleri giderlerine destek verilmektedir. Genel test, analiz ve kalibrasyon için işletme başına sağlanacak desteğin üst limiti 10.000 TL; CE işaretlemesi test ve analizleri için işletme başına sağlanacak desteğin üst limiti 20.000 TL olup, destekleme oranları gelişmiş yörelerde %50, normal yörelerde %60 ve köylerde %70'tir.

➤ Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Desteği: Bu kapsamda verilen destekler; fuarlara katılım desteği, tanıtım desteği ve markaya yönlendirme desteği olarak üçe ayrılmaktadır.

a) Fuarlara katılım desteği kapsamında KOBİ'lerin, milli katılım düzeyindeki ve milli katılım dışındaki yurt dışı fuarlara katılımları, yurtiçi uluslar arası sanayi ihtisas fuarlarına ve yurtiçi sanayi fuarlarına katılımları desteklenmektedir. Bu desteğin amacı, işletmelerin pazar paylarını arttırmaları, rakiplerini tanımaları, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinmelerini sağlamaktır (İTO, 2008).

b) Tanıtım desteği, işletmelerin hem işletmelerini hem de ürünlerini özellikle yurt dışında tanıtılmaları için gerçekleştirecekleri faaliyetleri desteklemektedir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan ve imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir. Tanıtım desteğinin toplamı 7.000 TL olup, %50 oranında destek sağlanmaktadır.

c) Markaya yönlendirme desteğinin amacı, işletmelerin, hem ulusal hem de uluslar arası pazarlara kendi markaları ile girmelerini teşvik etmek ve işletmelerin marka imajını güçlendirmektir. Bu destekten, KOBİ tanımına uyan ve imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir. Bu kapsamda verilecek desteğin toplam tutarı 20.000 TL'dir.

➤ Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Desteği: Bu kapsamda verilen destekler; teknoloji araştırma ve geliştirme desteği, sınai mülkiyet hakları desteği ve teknogirişim sermayesi desteği olarak üçe ayrılmaktadır.

a) Teknoloji araştırma ve geliştirme destekleri; bilim ve teknolojiye dayalı yeni fikir ve buluşlara sahip işletmelerin, ulusal ve uluslararası platformlarda rekabet edebilecek teknolojik düzeye ulaşması amacıyla verilmektedir. Bu destekten, ar-ge ve Teknolojik Yenilik Projesi TEKMER/DTİ Kurulları tarafından kabul edilen yararlanıcılar faydalanabilmektedir.

b) Sınai mülkiyet hakları desteği; İşletmeler tarafından yapılan çalışmalar sonucunda patent belgesi, faydalı model belgesi veya endüstriyel tasarım tescili ile sonuçlanan bir buluş veya tasarımın ortaya çıkması durumunda, yurtiçi ve yurtdışından; patent, faydalı model belgesi, endüstriyel tasarım tescili belgesi ve entegre devre

topografyaları tescil belgesi alınması için yapılan giderlere verilen destektir. Bu destekten KOSGEB KOBİ tanımına uyan işletmeler yararlanabilmektedir.

c) Teknogirişim sermayesi desteği; desteklenmesi uygun bulunan teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerinin, bir iş planı çerçevesinde, katma değer ve nitelikli istihdam yaratma potansiyeli yüksek teşebbüslere dönüştürebilmesinin teşvik edilmesidir. Bu destek, hibe şeklinde verilmekte olup, üst limiti 100.000 TL'dir.

➤ Uluslararası İşbirliği Geliştirme Desteği: Bu kapsamda verilen destekler, ihracat amaçlı yurt dışı iş gezisi desteği ve eşleştirme desteği olarak ikiye ayrılmaktadır.

a) İhracat amaçlı yurt dışı iş gezisi desteği; İşletmelerin hedeflerine yönelik ve uluslararası işbirliği geliştirme amaçlı olarak ihracat, teknik/teknolojik, ortak yatırım, mali ve benzeri işbirliği imkanları için araştırma, potansiyel ithalatçı işletme temsilcileri ile doğrudan ikili iş görüşmeleri yapma, tüketici tercih ve ürün fiyat düzeyi hakkında yerinde tespit, ekonomik yapı ve sanayi durumu ile ilgili bilgi edinme ve böylece uluslararası ortama açılabilmesi amacı ile; uygun ülkelere, sektörel kuruluş/meslek kuruluşlarınca organize edilen ihracat amaçlı yurtdışı iş gezisi programlarına katılımlarına destek verilmesidir. Bu destekten, KOBİ tanımı kapsamında yer alan ve imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir.

b) Eşleştirme desteği; Eşleştirme Merkezi Modelleri; büyük ölçekli sanayi ve ticaret işletmelerinin yaptıkları uluslararası işbirliklerini KOBİ'ler düzeyinde yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. İşletmelerin; ihracat, Türkiye'de ortak üretim/yatırım ve benzeri uluslararası işbirliğine yönelmeleri, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeleri ve pay alabilmeleri için hizmet vermek üzere çeşitli ülkelerde kurulan, uzun vadeli ticari işbirlikleri için zemin hazırlayan ve bu kapsamda faaliyet gösteren Eşleştirme Merkezlerine üye olan KOBİlere aldıkları hizmet karşılığı verilecek kapsar. Bu destekten, KOBİ tanımı kapsamında yer alan ve imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler yararlanabilmektedir. Destek, geri ödemesizdir.

2.1.2. TÜBİTAK Destekleri

TÜBİTAK, sanayi ar-ge niteliğindeki projelerin desteklenmesi amacıyla, Türkiye'deki yerleşik ve katma değer oluşturan işletmelerin ar-ge niteliğindeki proje harcamalarını %60 a varan oranda karşılamaktadır. Bu destek, hibe şeklindedir. Bu desteğin temel amacı, yeni bir ürün üretilmesi, ürün kapasitesi veya standardının yükseltilmesi veya maliyet düşürücü nitelikte yeni tekniklerin, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesidir (İTO, 2008).

Ayrıca, KOBİ'lerin verimliliklerinin, katma değer içindeki paylarının ve uluslararası rekabet güçlerinin artırılması; yeni bir ürün üretilmesi; mevcut bir ürünün geliştirilmesi,

iyileştirilmesi; ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi gibi konularda, TÜBİTAK desteği ile KOBİ ar-ge Başlangıç Destek Programı uygulanmaktadır (TÜBİTAK, 2009).

2.1.3. Türkiye Kalkınma Bankası Destekleri

Türkiye Kalkınma Bankası, anonim şirket statüsündeki işletmelere yatırım ve işletme dönemlerinde finansman desteği sağlamaktadır. İşletmelerin kredi talepleri mali, ekonomik ve teknik açıdan değerlendirilmektedir. Kalkınma Bankası tarafından verilen kredilerin bir kısmı dış kaynaklı (Avrupa Yatırım Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Fransız Kalkınma Ajansı, yenilenebilir kaynaklara dayalı Dünya Bankası Kredisi, Aka kaynaklı yatırım kredisi, KWF kaynaklı yatırım kredisi, UBS kaynaklı yatırım kredisi) kredilerden oluşmaktadır. Kalan kısmı ise Bankanın kendi kaynaklarından (yatırım kredisi, işletme kredisi, bütçe kaynaklı yatırım ve işletme kredileri, bütçe kaynaklı KOBİ kredileri, Eximbank sevk öncesi ihracat kredisi) oluşmaktadır (İTO, 2008 ve Türkiye Kalkınma Bankası, 2009).

2.1.4. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) Destekleri

İhracatı Geliştirme Merkezi, işletmelere dış pazar araştırmaları, ithalatçılara ise yurt içi pazar hakkında bilgilendirme faaliyetleri yürütmektedir. Ayrıca, ihracatçı işletmelere dış ticaretle ilgili eğitim hizmetleri desteği de vermektedir (İTO, 2008).

İGEME'nin uygulamacı kuruluş olduğu devlet yardımları şunlardır:

Pazar araştırması ve pazarlama desteği: Şirketler ve/veya SDŞ'lerin; ürünleri ve/veya sektörleriyle ilgili olarak gerçekleştirilen pazar araştırması projeleri, yurt dışına yönelik pazarlama stratejileri ve eylem planlarının oluşturulabilmesi amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığınca uygun görülen pazar araştırması hizmeti veren kurum ve/veya kuruluşlardan satın alacakları pazar araştırması raporları ve istatistikler, Müsteşarlık tarafından koordine edilen ve tek bir sektör bazında gerçekleştirilen sektörel nitelikli ticaret heyeti programlarına iştirak, ürünlerinin yurt dışına yönelik olarak elektronik ortamda pazarlanabilmesi amacıyla Müsteşarlıkça uygun görülen ve nihai tüketiciye yönelik olmayan e-ticaret sitelerine üyelik giderleri desteklenmektedir (İGEME, 2009).

Eğitim ve danışmanlık desteği: Bu destekten, Türkiye'de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketler, yazılım sektöründe iştigal eden şirketler ile tasarımcılar yararlandırılabilir. Şirketlerin desteklenecek eğitim ve danışmanlık konuları; Dış Ticaret, Gümrük ve Kambiyo Mevzuatı, yurt dışı pazarlama, müzakere ve yazışma teknikleri ile fiyatlandırma, dış ticarete ulusal ve uluslararası finansman sağlama teknikleri, rekabet hukuku ve koşulları ile Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü mevzuatı, dış ticarete

anlaşmazlıkların çözümü ve uluslararası tahkim, dış ticaret muhasebesi, uluslararası muhasebe standartları, moda-marka tasarımı, teknolojik, endüstriyel, görsel, yazılım ve ambalaj tasarımı, kalite, verimlilik, yönetim teknikleri, proje hazırlama, yönetim ve izleme teknikleri, stratejik planlama vb. alanları kapsamaktadır. Şirketlerin yıllık toplam 50.000 ABD dolarını aşmamak üzere, program bazında süresi 6 ayı geçmeyen yurtiçi eğitim giderlerinin %90'ı desteklenmektedir. Danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderlerin ise, yıllık toplam 150.000 ABD Dolarını aşmamak kaydıyla, %75'i desteklenmektedir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

2.2. BÖLGESEL YARDIMLAR

Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde, Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması³⁷ yapılmıştır. Bu sınıflandırmada yer alan Düzey 2 bölgeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak tablodaki gibi dört gruba ayrılmış ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırım konuları her bir il grubunun yatırım potansiyeli ve rekabet gücü dikkate alınarak belirlenmiştir (2009/15199 sayılı karar):

Tablo 6: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

I. BÖLGE	II. BÖLGE	III. BÖLGE	IV. BÖLGE
TR10 İstanbul	TR22 Balıkesir Çanakkale (Bozcaada, Gökçeada hariç)	TR52 Konya Karaman	TR82 Kastamonu Çankırı Sinop
TR21 Tekirdağ Edirne Kırklareli		TR63 Hatay Kahramanmaraş	TR90 Trabzon Ordu

³⁷ İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller "Düzey 3" olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak "Düzey 1" ve "Düzey 2" olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması oluşturulmuştur. "Düzey 3" kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır. "Düzey 2" İstatistiki Bölge Birimleri, "Düzey 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. "Düzey 1" İstatistiki Bölge Birimleri ise "Düzey 2" İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

TR31 İzmir	TR32 Aydın Denizli Muğla	Osmaniye TR71 Kırıkkale Aksaray Niğde Nevşehir Kırşehir	Giresun Rize Artvin Gümüşhane TRA1 Erzurum Erzincan Bayburt TRA2 Ağrı Kars Ardahan Iğdır TRB2 Van Muş Bitlis Hakkari TRB1 Malatya Elazığ Bingöl Tunceli TRC2 Şanlıurfa Diyarbakır TRC3 Mardin Batman Şırnak Siirt TR22 Çanakkale ili (Bozcaada, Gökçeada İlçeleri)
TR41 Bursa Eskişehir Bilecik	TR61 Antalya Isparta Burdur	TR33 Manisa Afyonkarahisar Kütahya Uşak TR72 Kayseri Sivas Yozgat	
TR42 Kocaeli Sakarya Düzce Bolu Yalova	TR62 Adana Mersin	TR81 Zonguldak Karabük Bartın TR83 Samsun Tokat Çorum Amasya TRC1 Gaziantep Adıyaman Kilis	
TR51 Ankara			

Bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar;

➤ I. ve II. bölgelerde; vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi,

➤ III. ve IV. bölgelerde; vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi ve faiz desteğinden yararlanabilmektedir.

Bunların yanı sıra, asgari sabit yatırım tutarının³⁸ üzerinde kalan tüm yatırımlar (teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile aranan şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere), bölgesel ayırım yapılmaksızın gümrük vergisi muafiyeti ile KDV istisnasından yararlanırlar. Büyük ölçekli yatırımlara ise gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi uygulanabilmektedir (2009/15199 sayılı karar).

2.3. AR-GE YARDIMLARI

Ar-ge faaliyetlerine dair devlet yardımı uygulamaları, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, KOSGEB, DPT, TÜBİTAK, TTGV gibi kurumlar tarafından yürütülmektedir.

2.3.1. Maliye Bakanlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar

Maliye Bakanlığı'nın Ar-Ge faaliyetlerine sağladığı teşvikler, vergisel düzenlemeler olarak, Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda yer almaktadır.

2004 tarih ve 25539 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5228 sayılı kanunun 28. maddesi ile “mükelleflerin, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamalarının tutarının %40'ı oranında hesaplanacak ar-ge indirimine yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlere indirilebilme” olanağı sağlanmış; 31. maddesi ile faizsiz vergi erteleme uygulamasından ar-ge indirimi uygulamasına geçilmiş ve mükelleflerin işletmeleri bünyesinde gerçekleştirecekleri münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %40'ı oranında hesaplanacak indirimin kurum kazancının tespitinde, hasıllardan indirilmesi olanaklı hale gelmiştir (Bulut, 2009 ve Ekici, 2007). Yine aynı kanunun 32. maddesi³⁹ ile genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara, kamu menfaatlerine yararlı sayılan derneklere ve bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde

³⁸ Yatırımın, destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarı; I. ve II. bölgelerde 1.000.000 TL, III. ve IV. bölgelerde 500.000 TL'dir.

³⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. Bulut, 2009, s.173-174.

bulunan kamu kurum ve kuruluşlarına makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların toplamının o yıla ait kurum kazancının %5'ine kadar olan kısmının kurum kazancından indirilmesi olanağı getirilmiştir (Bulut, 2009).

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu⁴⁰'na 5035 sayılı kanunla 01.01.2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere eklenen geçici madde 2 ile;

“Yönetici şirketlerin bu Kanun⁴¹ uygulaması kapsamında elde ettikleri kazançlar ile bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, münhasıran bu bölgedeki yazılım ve AR-GE faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları 31.12.2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır;

Bölgede çalışan araştırmacı, yazılımcı ve AR-GE personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31.12.2013 tarihine kadar her türlü vergiden müstesnadır. Yönetici şirket, ücreti gelir vergisi istisnasından yararlanan kişilerin bölgede fiilen çalışıp çalışmadığını denetler. Bölgede fiilen çalışmayanlara istisna uygulandığının tespit edilmesi halinde, ziaya uğratılan vergi ve buna ilişkin cezalardan yönetici şirket de ayrıca sorumludur”

hükümleri getirilmiştir (25.12.2003 tarih, 5035 sayılı Kanun, madde 44)

Yine aynı kanunla, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununa aşağıdaki geçici madde 20 eklenmiştir (25.12.2003 tarih, 5035 sayılı Kanun, 11) :

“4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununa göre teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin kazançlarının gelir veya kurumlar vergisinden istisna bulunduğu süre içinde münhasıran bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden müstesnadır”.

2.3.2. DPT Tarafından Sağlanan Yardımlar

2006/1 sayılı “Vakıf Üniversiteleri Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yer Alan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul ve Esasları” konulu genelge ile Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde yer alan ödenekten, Vakıf Üniversitelerinin bilimsel ve teknolojik araştırma projelerinin desteklenmesi için yardım yapılmaya başlanmıştır. DPT Bütçesine konulan ödenekten Vakıf Üniversitelerinin teknoloji geliştirme projelerinin makine ve teçhizat, sarf malzemesi, hizmet

⁴⁰ 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, “üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ve üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayisinin uluslar arası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amacıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini yükseltmek, verimliliği arttırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkanı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak, ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik altyapıyı sağlamak” amaçlarıyla yürürlüğe girmiştir (Bulut, 2009).

⁴¹ Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kanunu.

alımı, seyahat ve yardımcı personel harcamaları için yardım yapılmaktadır. Burada amaç, Türkiye'nin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılması amacıyla bilimsel ve teknolojik araştırma düzeyinin yükseltilmesi için gerekli fiziki, beşeri ve hukuki altyapının geliştirilmesidir (2006/1 sayılı genelge ve Ekici, 2007).

2.3.3. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar

Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan Ar-Ge destekleri, 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar çerçevesinde yürütülmektedir.

2.3.4. KOSGEB Tarafından Sağlanan Destekler

KOSGEB Tarafından Sağlanan Destekler, "KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları" başlığının "KOSGEB Destekleri" alt başlığında açıklanmıştır.

2.3.5. Dış Ticaret Müsteşarlığı Tarafından Sağlanan Yardımlar

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından, sanayi kuruluşlarının sadece araştırma-geliştirme projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerinin belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amacıyla, 27/12/1994 tarihli ve 94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı'na dayanılarak hazırlanan Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'nun 09/09/1998 tarihli ve 98/16 sayılı Kararı'na istinaden, 98/10 no.lu Ar-Ge Yardımına İlişkin Tebliğ hazırlanmıştır. Bu tebliğ kapsamındaki destekten faydalanacak ar-ge faaliyet aşamaları; kavram geliştirme, teknolojik ve ekonomik yapılabilirlik etüdü, geliştirilen kavramdan tasarıma geçiş sürecinde yer alan laboratuvar çalışmaları vb., tasarım ve çizim çalışmaları, prototip üretimi, pilot tesisin kuruması, deneme üretimi, patent ve lisans çalışmaları, satış sonrasında ürün tasarımından kaynaklanan sorunların çözümü faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Bünyelerinde veya Türkiye'de bünyeleri dışında ar-ge faaliyetinde bulunan kuruluşların bu faaliyetlerine ilişkin harcamaları, temel destek oranı olarak ar-ge giderleri toplamının en fazla %50 oranında ve ilave desteklerle beraber en fazla % 60'a kadar desteklenmektedir. Destek süresi proje bazında en çok 3 yıldır. Bu süre zorunlu nedenlerle, TÜBİTAK'ın gerekçeli önerisi ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın onayı ile en fazla bir dönem (6 ay) uzatılabilmektedir (98/10 no.lu Tebliğ).

2.3.6. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Aracılığıyla Sağlanan Destekler

Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Müsteşarlık tarafından yetkilendirilmiş olan Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı tarafından uygulanan destek araçları; teknoloji geliştirme projeleri⁴² için “sermaye desteği” ve stratejik odak konuları projeleri için “finansman desteği” şeklindedir (DPT, 2004, s.81-82).

Teknoloji geliştirme projeleri için sermaye desteği; tüm sanayi kuruluşları ve yazılım şirketlerinin faydalanabildiği, proje süresinin en fazla 2 yıl olduğu, en fazla 1 milyon dolar destek miktarı verilen, en fazla proje bütçesinin %50’sinin desteklendiği ve 6 ay geri ödemesiz, 4 yıl vadeli olarak uygulanan destek türüdür. Stratejik odak konuları projeleri için finansman desteği; Türkiye’deki mevcut sanayi yapısı, teknoloji ve insan gücü birikimi ile uluslar arası karşılaştırmalı üstünlüklerin dinamiği esas alınarak hangi alanlarda teknolojik projeler yürütülmesinde yarar bulunduğu veya araştırma-geliştirme faaliyetlerinin Türkiye’de gelişip yaygınlaşması için alınması gereken tedbirleri tespit eden ve ulusal ölçekte sağlanacak ekonomik faydanın gözetildiği destek türüdür. Proje süresi en fazla 1 yıl olup, destek miktarı en fazla 100.000 \$’dır. Hibe şeklinde uygulanmaktadır (DPT, 2004, s.83-84).

2.3.7. TÜBİTAK Aracılığıyla Sağlanan Destekler

2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Sanayi Araştırma-Geliştirme Projeleri Destekleme Programına İlişkin Yönetmelik ile TÜBİTAK tarafından, kuruluşlarca gerçekleştirilen ar-ge nitelikli projelerin geri ödemesiz olarak desteklenme esasları belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre desteklenmesine karar verilen ar-ge projeleri giderlerine uygulanan en yüksek destek oranı % 60 olup, destekleme süresi proje bazında en çok 36 aydır.

Yine 2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kamu Kurumları Araştırma Geliştirme Projeleri Destekleme Programına ve TÜBİTAK Birimlerince Yürütülen Projelere İlişkin Yönetmelik ve 2007 tarih ve 26400 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kamu Kurumları Araştırma Geliştirme Projeleri Destekleme Programına ve TÜBİTAK Birimlerince Yürütülen Projelere İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikler ile kamu kurum ve kuruluşlarının, ar-ge çalışmaları ile giderilebilecek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla üniversiteler, kamu ar-ge birimleri, TÜBİTAK birimleri, özel kuruluşlar veya bunların müştereken yürüttüğü TÜBİTAK tarafından desteklenen projeler ile TÜBİTAK birimlerince yürütülen projelerin başvuru, teşvik, değerlendirme,

⁴² Sanayi kuruluşlarının, ticari değeri olan yeni ürün oluşturmaları veya mevcut ürünlerin rekabet gücünün yükseltilmesine ya da bu amaçla üretim yöntemi, sistemi ve tekniklerinin araştırılmasına ve geliştirilmesine yönelik araştırma-geliştirme projeleri.

kabul, izleme ve sonuçlandırmaya ilişkin usul ve esaslar ile sonuçların uygulamaya aktarılmasına dair ilke ve kurallar belirlenmiştir.

3. İHRACATTA DEVLET YARDIMLARI

Türkiye’de ihracata yönelik devlet desteği uygulamaları, 27/12/1994 tarih ve 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı kapsamında, prensip olarak gelişmiş ve batılı ülkelerin uygulamalarına paralel bir şekilde ve “bir faaliyetin yapılması” şartına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’nin DTÖ Anlaşması ve Gümrük Birliği yükümlülükleri çerçevesinde, ihracatın gerçekleştirilmesini takiben yapılan parasal ödeme şeklindeki nakit teşvikler ya da ihracat performansına bağlı ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak kabul edilen teşvikler, 1994 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır⁴³ (Kaçaroğlu, 2004, s.311).

İhracatta devlet yardımları; tasarım desteği, Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY®’nin desteklenmesi, arge destekleri, çevre maliyetlerinin desteklenmesi, pazar araştırması ve pazarlama desteği, eğitim ve danışmanlık desteği, istihdam yardımı, yurt dışında ofis-mağaza açma, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. İhracatta devlet yardımları kapsamında yer almayan ancak ihracat finansmanı kapsamında ele alınan Türk Eximbank uygulamalarına ise ilgili başlıkta yer verilmiştir.

3.1. İhracatta Devlet Yardımı Türleri

İhracata Yönelik Devlet Yardımları kapsamında uygulanmakta olan destekler şu şekilde özetlenebilir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009):

3.1.1. Tasarım Desteği

Tasarım desteği; Türkiye’de tasarım kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılmasını için tasarımcı şirketleri, tasarım ofisleri ile Birlikler, tasarım dernekleri-birliklerinin gerçekleştireceği tanıtım, reklam, pazarlama, istihdam, danışmanlık harcamaları ile yurt dışında açacakları birimlere ilişkin giderlerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu⁴⁴’ndan

⁴³ İhracatta vergi isdesi ödemesi, DFİF (destekleme ve fiyat istikrar fonu) primi ödemesi, KKDF (kaynak kullanımını destekle fonu) ödemesi, ihracatta kurumlar vergisi istisnası, enerli desteği, navlun ödemesi, kamu kaynaklı giderlerin mahsup yoluyla karşılanması vb.

⁴⁴ Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesini sağlamak amacıyla madde politikasının takibi ve fiyat istikrarının temini amacıyla 25.01.1980 tarihinde 2976 sayılı Kanun’un 2. maddesine istinaden ihdas olunmuştur. Bu Fonun kaynakları arasında “her türlü ürün ve malın ihracında iç ve

karşılanması amacıyla verilmektedir. Bu Tebliğ kapsamındaki desteklerden, tasarımcı şirketleri, tasarım ofisleri ile Birlikler, tasarım dernekleri-birlikleri yararlandırılabilir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

Bu tebliğ kapsamında verilen destekler; tasarımcı şirketlerin desteklenmesi, tasarım ofislerinin desteklenmesi ve Birlikler, tasarım dernek-birliklerinin desteklenmesi şeklinde üçe ayrılmaktadır⁴⁵.

3.1.2. Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi

Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY®⁴⁶'nin desteklenmesi hakkında tebliğ (2006/4 sayılı Tebliğ⁴⁷) uyarınca; İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri, Üretici Birliklerinin, sektörlerinin yurtdışında tanıtımı amacıyla gerçekleştirecekleri harcamalara ilişkin giderler, Türkiye'de ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketlerin ürünlerinin markalaşması amacıyla gerçekleştirecekleri faaliyetlere ilişkin giderler ile İhracatçı Birliklerinin TURQUALITY® Programı kapsamında firmalara yurt içinde ve yurt dışında markalaşma sürecinde vereceği desteklere ilişkin harcamalar, Türk markalarının pazara giriş ve tutunmalarına yönelik gerçekleştireceği her türlü faaliyet ve organizasyonlara ilişkin giderler ile olumlu Türk malı imajının oluşturulması ve yerleştirilmesi için yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştireceği her türlü harcamaların uluslararası kurallara göre Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanması amaçlanmaktadır (2006/4 sayılı Tebliğ). Bu destekten, İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernek/Birlikleri, Türkiye'de ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketler yararlanabilmektedir. Destek oranı şirketler için %50, İhracatçı Birlikleri için %80'dir. Destek süresi ise Marka Destek Programı için 4 yıl, TURQUALITY® Destek Programı için 5 yıldır (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

---

dış fiyatlardaki gelişmeler dikkate alınarak bu malların ihrac bedellerinden kilo, adet veya kıymet esasına göre yapılacak prim tahsilat veya kesintileri” sayılmaktadır (Yaklaşım Dergisi, 2009).

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: 2008/2 sayılı “Tasarım Desteği Hakkında Tebliğ”.

⁴⁶ TURQUALITY® , Dünyanın devlet destekli ilk ve tek markalaşma programıdır. Günümüzde gittikçe ağırlaşan rekabet koşulları ve değişen tüketim kalıpları uluslararası arenada yer almak isteyen şirketleri daha fazla katma değer ve daha fazla pazar payı anlamına gelen güçlü markalar yaratmaya teşvik etmektedir. TURQUALITY® ülkemizin rekabet avantajını elinde bulundurduğu ve markalaşma potansiyeli olan ürün gruplarına sahip firmaların, üretimlerinden pazarlamalarına, satışlarından satış sonrası hizmetlere kadar bütün süreçleri kapsayacak şekilde yönetsel bilgi birikimi, kurumsallaşma ve gelişmelerini sağlamak suretiyle uluslararası pazarlarda kendi markalarıyla global bir oyuncu olabilmeleri amacıyla oluşturulmuş destek platformudur (TURQUALITY®, 2009).

⁴⁷ 28/07/2007 tarihli ve 26596 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2007/2 Sayılı “2006/4 Sayılı Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi Ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ” çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir.

3.1.3. Ar-Ge Destekleri

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından, sanayi kuruluşlarının sadece araştırma-geliştirme projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerinin belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amacıyla, 98/10 no.lu Ar-Ge Yardımına İlişkin Tebliğ kapsamında verilen yardımlarıdır. Detayları, tezin “Ar-Ge Yardımları” başlığı altında incelenmiştir.

3.1.4. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi

97/5 sayılı Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Sayılı Tebliğ çerçevesinde, Türkiye’de ticari ve sınai faaliyette bulunan veya tarım ya da yazılım sektörlerinde işgal eden şirketler tarafından çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlanabilmesini teminen akredite edilmiş kurum ve/veya kuruluşlardan alınacak kalite, çevre belgeleri ile insan can, mal emniyeti ve güvenliğini gösterir işaretler ile tarım ürünlerine ilişkin laboratuvar analizleri ve belgelendirme işlemleriyle ilgili harcamaların belirli bir bölümünün Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan karşılanması amaçlanmaktadır. Bu tebliğ kapsamındaki desteklerden, Türkiye’de ticari ve sınai faaliyette bulunan veya tarım ya da yazılım sektörlerinde işgal eden şirketler, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSS) ile Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ) yararlandırılabilir. Destek oranı %50 olup, en fazla 50.000 USD tutarında destek verilebilmektedir (97/5 sayılı Tebliğ).

3.1.5. Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği

2006/6 sayılı Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği Hakkında Tebliğ ile, Türkiye’de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketler ile yazılım sektöründe işgal eden şirketlerin potansiyel pazarlar hakkında sistematik ve objektif bilgi sağlanması, yeni ihraç pazarları yaratılması ve geleneksel pazarlarda pazar payımızın artırılmasına yönelik olarak gerçekleştirecekleri faaliyetlere ilişkin giderlerinin belirli bir bölümünün Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan karşılanması amaçlanmıştır. Bu Tebliğ kapsamındaki desteklerden, Türkiye’de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe işgal eden şirketler yararlandırılabilir (2006/6 sayılı Tebliğ).

3.1.6. Eğitim ve Danışmanlık Desteği

2007/3 sayılı Eğitim ve Danışmanlık Yardımı Hakkında Tebliğ ile, Türkiye’de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketler ile yazılım sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin

çalışanlarının kalite, verimlilik, yönetim teknikleri, tasarım, uluslararası pazarlama vb. ile dış ticaret işlemleri konusundaki eğitim giderleri ile bu konularda alınacak danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderlerin ve ülkemizde düzenlenen tasarım yarışmalarında dereceye giren tasarımcıların, tasarım konusunda yurt dışı eğitim giderlerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan karşılanması amaçlanmaktadır. Bu Tebliğ kapsamındaki desteklerden, Türkiye’de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketler, yazılım sektöründe işigal eden şirketler ile tasarımcılar yararlandırılmaktadır (2007/3 sayılı Tebliğ).

Bu Tebliğ kapsamında, şirketlerin desteklenecek eğitim konuları; dış ticaret, gümrük ve kambiyo mevzuatı, yurt dışı pazarlama, müzakere ve yazışma teknikleri ile fiyatlandırma, dış ticarete ulusal ve uluslararası finansman sağlama teknikleri, rekabet hukuku ve koşulları ile Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü mevzuatı, dış ticarete anlaşmazlıkların çözümü ve uluslararası tahkim, dış ticaret muhasebesi, uluslararası muhasebe standartları, moda-marka tasarımı, teknolojik, endüstriyel, görsel, yazılım ve ambalaj tasarımı, kalite, verimlilik, yönetim teknikleri, proje hazırlama, yönetim ve izleme teknikleri, stratejik planlama, ve benzeri alanları kapsamaktadır (2007/3 sayılı Tebliğ).

Eğitim desteği süresi program bazında en fazla 6 ay, danışmanlık desteği süresi en fazla 3 yıl, tasarım desteği süresi ise en fazla 1 yıldır. Destek oranları ise eğitimde %90, danışmanlıkta %70, tasarımda ise %100’dür (2007/3 sayılı Tebliğ).

3.1.7. İstihdam Yardımı

İstihdam yardımları, 2000/1 sayılı İstihdam Yardımı Hakkında Tebliğ çerçevesinde yürütülmektedir. Bu Tebliğin amacı, Sektörel Dış Ticaret Şirketi (SDŞ) statüsünü haiz şirketlerin münhasıran dış ticarete ilişkin işlemlerini yürütmek üzere, konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli yönetici ve eleman istihdamının sağlanmasıdır. Destek oran %75 olup, destek süresi en fazla 1 yıldır (2000/1 sayılı Tebliğ).

3.1.8. Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Bu destek türü, 2005/4 sayılı Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ kapsamında yürütülmektedir. Bu Tebliğin amacı, Türkiye’de ticari, sınai/ticari faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe işigal eden şirketlerin, yurtdışı pazarlarda ürünlerinin geniş çaplı ve uzun süreli tanıtımının yapılmasını teminen, gerçekleştirecekleri tanıtım ve/veya marka tescil faaliyetlerine ilişkin giderleri ile yurt dışında mal ticaretine yönelik faaliyette bulunmak amacıyla açmış oldukları

veya açacakları birimlerle ilgili giderlerinin uluslararası kurallara göre Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmasıdır (2005/4 sayılı Tebliğ).

Bu Tebliğ kapsamındaki desteklerden, Türkiye'de ticari, ticari/sınai faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe işgal eden şirketler, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Sektörel Dış Ticaret Şirketleri yararlandırılabilir. Bu kapsamda, mağazalar, ofis ve showroomlar, depolar, tanıtım faaliyetleri, yurtdışı marka tescil faaliyetleri desteklenmektedir (2005/4 sayılı Tebliğ).

3.2. İhracat Finansmanı-Türk Eximbank Uygulamaları

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş./Türk Eximbank, 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur (Türk Eximbank, 2010).

Türk Eximbank'ın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir (Türk Eximbank, 2010).

Türk Eximbank, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta-uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi programları ile desteklemektedir. Ayrıca, vadeli satış işlemlerini teşvik etmek ve bu yolla ihracat hacmini artırmak, yeni ve hedef pazarlara girilmesini kolaylaştırmak amacıyla vadeli ihracat alacaklarını iskonto etmektedir (Türk Eximbank, 2010).

Türk Eximbank çerçevesinde verilen kredi türleri ise şöyledir⁴⁸ (Türk Eximbank, 2010):

Kısa vadeli ihracat kredileri: Türk Eximbank ihracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara, özellikle ihracata hazırlık döneminde finansman gereksinimlerinin karşılanması amacıyla, kısa vadeli ihracat kredileri tahsis etmektedir. Bu krediler TL ve döviz cinsinden, bankalar aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından firmalara kullanılmaktadır. Kısa vadeli ihracat kredileri; sevk öncesi ihracat kredileri, dış ticaret şirketleri kısa vadeli ihracat kredileri, ihracata hazırlık kredileri ve KOBİ ihracata hazırlık kredileri şeklinde uygulanmaktadır.

⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz: <http://www.eximbank.gov.tr/>

Özellikli krediler: Sözkonusu kredi programları, standart kredi ve garanti programlarının dışında kalan, ancak bunları tamamlayıcı nitelikteki programlardır. Özellikle krediler; yurtdışı mağazalar yatırım kredisi, özellikle hırcat kredisi, gemi inşa ve ihracatı finansman programı, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerine yönelik teminat mektubu programı, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri köprü kredisi ve çevre uygulama esasları şeklinde uygulanmaktadır.

Döviz kazandırıcı hizmetleri kapsayan krediler: Uluslar arası nakliyat pazarlama kredileri, turizm pazarlama kredisi ve döviz kazandırıcı hizmetler kredisi şeklinde uygulanmaktadır.

Dünya Bankası kaynaklı krediler: İhracat finansmanı aracılık kredisi şeklinde uygulanmaktadır.

İhracata dönük üretim finansmanı kredisi: Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) ile Uluslararası Ticaret Finansmanı İslami Kurumu (International Islamic Trade Finance Corporation-ITFC) arasında imzalanan 1430/TF3/TU/0017 no'lu anlaşma (Two Step Murabaha Agreement) çerçevesinde; imalatçı-ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı vasfını haiz firmaların Türkiye'de üretilecek mallarının serbest dövizle, kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığında hammadde, ara malı ve yatırım malları alımlarının finansmanı amacıyla kullanılması amacıyla uygulanmaktadır. Bu krediden imalatçı-ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı vasfını haiz, Türkiye'de yerleşik firmalar, Türkiye'de üretilecek mallarının serbest dövizle, kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığında yararlanabilmektedir.

Yurtdışı fuar katılım kredisi: Kredi programının amacı; firmaların, yurt dışı fuarlara katılım sağlayarak pazar paylarını arttırmaları, yeni pazarlara girebilmeleri, yeni teknolojiler ve ürünler hakkında bilgi edinmeleri, ihracatın gelişimine katkıda bulunmaları amacıyla, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yurt dışı fuar düzenleme yetkisi verilen organizatör firma ve kuruluşların, söz konusu fuarlara iştirak eden katılımcı firmaların ve DTM tarafından ilan edilen sektörel nitelikteki uluslararası fuarlara bireysel katılım sağlayan firmaların, yurt dışı fuar katılım ve organizasyon faaliyetlerine ilişkin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Serbest Bölgeler: Serbest Bölgeler sevk öncesi döviz ihracat kredi programı, Serbest Bölgeler ihracata hazırlık döviz kredisi programı, Serbest Bölgeler ihracat finansmanı aracılık kredisi, Serbest Bölgeler gemi inşa ve ihracatı finansman programı şeklinde uygulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEVLET YARDIMLARI

1. AB'DE DEVLET YARDIMI KAVRAMI

Roma Antlaşması'nın eski 92-94, yeni 87-89. maddeleri devlet yardımları ile ilgilidir.

1.1. Roma Antlaşması'nın 87(1) Maddesi

Roma Antlaşması'nın 87(1) maddesinde; Antlaşmada aksine hüküm bulunmadıkça, bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları aracılığıyla herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayırarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden her türlü yardımın, üye devletlerarasındaki ticareti etkilediği ölçüde, Ortak Pazar ile bağdaşmayacağı kabul edilmiştir (DPT, 1993, s.162).

Buna göre, Ortak Pazar ile bağdaşmayan devlet yardımlarının üç temel özelliği bulunmaktadır: a) bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları aracılığıyla veriliyor olması; b) belirli malların üretimini kayırarak rekabeti bozması veya bozmakla tehdit etmesi; c) üye devletler arasındaki ticareti etkilemesi.

Roma Antlaşmasında, devlet yardımının tanımı yapılmamış, bu alanda Komisyona⁴⁹ geniş yetkiler verilmiştir. Ancak, bu yetki Avrupa Toplulukları Adalet Divanı⁵⁰ (ATAD) tarafından denetlenmektedir. Antlaşmada devlet yardımı tanımı yapılmadığından, devlet yardımından ne anlaşılması gerektiğini belirlemek, Antlaşmayı yorumlamak ve uygulamanın hukuka uygunluğunu denetlemek Komisyon'a ve ATAD'a düşmektedir (Köksal, 2002, s.9).

⁴⁹ Avrupa Komisyonu, AB politikalarının tasarılayıcısı ve koordinatörüdür. Mevzuat önerileri hazırlar, Parlamento ve Konsey'e sunar. Birliğin yürütme organı olarak Avrupa Birliği müktesebatını (direktif, yönetmelik ve kararları), Parlamento ve Konsey tarafından hazırlanan bütçe ve programları uygulamakla yükümlüdür. Topluluk antlaşmalarının koruyucusudur ve Adalet Divanı ile birlikte topluluk hukukunun doğru uygulanmasını sağlar. Uluslararası platformda ve uluslararası antlaşmaların müzakerelerinde özellikle ticaret ve işbirliği alanlarında Birliği temsil eder. Komisyon öncelikle Antlaşmaların korunması ve gözetilmesiyle yükümlüdür. Üye Devletlerden herhangi birine karşı Antlaşma ihlali soruşturması başlatabilir ve gerekli gördüğünde konuyu Avrupa Adalet Divanı'na götürür. Bunların yanı sıra özellikle Avrupa Birliği'nin rekabet kurallarını ihlal etmeleri durumunda kişilere ve şirketlere para cezası verebilir. Yasama sürecini başlatmada tek yetkilidir ve yeni bir Avrupa yasasının kabulü sürecinin her aşamasında etkide bulunma yetkisine sahiptir (ABGS, 2009).

⁵⁰ Divan'ın görevi Avrupa Antlaşmalarının hukuka uygun biçimde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamaktır. Divan bir Üye Devlet'in Antlaşmalarda öngörülen bir yükümlülüğü yerine getiremediğine karar verebilir. Üye Devlet bu kararın gereğini yerine getirmezse Divan para cezası uygulanmasını kararlaştırabilir. Divan, kurumların aldığı önlemlerin iptali için açılan davalarda bu önlemlerin yasallığını inceleyebileceği gibi bazı önlemlerin alınmamış olmasının Antlaşmalara aykırı olduğuna da karar verebilir. Divan ulusal mahkemelerin başvurusu üzerine Topluluk hukukunun çeşitli hususlarının yorumlanması ya da geçerliliği hakkında ön kararlar alır. Bir hukuki işlemin bu türden tartışmalı bir husus doğurması halinde ulusal mahkemelerden herhangi biri Avrupa Adalet Divanı'ndan ön karar isteyebilir. Ancak bunun için ilgili Üye Devlet'te daha yüksek bir temyiz mercii bulunmaması gerekir. Bu durumda Divan'ın kararı bağlayıcıdır (ABGS, 2009).

GATT (DTÖ) ve AB'nin devlet yardımı kavramları arasında farklılıklar vardır. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Kodunda yapılan sübvansiyon tanımının genişliğine rağmen, AB'deki devlet yardımı tanımı, sübvansiyondan daha geniş bir kavramdır (Quigley ve Collins, 2003, s.3). ATAD'a göre yardım, sübvansiyonda olduğu gibi sadece aynı veya nakdi bir pozitif katkıyı içermekle kalmaz, değişik biçimler altında şirketin bütçesini etkileyen giderleri de hafifletir niteliktedir. Ayrıca yardım, karşılıksız sağlanan bir yarardır. ATAD, bir başka davadaki kararında yardımı, üye devletlerin ekonomi politikaları ve sosyal hedefleri doğrultusunda, kararlar ve karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde firma ya da üreticilere kaynak sağlamaları ya da belirlenen bu ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşabilmek için avantajlı durum yaratmaları olarak tanımlamıştır (Köksal, 2002, s.9). Yardım; hibe, vergi muafiyeti, düşük fiyatlı girdi sağlanması garantisi, geri ödeme, düşük faizli kredi, sermaye iştiraki, araştırma, reklam, lojistik gibi çeşitli harcamaların üstlenilmesi, borçlanma sınırlarından muaf tutma, kur dalgalanmalarından koruma amaçlı özel önlemler, ödeme süresinin uzatılması biçiminde olabilir (Erdem, 2004, s.36).

ATAD'a göre, bir teşebbüs bu yardım olmadan gelişim gösteremeyecek durumda ise devlet yardımı almalıdır. Sübvansiyon ise, bir teşebbüsün desteklenmesi amacıyla, teşebbüsün sağladığı normal gelirler dışında yapılan nakit ve benzeri bir ödemedir (Ayduran, 2006, s.17).

ATAD kararları ve Komisyon'un karar, çerçeve ve kılavuzları devlet yardımı tanımının ölçütlerinin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Buna göre; devlet yardımı kavramı, genel olarak dört özelliğe sahiptir (Nicolaidis vd, 2005, s.10):

- a) Devlet veya devlet kaynağı aracılığıyla verilmesi,
- b) Yararlanan girişime bir avantaj sağlaması ve bu avantajın belirli ekonomik faaliyetleri veya girişimleri kayırması,
- c) Üye devletlerarasındaki ticareti etkilemesi,
- d) Ortak Pazardaki rekabeti bozması.

Bu ölçütleri içeren tüm uygulamalar devlet yardımı olarak kabul edilmekte ve üye ülkelerde yapılacak bildirim üzerine Komisyonun ön denetimine tabi olmaktadır. Söz konusu özelliklerin her biri kendi içerisinde anlam ifade etmekte olup aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür:

Devlet kaynaklı olması koşulu: Roma Antlaşması'nın 87(1) maddesi, yardımın devlet tarafından ya da devlet kaynakları aracılığıyla yapılmış bir yardım olmasını öngörmektedir. Devlet kaynakları ifadesi, yardımın merkezi hükümet tarafından verilebileceği gibi yerel yönetimler, kamu kuruluşları ya da kamu tarafından kurulmuş veya atanmış bir özel kuruluş tarafından da yapılabileceği anlamını taşımaktadır (Köksal, 2002, 41). Özel kuruluşlar tarafından verilen herhangi bir yardım devlet yardımı olarak düşünülmez ve Anlaşmanın

87(1) maddesi kapsamı dışında kalır. Bununla birlikte, devlet tarafından atanmış bir özel kuruluş tarafından verilen yardımlar Anlaşmanın 87(1) maddesi kapsamı içerisinde düşünülebilir (Nicolaidis vd, 2005, s.11). Eğer bir özel kurum tarafından oluşturulan fondan yapılan yardım, devlet müdahalesine veya etkisine tabi ise, devlet yardımı sayılabilmektedir. Aynı şekilde, bir kamu fonunun özel bir banka tarafından yönetilmesi de devlet yardımudur (EC Commission Vademecum 2003 akt. Erdem, 2004, s.37).

Anlaşmanın 87(1) maddesinin uygulamasında, devlet veya devlet kaynağı tarafından verilen yardım tanımı ile ilgili olarak yanıtlanması gereken iki soru vardır. Birincisi, devlet kaynakları kavramından ne anlaşılmalıdır? İkincisi ise devlet kaynaklarının devredilmesine karar verme yetkisi, devlete verilebilir mi? Aktarılan bir kaynağın kamu kaynağından olup olmadığının belirlenmesi için bu aktarma dolayısıyla ortaya çıkan sonuca bakılır. Örneğin, yapılan aktarmanın kamu kaynaklarından yapıldığının kabul edilmesi, bu işlem bir kamu otoritesinin aktif-pasifini etkiliyorsa, kamu otoritelerinin bütçeleri üzerinde etkili ise, kamu otoritesi tarafından kontrol edilen bir fondan aktarılıyorsa, devlet temsilcisi tarafından üstlenilmiş veya bir kamu otoritesi kararına bağlanmış olması halinde söz konusu olacaktır (Nicolaidis vd, 2005, s.12,14).

Yardım, harcama arttırıcı veya gelir azaltıcı bir önlemdir. Harcama arttırıcıdır çünkü devlet kaynağından bir aktarım söz konusudur. Veya gelir azaltıcıdır, örneğin vergi indirimi gibi yardımlarda devletin gelirden vazgeçmesi söz konusudur. Yardım, doğrudan bir kaynak kullanımı veya kaybını gerektirmemektedir. Teminat veya garantilerde, olası bir kaybın üstlenilmiş olması da bir tür yardımdır (Erdem, 2004, s.37-38). Örneğin, devletin bir teşebbüsün kredibilitesi için kefil veya garantör olması durumunda, kamu kaynağından doğrudan bir çıkış olmasa da, kredinin geri dönüşünün sağlanamaması ihtimalinde oluşacak bir risk söz konusudur. Piyasa getirisinin altında bir getiri sağlayan ve devlet için bir kayıp veya vazgeçme yaratan tüm devlet transferleri de yardım kapsamına girmektedir. Örneğin; devletin, düşük fiyatla mal ve hizmet sunumu yapması; bir kamu organının satın alıcı olduğu durumda, piyasa fiyatının üzerinde bir asgari fiyat tayin edilmesi; kamu alacaklarına piyasa koşullarından daha elverişli koşullar uygulanması; bir özel girişimin faaliyetindeki olumsuz ekonomik koşulları telafi etmeye yönelik önlemler yardım tanımına girebilmektedir (Erdem, 2004, s.37-38). Bu gibi durumlarda yine devlet kaynağından doğrudan bir çıkış olmasa da devletin gelirden vazgeçmesi söz konusudur.

Yararlanan girişime bir avantaj sağlaması koşulu: Yardım, girişimin normal piyasa faaliyetlerinden elde edemeyeceği bir ekonomik avantajdır. Girişimin avantaj sağlaması, benzer durumdaki başka bir girişimin, kişi veya kuruluşun aynı avantajdan yararlanamamasını varsaymaktadır. Yardımın net mali fayda sağlaması gerekmemektedir. Girişimin normal

koşullarda oluşacak herhangi bir maliyet unsurundan tamamen veya kısmen kurtarılmış olması da bir yardımdır (Erdem, 2004, s.41). Burada, tüm işletmelere sağlanmış avantajlar ile belirli işletmelere sağlanmış yarar arasında bir ayırım söz konusudur. Dolayısıyla genel tedbir ve yardım arasında da fark vardır. Belirli girişim ya da sektörleri kayırmadan, ekonominin bütününe tek olarak uygulanan genel ekonomik tedbirlerin fiili olarak uygulanışında belirli işletme ya da sektörleri üstün duruma sokacak şekilde ayrımcı bir biçimde uygulama söz konusuysa ya da böyle bir etki yaratılıyorsa bu tedbirler, genel tedbir tanımının dışında kalacaktır (Köksal, 2002, 43).

Üye devletlerarasındaki ticareti etkilemesi koşulu: Yardımın, üye devletlerarasındaki ticareti arttırmış ya da azaltmış olması gerekmektedir. Üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyen bir fiil göstermeyen ancak böyle bir etkinin doğmasına neden olabilecek bir yardım da 87(1) maddenin yasaklamasına konu olabilecektir (Köksal, 2002, 43).

Ortak Pazardaki rekabeti bozması koşulu: Bir malın üretiminde belirli girişimlere avantaj sağlanarak rekabetin bozulması veya bozulma tehdidinin yaratılması, aksi hüküm bulunmadıkça, Ortak Pazarla bağdaşmaz kabul edilmektedir. Burada sadece rekabetin bozulması değil, rekabeti bozma amacı taşıyan ve rekabeti bozma tehdidi oluşturan tüm yardımlar kastedilmektedir.

1.2. Roma Antlaşması'nın 87(2). Maddesi

Roma Antlaşması'nın 87(1) maddesinde devlet yardımlarının Ortak Pazar ile bağdaşmayacağı kabul edilse de Antlaşmanın 87(2) maddesinde Ortak Pazar ile bağdaşan yardım türleri sıralanmıştır.

Burada sayılan istisnalar, yasaklamadan kesin olarak istisna edilmiştir. Mutlak nitelik taşırlar ve sınırlı sayı ilkesine bağlıdırlar. Yorum ve kıyas yoluyla genişletilemezler. Komisyonun takdirine bağlı olmayıp, Antlaşmadan doğan ve bir anlamda kanuni istisnalardır (Köksal, 2002, 44).

Antlaşmanın 87(2) maddesinde sıralanan istisnalar şunlardır (DPT, 1993, s.162);

- a) İlgili ürünlerin menşesine bağlı bir ayırım gözetmeksizin verilmesi koşuluyla, bireysel tüketicilere yapılan sosyal nitelikli yardımlar,
- b) Doğal afetler veya olağanüstü olayların neden olduğu zararı karşılamak için yapılan yardımlar,
- c) Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Almanya'nın bölünmesinden etkilenen belirli bölgelerinin ekonomisine, bölünmenin yarattığı ekonomik zararın giderilmesi için gerekli olduğu ölçüde yapılan yardımlar.

Menşeye ayırımının yapılamaması, ürüne ve ürün veya hizmeti arz edenlere ilişkindir. Sosyal yardım niteliği, nihai olarak tüketicinin yarar sağlamasını ifade etmektedir (Erdem, 2004, s.44). Örneğin, okullarda çocuklara verilen karşılıksız süt dağıtımı veya temel yiyecek maddeleri fiyatlarının dondurulmasından kaynaklanan zararın tazmini gibi. Burada önemli olan nokta, tüketicilere yönelik sosyal karakterli yardımın, ürünün menşesine bağlı olarak ayırım yapılmaksızın uygulanmasıdır. Bir üye ülkenin öğrencilere ücretsiz süt dağıtması, sosyal karakterli bir yardımdır. Ancak, dağıtılan sütün sadece dağıtan ülke menşeli olması şartının bulunması, üye devletler menşeli sütü bu yardım kampanyası dışında tutması, üye ülkeler arası rekabeti bozacak nitelikte bir ayrımcı uygulama olacağından, Ortak Pazarla bağdaşır olma özelliğini kaldıracaktır (Köksal, 2002, 44-45). Doğal afetler ise; deprem, kasırga, orman yangını gibi durumlar dışında, felaket düzeyindeki bitki ve hayvan hastalıkları gibi durumları kapsamaktadır.

1.3. Roma Antlaşması'nın 87(3) Maddesi

Roma Antlaşması'nın 87(3) maddesinde Ortak Pazarla bağdaşır sayılabilecek yardım türleri sıralanmıştır (DPT, 1993, s.162-163);

a) Yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi bir eksik istihdamın hüküm sürdüğü bölgelerin ekonomik gelişimini desteklemeye yönelik yardımlar,

b) Avrupa'nın ortak çıkarına olacak önemli bir projenin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesi veya bir üye devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın giderilmesi için yapılan yardımlar,

c) Ticaret koşullarını ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz yönde etkilemeyen ve belirli ekonomik bölgeler veya belirli ekonomik faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmak için yapılan yardımlar (ancak, 01.01.1957 tarihi itibarıyla gemi yapımına verilen yardımlar, sadece gümrük korumasının yokluğunun telafi edilmesi amacıyla kullanılmaları ölçüsünde, bu Antlaşmanın üçüncü ülkelere yönelik ortak ticaret politikası ile ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla, gümrük vergilerinin kaldırılmasına uygulanan koşullara tabi olarak tedricen azaltılır),

d) Komisyon önerisi üzerine Konseyin nitelikli çoğunlukla alacağı kararlarla belirlenecek diğer yardım türleri.

87(3) madde kapsamındaki istisnalar, 87(2) maddenin aksine, belirli şartları yerine getiriyor olmaları koşuluyla üye ülkeler arasındaki ticareti etkiliyor olsalar dahi, ortak pazar ile bağdaşır kabul edilebilir olan yardımlardır. Bu yardımlar, Komisyonun vereceği izne bağlı olarak uygulamaya konabilirler (Köksal, 2002, 45).

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın 87(3) maddesine yeni bir hüküm daha eklenerek kültürün desteklenmesi için verilecek yardımlar da bu kategori kapsamına alınmıştır. Eklenen yeni hükme göre; "ortak çıkara aykırı olmamak kaydıyla, Topluluk içerisindeki ticari koşulları ve rekabeti etkilemeyecek şekilde kültürün ve kültürel mirasın korunmasının teşvik edilmesi için verilecek yardımlar" da Ortak Pazarla bağdaşır sayılabilecek yardım türleri arasında sayılmıştır (İKV, 2005, s.44).

1.4. Roma Antlaşması'nın 88. Maddesi

Roma Antlaşması'nın 88. maddesinde Komisyonun yetkileri sıralanmıştır (DPT, 1993, s.163-164):

a) Komisyon, üye devletlerle işbirliği içinde, bu devletlerde mevcut olan tüm yardım sistemlerini sürekli olarak inceler. Komisyon, üye devletlere, Ortak Pazarın sürekli gelişimi veya işleyişi için gereken uygun tedbirleri önerir.

b) Eğer Komisyon, ilgi taraflara kendi görüşlerini bildirmeleri için uyarıda bulunduktan sonra, bir devlet veya devlet kaynakları aracılığıyla sağlanan yardımın 87. maddeye göre Ortak Pazarla bağdaşmadığını veya bu tür yardımın kötüye kullanıldığını tespit ederse, ilgili devletin Komisyon tarafından saptanacak süre içinde böyle bir yardımı kaldırmasına veya değiştirmesine karar verir. Söz konusu devletin, öngörülen süre içinde bu karara uymaması halinde Komisyon veya ilgili herhangi bir devlet, doğrudan Adalet Divanına dava açabilir. Bir üye devletin başvurusu üzerine Konsey, istisnai durumlar gerektirdiği takdirde, bu devletin verdiği veya vereceği yardımın, 87. madde hükümlerine veya 89. maddede belirtilen tüzüklere uymaksızın, Ortak Pazarla bağdaştığına oybirliği ile karar verebilir.

c) Komisyon, görüşlerini bildirebilmesi için, yardımın yapılması veya değiştirilmesi ile ilgili tasarımlardan zamanında haberdar edilir. Eğer Komisyon, bu tür bir tasarımın 87. maddeye göre Ortak Pazarla bağdaşmadığını düşünürse (b) şıkkında belirtilen süreci hemen başlatır. İlgili üye devlet, bu süreç nihai bir kararla sonuçlanmadan tasarlanan tedbirleri yürürlüğe koyamaz.

1.5. Roma Antlaşması'nın 89. Maddesi

Roma Antlaşması'nın 89. maddesinde; Konseyin, Komisyon'un önerisi üzerine nitelikli çoğunlukla karar alarak 87. ve 88. maddelerin uygulanması amacıyla gerekli bütün düzenlemeleri yapabileceği ve özellikle 88. maddenin (c) şıkkının uygulanmasına ilişkin şartları ve bu süreçten muaf olan yardım türlerini tespit edebileceği belirtilmiştir (DPT, 1993, s.164).

Roma Antlaşması'nın 89. maddesi, 87 ve 88. maddelerin uygulanmasına ilişkin tüzük düzenlemesine hukuki dayanak teşkil eder. Ancak, 89. maddenin kullanılmaya başlandığı tarihe kadar devlet yardımları konusunda Komisyonun hazırlamış olduğu tebliğ, bildirim, yönlendirici mevzuat, resmi görüş ve yazışmalar, çerçeve kararlar yol gösterici olmuştur. Bu mevzuata, üye ülkeler ve Komisyon arasındaki anlaşmazlıklar sonucu alınan mahkeme kararları da eklenmiştir. Bu nedenle, mahkeme kararları da, devlet yardımları mevzuatının bir parçası haline gelmiştir (Aygün, 2007, s.27).

2. AB'DE UYGULANAN DEVLET YARDIMLARI

Devlet yardımları mevzuatı, Komisyon tarafından 5 alt kategoriye ayrılmıştır (Aygün, 2007, s.28):

1. Antlaşma hükümleri,
2. Usul ve esasları düzenleyen tüzükler,
3. Bölgesel yardım mevzuatı,
4. Yatay yardım mevzuatı
  - KOBİ yardımı
  - AR-GE yardımları
  - İstihdam yardımı
  - Çevre yardımı
  - Eğitim yardımı
  - De minimis
  - Kurtarma ve yeniden yapılanma yardımı
5. Sektörel yardım mevzuatı
  - a) Hassas Sektörler
    - Çelik
    - Gemi inşa
    - Elektrik
    - Posta hizmetleri
    - Radyo ve TV yayıncılığı
    - Görsel ve işitsel sektör
  - b) Sektöre Özel Kurallar
    - Tarım
    - Balıkçılık
    - Ulaştırma

2.1. Bölgesel Devlet Yardımları

Bölgesel yardımların amacı; az gelişmiş bölgelerin kalkınması, buralardaki işletmelerin geliştirilmesi, modernleşmesi, faaliyetlerini geliştirmesi ve bu bölgelerde yeni firmalar kurulmasını teşvik etmektir.

AB'nin kuruluşundan bu yana uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, bölgesel gelişmişlik farkları, ne ülke düzeyinde ne de Topluluk düzeyinde, ortadan kaldırılabilmektedir. Bu farklılıkların temel nedeni ise, topluluğa daha sonraki yıllarda yeni katılımların olmasıdır. Birliğin kuruluş yıllarında sadece İtalya ölçeğinde düşünülen bu sorun, sırasıyla İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelikleriyle daha geniş kapsamlı bir sorun haline gelmiştir (Aydoğuş, 2000, s.60). Diğer bir neden ise dünyada 1970'li yıllardan başlayan petrol krizi ve sayesinde görülen gerilemelerdir. Bu etkiler nedeniyle bölgesel gelişmişlik farkları bugünkü boyutuna ulaşmıştır. 1991 yılında iki Almanya'nın birleşmesiyle bu sorun daha da belirgin hale gelmiştir (Aydoğuş, 2000, s.60). AB'de başlangıçtan beri bölgesel yardımlara yönelik önlem alınmasının nedenlerinden biri de, bölgeler arasında uluslar arası mobil yatırımları çekmek amacıyla oluşabilecek bölgesel yardım yarışını önlemektir (Wishlade, 1997, s.4 akt. Aygün, 2007, s.29).

AT antlaşmasında, bölgesel yardımların artmasından ve bunun sonucu oluşacak rekabet etkisinden (regional outbidding) korkulması nedeniyle, devlet yardımları konusundaki ilk düzenlemeler bölgesel politika alanında gündeme gelmiştir (Aygün, 2007, s.30).

Roma Antlaşması'nın 87(3a) ve (3c) maddeleri, bölgesel devlet yardımları ile ilgilidir. Madde 87(3a) çerçevesinde, yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu, ciddi bir eksik istihdamın hüküm sürdüğü bölgelere yapılacak devlet yardımları ele alınmıştır. Bu bölgeler, AB ortalamasına göre dezavantajlı bölgelerdir. 87(3c) çerçevesinde ise, ticaret koşullarını AB'nin ortak çıkarlarına aykırı biçimde değiştirmedeği ölçüde belirli ekonomik bölgelerin veya faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmak için yapılacak devlet yardımları ele alınmıştır.

Bölgesel yardımlar; bölgedeki sosyo-ekonomik yapı, kişi başına GSYİH, brüt katma değer ve yapısal işsizlik kriterleri göz önüne alınarak tespit edilir. Bölgesel yardım yapılırken, işsizlik trendi ve yapısı, istihdamdaki gelişme, net göç, ekonomik faaliyet yapısı ve topoğrafya kriterleri esas alınmaktadır (DPT, 2004, s.329). Bunlara ek olarak, demografik baskı, nüfus yoğunluğu, faaliyet oranları, verimlilik, yatırım, coğrafi durum, alt yapı göstergeleri de incelemeye alınır.

Bölgesel yardımlar, özel yasal düzenlemelere tabi olan kömür endüstrisi ve balıkçılık sektörleri dışındaki tüm sektörler için verilen yardımları kapsar. Tarım sektöründe bu kurallar Anlaşma ek-1'de listelenen tarım ürünleri üretiminde uygulanmaz (European Commission,

2006). Bunların yanı sıra ulaştırma, çelik, gemi inşa, sentetik elyaf ve motorlu taşıtlar alanlarında kendi özel kuralları uygulanmaktadır. Genel olarak hassas sektörler için yapılan yardımlara tanınan muafiyetler giderek azaltılmakta, bu sektörler AB içerisinde yardım almada idame edilebilir hale getirilmeye çalışılmaktadır (Özkarabüber, 2003: s.51).

Hangi bölgelerin devlet yardımlarına konu olabileceği NUTS⁵¹ sınıflandırması ile belirlenmektedir. NUTS'da üç düzey bölge birimi bulunmaktadır: NUTS-1 bölge birimi, tüm üye ülkeleri kapsar ve NUTS-2 bölge birimlerine ayrılır. NUTS-2 bölge birimleri de NUTS-3 bölge birimlerine ayrılmaktadır.

AB rekabet kuralları çerçevesinde, 87(1) maddede yer alan yasaklar açısından, bölgesel yardımların uygulanması sonucu ortaya çıkacak rekabet ihlali ile bu yardımlar sonucu az gelişmiş bölgelerin kalkınmasından elde edilecek avantaj arasında oluşacak denge garanti edildiği takdirde, bölgesel yardımlara muafiyet tanınmaktadır (Aygün, 2007, s.33). Geri kalmış bölgeler için yapılan yardımların rekabeti bozucu etkisine, bir ekonomik aktiviteyi destekleyen yardımların bozucu etkisine oranla daha hoşgörü ile yaklaşmaktadır (Özkarabüber, 2003, s.50). Bununla birlikte, bölgesel yardım verilmesi halinde dahi herhangi ekonomik gelişmenin kaydedilemeyeceği kesin olan alanlar için de yardım yapılmasına izin verilmemektedir (Scadplus, 2006 akt. Ayduran, 2006, s.50).

AB'de pek çok yardım kategorisi, bölgesel haritalara ve belirlenecek madde 87(3a) ve (3c) bölgelerine uygun kuralara bağlanmıştır. Bu yardımlar KOBİ, AR-GE, eğitim, istihdam, çevre, işletme yardımı, ulaştırma yardımı ve ilk yatırım yardımlarıdır. Madde 87(3a) ve (3c) hükümlerinde yer alan bölgelerin kapsamlarının belirlenmesi pek çok devlet yardımı politikası ve aynı zamanda bölgesel yardım politikası için temel oluşturmaktadır (Aygün, 2007, s.33).

Yardıma ihtiyacı olan bölgelerin tanımlanması ve ulusal-bölgesel yardım sistemleri arasındaki koordinasyonun sağlanması görevini, Topluluk adına Komisyon yürütmektedir. Bir ülkedeki bölgesel yardım oranı, diğerine göre daha yüksek olduğunda yatırımcılar, yatırımlarını daha yüksek yardım sağlayabilecekleri bu ülkede yoğunlaştıracaktır. Bu da, Topluluktaki bölgesel gelişmişlik farkını arttıracaktır. Komisyon, bu sakıncaları gidermek amacıyla, bölgesel amaçlı yardımlara belirli koşullarla izin vermiştir.

Komisyonun, bölgesel seçicilik üzerine oluşturduğu prensipler şunlardır (Aygün, 2007, s.30):

- Bölgesel yardımlar, tüm ulusal alanları kapsamamalıdır.

---

⁵¹ Nomenclature of Statistical Territorial Units (AB'nin Bölgesel İstatistik Sistemi).

- Coğrafi veya nicel kriterler aracılığıyla ve alan olarak tanımlanmalıdır.
- Sınırları belirgin kısıtlı hedeflere yönelik uygulanmamalıdır.
- Problem değişik derecelerde oluştuğunda, farklı yardım yoğunlukları belirlenmelidir.
- Yardım oranlarındaki farklılık ve dalgalanmalar açık olarak belirlenmelidir.
- Yardım alan bölgeler, yardım almayan bölgelerden, toplamda daha az olmalıdır (Özkarabüber, 2003, s.50).

Komisyon, yardım alan bölgelerin yardım almayan bölgelerden daha az olmasını sağlamak amacıyla, yardım miktarını belirlemek için genel ölçü olarak nüfus oranını kullanmaktadır. Bu durumda da, Toplulukta bölgesel yardım alan nüfusun, almayan nüfusa oranı %50'den az olmalıdır. Nüfus kotalarının belirlenişi tamamen keyfi olup, herhangi bir kriter kullanılmamaktadır. 2000-2006 döneminde madde 87(3a) ve (3c) bölgeleri için nüfus tavanı, toplam AB nüfusunun %42.7'si olarak uygulanmıştır (European Commission, 1998, s.7 akt. Aygün, 2007, s.34).

Komisyon, 2006 yılında, 2007-2013 yılları için ulusal nitelikli bölgesel yardım kılavuzunu yayınlamıştır. Kılavuzda, farklı Konsey kararları ve büyük şirketlere yapılan yardımların bozucu etkilerinin yol açtığı ortak sorunlar üzerinde durulmuştur. Komisyon, 2007-2013 yılları için bölgesel yardımların genel nüfus kapsamı dikkate alınarak, üye ülkelerin ulusal ortalamasına ilişkin dezavantajlı bölgelerin ve en dezavantajlı bölgeler için gerekli olan sınırlandırmaların yapılarak devlet yardımlarının genel düzeyinde bir indirimin gerekli olduğu kararına varmıştır. Bu nedenle, 1998 yılında 15 üye ülkenin nüfuslarına göre sınırlandırma yapıldığı gibi, bu defa 25 üye ülkenin nüfus oranının %42'si ile sınırlandırılması kararlaştırılmıştır. Bu sınırlamanın, söz konusu 25 üye ülkenin bölgesel yardım yoğunluğunun en uygun düzeyini belirleyeceği düşünülmektedir (European Commission, 2006).

ATAD 87(3a) maddesinde yer alan 'ciddi' ve 'anormal' kelimeleriyle, Topluluğun geneline göre aşırı derecede elverişsiz ekonomik koşullara sahip bölgelerin kastedildiği yönünde yorum yapmıştır. NUTS II seviyesinde olan bir bölge satın alma gücü paritesine göre (Purchasing Power Standarts-PPS) hesaplanan kişi başı gayri safi yurtiçi hasılası Topluluk ortalamasının %75'inden az olduğunda, bu madde kapsamında kabul edilmektedir⁵² (European Commission, 2006). Madde 87(3a)'da belirtilen az gelişmişlik düzeyi belirlenirken üye devletin ulusal ortalaması değil, Topluluk bütünü dikkate alınmaktadır.

⁵² Komisyon, madde 87(3a)'yı uygularken bölgenin GDP/PPS değeri ortalamasını Topluluk endekslerine göre değerlendirir. Her bölgenin GDP/PPS değeri ile analizlerde kullanılacak olan Topluluk ortalaması, son üç yıla ait Eurostat verilerinin ortalaması alınarak hesaplanmaktadır (European Commission, 2006). Tutarlılık sağlamak için, AB-25 verileri, 2007-2013 döneminin tamamı için kullanılacaktır (Vademecum, 2008, s.8).

Madde 87(3c)'de belirtilen yardımlar ise ulusal sorun bölgelerinde belirli ekonomik faaliyetlerin ya da belirli ekonomik alanların kalkınmasına yardımcı olmak üzere, ortak çıkarlara ters düşmemek ve ticaret koşullarını olumsuz etkilememek kaydıyla verilen yardımlardır. Söz konusu bölgeler, üye ülkelerin ulusal kriterlerine göre oluşturduğu önerisi üzerine Komisyon tarafından belirlenir (DPT, 2004, s.330).

2.2. Yatay Amaçlı Yardımlar

Yatay yardımlar, sektörlerin sorunlarını doğrudan ilgilendiren problemlerin çözümüne yönelik olarak uygulanan yardımlardır. Herhangi bir sektör veya coğrafi bölge bazında verilen yardımların dışında kalan ve genel olarak AB'nin birtakım politikaları ile ilişkilendirilerek firmalara verilen yardımları kapsamaktadır (Özkarabüber, 2003, s.42).

Yatay yardımlar, Komisyon tarafından, KOBİ yardımı, AR-GE yardımları, istihdam yardımı, çevre yardımı, eğitim yardımı ve de-minimis olarak sınıflandırılmıştır.

2.2.1. KOBİ Yardımları

AB'de 20.05.2003 tarihinde kabul edilen KOBİ tanımına göre; 250'den az işçi çalıştıran, yıllık cirosu 50 milyon Euro veya bilanço toplamı 43 milyon Euro'yu aşmayan kuruluşlar KOBİ olarak kabul edilmektedir. Çalıştırdığı kişi sayısı 50'nin altında olan, yıllık cirosu 10 milyon Euro veya bilanço toplamı 10 milyon Euro'yu aşmayan kuruluşlar küçük işletmeler olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, KOBİ tanımı içerisinde büyük işletmelerin KOBİ'lerin sermayesi içinde payının %25'in altında bulunması şartı bulunmaktadır. Bir teşebbüsün KOBİ olup olmadığına karar verilirken; çalışan eleman sayısı, ciro ve bilanço toplamı ve bağımsızlık koşullarına önem verilmektedir (DPT, 2004, s.333-334). Komisyon, 2005 yılından itibaren KOBİ tanımını; çalışan sayısı 250'den az olan, yıllık iş hacmi 40 milyon Euro'yu veya bilanço değeri 27 milyon Euro'yu geçmeyen ve düzenli olarak bir ekonomik faaliyet gerçekleştiren girişim olarak değiştirmiştir. Küçük girişim ise, 50'den az kişiyi kapsayan, yıllık iş hacmi veya yıllık bilanço toplamı 10 milyon Euro'yu geçmeyen girişim olarak tanımlanmıştır. Mikro girişim ise, 10'dan az kişiyi kapsayan, yıllık iş hacmi veya yıllık bilanço toplamı 2 milyon Euro'yu geçmeyen girişim olarak tanımlanmıştır (Erdem, 2004, s.51).

KOBİ'ler, Topluluk içerisinde az gelişmiş ve kırsal bölgelerde yerel ekonominin bel kemiğini oluşturmakta ve ekonomik ve sosyal birleşmeyi sağlamada anahtar rol oynamaktadır. Komisyon, KOBİ'lerin ekonomide esnekliği sağlama, istihdam yaratma fonksiyonlarına dikkat çekmiştir. Bunların yanında, KOBİ öz kaynaklarının yetersiz, yeni teknoloji ve potansiyel pazarlara ulaşma olanaklarının sınırlı oluşu, yönetim yapılarının

zayıflığı, finansman sorunları, araştırma programlarına ve sonuçlarına ulaşamamaları gibi sorunları da mevcuttur ve kurulduktan sonra bu işletmelerin çoğu kapanma noktasına gelmektedir (Aydoğuş, 2000, s.103).

Komisyon, KOBİ'lerin ekonomik büyüme ve istihdam yaratma konusunda oynadıkları önemli rolü ve bölgelerin toplumsal ve ekonomik yönden dengeli kalkınmasına yaptığı katkıları göz önünde bulundurarak bu tür yardımlara izin vermektedir. Ancak bu tür yardımlar, hiç rekabet gücü olmayan ve olmayacak işletmelerin yapay olarak yaşatılmasını sağlayacak biçimde olmamalı, yardım alan işletmeler yeni yatırımlar ve yeni iş olanakları yaratmalıdır. Ayrıca bu tür yardımlar sürekli değil, KOBİ'lerin kamu desteği olmadan kolayca rekabet edebilecekleri bir düzeye gelebilmesi için kullanılan geçici önlemler olmalıdır. KOBİ'lere yapılacak yardımda benimsenen temel prensip, yardımın işletme varlığının her aşamasında (yatırım dönemi ve yatırım sonrası işletme dönemi) yapılabileceği doğrultusundadır (Ertuğrul, 1999, s.69).

KOBİ'lere yapılacak devlet yardımları, ticaret koşullarını ortak çıkarlara zarar verecek yönde etkilememeli ve belirli ekonomik bölge veya faaliyetlerin gelişimini kolaylaştıracak ölçüde olmalıdır.

Komisyon tarafından, 1992 ve 1996 yıllarında KOBİ yardım ve kurallarını içeren iki yönlendirici mevzuat çıkarılmış, 2001 yılında çıkarılan Komisyon Tüzüğü ile bu mevzuatlar yürürlükten kalkmıştır (Quigley ve Collins, 2003, s.145). Komisyon tüzükleri, üye devletlerin hukukuna doğrudan etkilidir ve hukuki açıdan bağlayıcılıkları da bulunmaktadır. KOBİ'lerle ilgili olarak, hukuki bağlayıcılığı bulunan böyle bir tasarrufun uygulanıyor olması, Topluluk rekabet politikası açısından KOBİ'lere sağlanan yardımların önemini göstermektedir (Ayduran, 2006, s.56-57).

KOBİ yardımı yapılabilmesi için; yeni bir tesisin oluşturulmak veya mevcut tesislerin geliştirilmek istenmesi, mevcut tesislerin ürünlerinde ya da üretim sürecinde köklü değişiklikler yapılmak istenmesi, kapanmış veya devredilmemiş olması halinde kapanacak bir tesisin devir alınmak istenmesi durumlarından birinin söz konusu olması gerekmektedir (DPT, 2004, s.334).

AB tarafından KOBİ'lere sağlanan yardım ve destekler şöyle sıralanabilir: Avrupa Sosyal Fonu'ndan finanse edilen mesleki ve teknik eğitim imkânlarının sağlanması; Komisyon tarafından ekonomi ve hukuk danışmanlarının tahsis edilmesi; yeni teknolojilerin uygulanması, modernizasyon yatırımlarının yapılması ve ihracatın geliştirilmesi için uygun şartlarda kredi sağlanması veya sübvansiyon verilmesi; çeşitli vergi muafiyeti ve istisnalar tanınması (Aydoğuş, 2000, s.104).

2.2.2. Çevrenin Korunmasına Yönelik Yardımlar

Çevre koruma önlemlerine ilişkin yardım kuralları Komisyonun 2001/C 37/03 sayılı çerçeve kararı doğrultusunda yürütülmektedir. Çerçeve karar tarım haricindeki bütün sektörlerde (demir-çelik, gemi yapımı, ulaştırma, balıkçılık, otomobil, sentetik iplik) çevrenin korunmasını amaçlamaktadır (Erdem, 2004, s.54).

Çevre yardımlarının amacı, çevrenin korunmasını teşvik etmek ve çevrenin korunmasıyla ilgili sanayi dallarının rekabet gücünü arttırmaktır.

Komisyonun göre, çevrenin etkin bir şekilde korunması ancak kirleten öder (polluter-pays) ilkesinin uygulanmasıyla başarılabilir. Bu ilkeye göre, çevreye zarar veren, verdiği zararı vergiyle veya başka bir şekilde tazmin etmelidir. Böylece, Topluluk düzeyinde çevre politikaları, devlet yardımı verilerek değil, maliyetlerin kirletene geçirilmesiyle yürütülmektedir.

Çevrenin korunmasıyla ilgili yardımlar, üç kategoriye ayrılmıştır:

- a) Yatırım yardımları,
- b) Yatay destek yardımları,
- c) İşletme yardımları.

Yatırım yardımlarının amacı; firmaların mevcut tesislerinin yeni standartlara uygun hale gelmesini sağlamak veya bu standartlara daha çabuk alışmalarını kolaylaştırmak, firmaların kirlilikle mücadelede hukuken yükümlü olmadıkları adımları da atmalarını teşvik etmek, atıkların tasfiyesi ya da yeniden işlenmesi uygulamalarını geliştirmektir (DPT, 2004, s.336).

Yatay desteklerin amacı; daha az kirliliğe sebep olan teknolojilerin geliştirilmesi, yeni çevre standartlarına uygun teknolojik bilginin sağlanması, danışmanlık hizmeti ve eğitimlerin verilmesi, halkın çevre problemlerine ilişkin duyarlılığının artırılması, çevre dostu ürünlerin tanıtılması ve yaygınlaştırılmasıdır (DPT, 2004, s.336).

İşletme yardımları ise; çevreye ilişkin vergi ve ücretlerin yürürlüğe girmesi sonucunda firmalara getirilen ek mali yükün hafifletilmesi amacıyla verilen desteklerdir (DPT, 2004, s.336).

Tarım sektöründeki çevre koruma önlemleri de Topluluğun çevre politikasıyla uyumlu olmalıdır. Komisyonun, çevresel yardımlara ilişkin hükümlerine ek olarak, tarım sektörü için EC-1257/1999 Yönetmeliğinde (Kırsal Alanları Muhafaza ve Çevreyi Koruma için Tasarlanmış Tarımsal Üretim Yöntemlerini Destekleme) bazı ek düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre, Topluluk yardımlarına ilave olarak, bunun gerekçelendirilmesi koşuluyla, devlet yardımı verilebilir. Topluluğun çevre koruma kurallarına dayalı sınırlamaların yerine getirilmesinin doğal bir sonucu olarak, çevre kısıtlı alanlarda tarımsal

kullanma getirilen kısıtlamaların sonucunda vazgeçilen gelir ve ortaya çıkan maliyeti telafi için çiftçilere verilen Topluluk desteğine ek olarak devlet yardımları verilebilir (Koç, 2004, s.268).

2.2.3. Ar-Ge Yardımları

AB'nin, AR-GE yardımlarına olumlu bakmasının sebebi, AR-GE çalışmalarının, uzun dönemde istihdamı arttırıcı, rekabeti güçlendirici, ekonomiyi canlandırıcı özelliğe sahip olması, bu nedenle büyük harcamalar gerektirmesi, bu harcamaların sonucunda kazanç sağlayan bir noktaya varılamazsa veya desteklenmediği zaman sürdürülebilmesinin olanaksızlaşmasıdır (Korkmaz ve Özen 2004, s.373).

AR-GE yardımlarının amacı; genel bilimsel ve teknik bilgilerin endüstriyel ve ticari amaç gütmenden geliştirilmesi, sanayi sektörüne veya belirli girişimcilik faaliyetlerine uygulanabilecek bilim veya mühendislik yasalarının yeni ve özgün bir şekilde uygulanmasının sağlanması, temel ve sınaî araştırmaların sonuçlarına dayanarak yeni ürünlerin, üretim süreçlerinin ve hizmetlerin yaratılması gibi belirli pratik hedeflere ulaşılmasının kolaylaştırılması olarak belirlenmektedir.

AR-GE'ye yönelik devlet yardımlarını 17.02.1996 tarih, C/45 sayılı çerçeve kararına uygulanmakta iken yerini Komisyon'un 2006/C 323/01 sayılı çerçeve kararı almıştır. Komisyonun, bu konudaki Çerçeve Çalışmasında, Roma Antlaşması'nın 130. maddesine⁵³ atıfta bulunmaktadır. Buna göre, üye ülkeler, AR-GE çalışmalarına yönelik harcamaları desteklemeye katkıda bulunmalıdırlar.

Komisyon, AR-GE'ye yönelik devlet yardımlarının uygulanabilir olup olmadığına, Topluluk içerisindeki ticareti etkileme düzeyine bakarak karar vermektedir (Korkmaz ve Özen 2004, s.374). Buna göre ar-ge çalışmaları üç başlık altında toplanmış olup, farklı yardım yoğunlukları belirlenmiştir: Temel araştırma⁵⁴ faaliyetlerinde yardım yoğunluğu tavanı %100; endüstriyel araştırma⁵⁵ faaliyetlerinde yardım yoğunluğu tavanı %50 ve rekabet öncesi geliştirme etkinlikleri⁵⁶ faaliyetlerinde yardım yoğunluğu tavanı %25'tir (European Commission, 2006).

⁵³ Topluluk ve üye ülkeler, Topluluk endüstrisinin rekabet edebilirliği için gerekli koşulları sağlamlaştırmakla yükümlüdürler.

⁵⁴ Herhangi bir endüstriyel veya ticari amaç taşımayan, sadece bilimsel ve teknik bilgiyi artırma amacıyla yapılan araştırmalardır.

⁵⁵ Yeni ürünler ve üretim süreçleri geliştirilmesi için yeni bilgilere ulaşma amacını taşıyan araştırmalardır.

⁵⁶ Endüstriyel araştırma sonuçlarının yeni, değiştirilmiş veya geliştirilmiş ürünler için plan, düzenleme ve tasarım biçimine sokulmasıdır.

Bu yardım oranları, belirli durumlarda KOBİ'ler için %10, 87(3)(a) maddesi kapsamındaki bölgelerde yer alan işletmeler için %10, 87(3)(c) maddesi kapsamındaki bölgelerde yer alan işletmeler için %5, AB AR-GE çerçeve programındaki projeler için %15, üye devletler arasında işbirliğiyle yürütülen ve sonuçları herkese açık olan projeler için %10 oranında arttırılabilmektedir. Ancak, asgari yardım oranı endüstriyel araştırmalar için %75, rekabet öncesi araştırmalar için %50'yi geçemez (Vademecum, 2003, s.17).

Tablo 7: Ar-Ge Türlerine Göre Yardım Yoğunlukları

Ar-Ge Türü	Küçük İşletmeler	Orta Ölçekli İşletmeler	Büyük İşletmeler
Temel araştırma	%100	%100	%100
Endüstriyel araştırma	%70	%60	%50
Konularına göre endüstriyel araştırma:			
<ul style="list-style-type: none"> • teşebbüsler arası işbirliği; büyük işletmeler için: sınır ötesi veya en az bir KOBİ ile veya, • bir araştırma kuruluşu ile bir işin işbirliği veya, • sonuçlarının yaygınlaştırılması 	%80	%75	%65
Rekabet öncesi geliştirme etkinlikleri	%45	%35	%25
Kokularına göre rekabet öncesi geliştirme etkinlikleri:			
<ul style="list-style-type: none"> • teşebbüsler arası işbirliği; büyük işletmeler için: sınır ötesi veya en az bir KOBİ ile veya, • bir araştırma kuruluşu ile bir işin işbirliği 	%60	%50	%40

Kaynak: Vademecum, 2008, s.31

2.2.4. İstihdam Yardımları

İşsizlikle mücadele, AB'nin öncelikli politikalarından birisidir ve Topluluk Kurucu Antlaşmasının 1. ve 2. maddelerinde, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması, yüksek istihdam seviyesine ulaşılması ve çağdaş bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması amaçlarından bahsedilmiştir.

Topluluk Kurucu Antlaşmasının 136. maddesinde, Topluluğun istihdam seviyesinin arttırılması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, iyi işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması, işçi ve işveren arasındaki diyalogun tesis edilmesi, dışlanmışlıkla mücadelenin desteklenmesi; 137. maddesinde ise, Topluluk sınırları içinde yasal olarak bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının istihdam koşullarının iyileştirilmesi, emek piyasasının dışında kalanların piyasaya dâhil edilmesi, emek piyasalarında kadın- erkek

eşitliğinin sağlanması ve toplumsal dışlanmışlıkla mücadele edilmesi hükmüne bağlanmıştır (DPT, 1993, s.184-185).

İstihdama yönelik devlet yardımları, 12 Aralık 2002 tarih, 2204/2002 sayılı Komisyon tüzüğü kapsamında ele alınmıştır. Amacı;

- a) istihdam yaratmak,
- b) dezavantajlı⁵⁷ ve engelli⁵⁸ işçilerin işe alınmasını sağlamak ve bunların getirdiği ilave maliyetleri⁵⁹ karşılamak,
- c) mevcut işin muhafaza edilmesi⁶⁰ni sağlamaktır (Aykın, 2004, s.392).

Esasında tüm devlet yardımları istihdam koşullarını iyileştirme ve istihdamı arttırmaya dolaylı yünden katkıda bulunur. Fakat istihdam yardımı ile kastedilen, direkt olarak ek istihdam kapasitesi yaratmaya yönelik uygulamalardır.

2204/2002 sayılı Tüzük, ortak pazarın işleyişiyle uyumlu sayılan yardımlara bildirim muafiyeti getirmiştir. Buna göre, genel nitelikli politika araçlarının⁶¹ Komisyona önceden bildirim yükümlülükleri yoktur. Genel nitelikli devlet yardımlarının aksine tek bir firmayı, sektörü veya ürünün üretimini destekleyen selektif nitelikli istihdam yardımlarının Komisyona önceden bildirim yükümlülüğü vardır. Ayrıca, büyük meblağlara ulaşan yardımlar; mevcut işin muhafaza edilmesine yönelik yardımlar; geçici veya sezonluk istihdam sözleşmelerinin uzun süreli sözleşmelere dönüştürülmesine yönelik yardımlar; istihdamı teşvik eden fakat genel olarak istihdamda ve dezavantajlılar ile engellilerin işe alınmasında net bir artış yaratmayan, iş paylaşımına, çalışan ebeveynlere destek olunmasına ve benzer istihdam tedbirlerine ilişkin yardımlar; istihdam ve iş piyasalarıyla ilgili hedefleri bulunan diğer yardım tedbirleri; belirli bir program kapsamına girmeyen, istihdama yönelik münferit yardım vakaları da önceden bildirim yükümlülüğüne tabidir (Aykın, 2004, s.392-393).

Tablo 8: İstihdam Yardımlarında Asgari Yardım Yoğunlukları

Ölçü	Yardım yoğunluğu
Dezavantajlı işçilerin istihdamı için	%50
Engelli işçilerin istihdamı için	%75
Engelli işçilerin getirdiği ilave maliyetler için	%100

⁵⁷ Dezavantajlı işçi (disadvantaged worker): Herhangi bir destek olmadan işgücü piyasasına giremeyen kesime ait kişileri ifade etmekte olup ayrıntılı bilgi için bkz: Aykın, 2004, s.399)

⁵⁸ Engelli İşçi (disabled worker): Ulusal kanunlar çerçevesinde engelli olarak kabul edilen kişileri veya kabul edilmiş ciddi bir fiziksel, zihinsel veya psikolojik rahatsızlığı olan kişileri ifade eder.

⁵⁹ Binada tadilat, gerekli malzeme alımı, yardımcı istihdam edilmesi vs.

⁶⁰ Örneğin, destek olunmaması halinde işçilerin işten çıkarılacağı firmalara, işçileri işten çıkarmamaları için verilen finansal destek.

⁶¹ İstihdam politikası araçlarından, sigorta primlerinde indirim uygulanması, eğitim ve öğretimin genel olarak desteklenmesi, işsizlere yönelik mesleki eğitim programlarının düzenlenmesi, danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, iş kanununda yapılan değişiklikler vb.

İstihdam yardımları, bölgesel yardım kapsamına alınmayan sektör ya da bölgelerde bulunan küçük işletmelerde brüt yardım yoğunluğunun %15'i, orta büyüklükteki işletmelerde ise %7,5'i oranında uygulanmaktadır. Bu oranlar, 87(3)(a) bölgelerinde yer alan KOBİ'ler için net yardım yoğunluğu'nun %75'u geçmemesi şartıyla %15 puan; 87(3)(c) bölgelerinde bulunanlar içinse net yardım yoğunluğu'nun %30'u geçmemesi şartıyla %10 puan arttırılabilecektir (Aykın, 2004, s.397). Gelişmiş bölgelerdeki büyük işletmelere istihdam yardımı tahsis edilmesi uygun görülmemektedir.

2.2.5. Eğitim Yardımları

Eğitim amaçlı devlet yardımları, 12 Ocak 2001 tarih ve 68/2001 sayılı Tüzük ve bunda değişiklik yapan 25 Şubat 2004 tarih ve 363/2004 sayılı Tüzük kapsamında ele alınmıştır.

Komisyon, özel ve genel eğitim kavramları arasında ayırım yapmıştır. Buna göre; devlet yardımları ile desteklenen firmalarda çalışan personelin, öğrendiklerini sadece çalışmakta olduğu firmadaki pozisyonu için kullanabileceği eğitimler özel eğitim kapsamında; personelin, öğrendiklerini başka firma veya faaliyet alanlarında da kullanabileceği eğitimler ise genel eğitim kapsamındadır (Quigley ve Collins, 2003, s.174). Dolayısıyla genel eğitim yardımları, çalışanlara başka firmalara geçme şansı da vermektedir. Özel eğitime örnek olarak, işe yeni başlayanlar için verilen alıştırma eğitimleri; genel eğitime örnek olarak çıraklık eğitimleri veya işsizle yönelik eğitimler verilebilir (Aykın, 2004, s.410-411).

Özel eğitim için tahsis edilen devlet yardım yoğunluğu büyük firmalarda en fazla %25, KOBİ'lerde en fazla %35 oranında uygulanır. Genel eğitim için ayrılan devlet yardım yoğunluğu ise büyük firmalarda en fazla %50, KOBİ'lerde en fazla %70 oranında uygulanır. Hem özel hem de genel eğitim için geçerli olmak üzere, yardımın 87(3)(c) maddesi kapsamına giren herhangi bir alanda verilmesi halinde %5, 87(3)(a) maddesi kapsamına giren herhangi bir alanda verilmesi halinde ise %10 oranında arttırılabilir. Hem özel hem de genel eğitim için geçerli olmak üzere, dezavantajlı işçilere yönelik verilen eğitimler, %10 oranında arttırılabilir (Quigley ve Collins, 2003, s.175-176).

Yardım yoğunluğunun genel eğitim yardımlarında hem büyük firmalar hem de KOBİ'ler için özel eğitim yardımlarından daha yüksek tutulmasının sebebi, Komisyonun, genel eğitim yardımlarına, istihdam edilebilirliği arttırması nedeniyle daha sıcak bakmasıdır.

363/2004 sayılı Tüzükle 68/2001 sayılı tüzüklerin gereklerini yerine getiren tüm eğitim yardımları bildirim yükümlülüğünden muaf tutulmuştur. Büyük tutarlara ulaşan tek başına yardımların ise bildirim yükümlülüğü vardır (Aykın, 2004, s.411).

2.2.6. De-minimis

Komasyon, üye ülkeler arasındaki ticareti etkilemeyeceğine inanılan nitelikteki devlet kaynaklarından verilen yardımları belirleyerek bunları 87(1). madde kapsamında çıkarmak amacıyla “de minimis” adı verilen kuralı ortaya koymuştur. Buna göre; herhangi bir teşebbüse bu kapsamda verilebilecek ihracat yardımı haricindeki her tür ve şekildeki yardımlar için geçerli olacak, verildiği andan başlayarak en az 3 yıl süreyle ve 200.000 Euro veya dengi bir miktarın altında verilecek devlet kaynaklı yardımlar, 87(1) madde kapsamında devlet yardımı sayılmamaktadır. İhracata yönelik her türlü yardım, üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyebileceği düşüncesiyle de-minimis kuralı dışında bırakılmıştır (Özkarabüber, 2003, s.11).

2.2.7. Kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımları

Kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımları, Komasyon’un 1999 yılında yayımladığı rehber⁶²e göre belirlenmiş, 2004 yılında yapılan değişikliklerle⁶³ bugünkü şeklini almış olup, 2004/C 244/ 02 sayılı Komasyon tüzüğü kapsamında verilmektedir.

Söz konusu tüzük, zor durumda olan firmaların kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımlarını kapsamakta olup, kömür ve çelik sektörlerini kapsamaz. Bazı istisnalar dışında, balıkçılık sektörünü de kapsar. Tarım sektörünün yeniden yapılandırılması için ise bazı ek kurallar söz konusudur (Vademecum, 2008, s.40).

Kurtarma yardımı;

- a) zor durumdaki bir işletmenin yeniden yapılandırılması veya tasfiyesi süresince ayakta kalmasını sağlamak için verilir,
- b) en fazla 6 ay süren geçici bir yardımdır,
- c) yardım, normal işletmelerin kullandığı kredi faizleriyle kıyaslanabilir bir faizle sağlanan kredi garantisi veya kredi bazında olmalıdır,
- d) yardımın onaylanması sonrasında en geç 6 ay içerisinde, yeniden yapılandırma planının sunulacağı Komasyona bildirilmelidir,
- e) ilk ve son kez verilme ilkesine tabidir (Vademecum, 2008, s.40).

⁶² Community Guidelines on State Aid for Rescuing and Restructuring Firms in Difficully, OJC 288, 09.10.1999.

⁶³ Communication from the Commission-Community Guideliness on State Aid for Rescuing and Restructurig Firms in Difficully, OJC 244, 01.10.2004, p.2-17.

Yeniden yapılandırma yardımı,

a) zor durumdaki işletmenin zarar edilen faaliyetlerinin durdurulmasını sağlamaya yöneliktir,

b) işletmenin faaliyetlerinin yeniden organize edilmesini, mevcut faaliyetleri ile rekabete dayanıklı hale getirilmesini veya yeni faaliyet alanlarına yönelmesini içerir (Vademecum, 2008, s.41).

KOBİ'ler için kurtarma ve yeniden yapılandırma yardım miktarı sınırı 10 milyon Euro'dur (Vademecum, 2008, s.41).

Kurtarma ve yeniden yapılanma yardımları; firmaların nakit sıkıntısı yaşaması, kar edememesi veya zarar etmesi, kapasite fazlalığı, cirolarının düşmesi, borçlarının artması ve faiz ödemelerinin yükselmesi, tasfiye edilme aşamasına gelmesi durumlarında verilebilen yardımlardır (DPT, 2004, s.335). Kurtarma yardımları genellikle kısa vadeli borç veya borç garantisi şeklinde verilirken, yeniden yapılandırma için diğer yardım türleri daha uzun vadeli olarak verilebilmektedir. Yardımlar genel olarak tüm sektörlerle verilebilmekle birlikte, özel olarak düzenlenmiş sektörlerde o sektörlerdeki düzenlemelerdeki kuralların uygulanacağı belirtilmiştir (Özkarabüber, 2003, s.45).

Kurtarma yardımı konusunda Komisyon'un aradığı koşullardan en önemlileri; yardımın söz konusu şirketi likidite bakımından rahatlatması, yardımın en geç 12 ay sonra geri ödenmesi, firmanın karşılaştığı zorlukların diğer üye ülkelere olumsuz etki edebilecek ciddi sosyal zorluklarla karşılaşmış olması, yardımın sadece firmayı yaşatmaya yetecek miktarda verilmesi ve yardımın verilmesinden en geç 6 ay sonra yeniden yapılandırma veya tasfiye planlarının yapılacak veya borcun önenmesinin netleştirilecek olmasıdır. Yeniden yapılandırma için aranan koşulların en önemlileri ise; firmanın zor durumda bulunması, yardımın işe yarayabilir olması, rekabete en az düzeyde zarar vermesi, yardımın gereken en düşük miktarda verilmesidir (Özkarabüber, 2003, s.45).

2.3. Sektörel Yardımlar

Komisyon, her sektör için değil, sadece Topluluk genelinde sorun yaşayan sektörler için yapılacak yardımları tanımlamıştır. Bu sektörler, hassas sektörler olarak kabul edilmektedir. Örneğin, gemi yapımı, ulaştırma, tarım, balıkçılık, posta hizmetleri, radyo-televizyon yayıncılığı, görsel-işitsel sektör, demir-çelik, elektrik sektörleri. Yakın zamana kadar bu tanıma dahil olan kömür, motorlu taşıtlar, sentetik fiber sektörlerine ilişkin düzenlemeler yürürlükten kalkmıştır (İKV, 2005, s.43). Komisyonun, sektörel yardımlar konusundaki politikasının esasını, sektörün herhangi bir üye ülkedeki durumu değil, Topluluk boyutundaki durumu belirlemektedir.

Söz konusu hassas sektörler için Komisyon, diğer sektörlerle oranla daha kısıtlayıcı devlet yardımı kuralları benimsemiştir. Birçok durumda üretim kapasitesini arttıran veya artırma ihtimali olan yatırımlara yapılan yardımları kısıtlamış veya tamamen yasaklamıştır. Bazı durumlarda ise kapasiteyi düşürme koşuluyla yardımlara izin vermiştir. Tüm bu hassas sektörler ile ilgili olarak üye ülkelere özel bildirim yükümlükleri getirilmiştir (DPT, 2004, s.338).

2.3.1. Hassas Sektörler

Bu sektörler genellikle küresel rekabet koşullarına ayak uyduramayan ve desteklenmeye ihtiyacı olan sanayi kolları olmakla birlikte AB'nin, verilen devlet yardımı miktarını azaltmak için daha katı kurallar belirlediği sektörler de olabilmektedir (İKV, 2005, s.42).

2.3.1.1. Gemi İnşa Sektörü

Gemi inşa sektörü, dünya ticareti açısından taşıdığı önem nedeniyle AB ölçütlerine göre "hassas sektör" olarak tanımlanmış ve Birliğin devlet yardımları politikasını belirleyen genel kurallara ilaveten, ikincil mevzuatlarla bu sektöre yapılabilecek devlet yardımları belirlenmiştir.

Topluluk düzeyinde yaşanan arz ve talep arasındaki dengesizlik ve gemi sanayi sektöründe dünya çapında yaşanan krizin derinleşerek artması hem bu sektöre verilmekte olan yardımların bir süre daha devam etmesi gereğini ortaya çıkarmış hem de üye ülkelere verilmekte olan yardımların belirli bir disiplin altına alınması sonucunu doğurmuştur (Quigley ve Collins, 2003, s.198 akt. Aygün, 2007, s.63).

Bunlara ilave olarak, AB tersanelerinin rekabeti geliştirme yolunda ilerlemelerine rağmen uluslar arası rakipleriyle (özellikle Japonya ve Kore) aralarındaki mesafenin kapatılması için verimliliklerinin artırılması gereği; gemi inşa sanayisinin AB için önemli olması ve Birliğin ekonomik ve sosyal gelişimine, geniş bir alanda yan sanayi ve işsizlik problemi olan pek çok bölgede istihdam yaratarak katkıda bulunuyor olması; Pazar koşullarındaki güçlükler ve tersanelerin rekabetçiliği geliştirme yolunda gerekli değişiklikleri yapmaları için desteklenmeleri gereği; yeniden yapılandırma yardımlarının istisnai olarak yapılması ve kesin kurallara bağlı olması (ilk ve son kez verilme ilkesine tabi olması gibi); işletme yardımı verilmemesi; yatırım yardımlarına sadece bölgesel yardım için uygun alanlarda mevcut tersanelerin verimliliğinin geliştirilmesi için izin verilmesi gibi nedenlerden dolayı bu sektöre ilişkin özel düzenlemeler getirilmiştir (Erdemli, 2000, 32-33).

Komisyon, 1 Ocak 2004 ve 31 Aralık 2006 döneminde uygulanmak üzere çıkardığı çerçeve kararda⁶⁴, 87 ve 88. maddelere göre gemi inşa amaçlı yardımların ancak; KOBİ, eğitim, de-minimis, AR-GE, çevre koruma, kurtarma ve yeniden yapılandırma ve tüm Blok Muafiyet Tüzüklerine uygun olduğunda verilebileceğini kararlaştırmıştır. Gemi inşa sektörüne verilen yardımlar, yeni tesis kurulmaması, ilave kapasite artışına yol açmaması ve işletme yardımı olmaması şartlarıyla, mevcut gemilerin üretkenliğini arttırmayı amaçlıyorsa onaylanmaktadır (Aygün, 2007, s.63-64).

Söz konusu çerçeve kararda; yenilik, kapama yardımı, istihdam yardımı, ihracat kredileri, gelişme yardımı ve bölgesel yardım konularında özel koşullar tanımlanmıştır.

Araştırma geliştirme projelerinde gemi yapımı, gemi onarımı ve gemi tadilatı için yapılacak olan yardımlara, devlet yardımları ile ilgili Topluluk düzenlemelerine uygunsuz izin verilmekte; mevcut olan gemi yapımındaki yenilikler, gemi onarımı ve gemi tadilatı için izin verilen yardımlar ise toplamın en fazla %20'sini geçmemesi şartıyla ortak pazarla uyumlu kabul edilmektedir (Yılmaz ve Ersezer, 2004, s.417-418). Bunlara ilave olarak; yardım verilmediği durumda teknolojik ve endüstriyel açıdan başarısızlık riski bulunması ve bu kapsamdaki işletmelerin son on yıllık dönemde kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımlarından faydalanmamış olması koşulları bulunmaktadır (Yılmaz ve Ersezer, 2004, s.418 ve Aygün, 2007, s.64).

Kapama yardımları; gemi yapımı, gemi onarımı ve gemi tadilatı yapan tersanelerin kısmi veya tamamen kapanması sonucunda oluşan normal maliyetlerin karşılanması şeklindeki yardımlardır. Bu kapsamda, tersanelerin kısmen veya tamamen kapanması nedeniyle oluşan masraflar, emekli edilen çalışanlara yapılan ödemeler, altyapının geliştirilmesine ilişkin yapılan harcamalar ve istihdamın geliştirilmesi için gerekli olan yardımlara, kapasitenin gerçekten ve geri dönülemez şekilde indirilmesi koşuluyla izin verilmektedir. Bu kapsamdaki işletmelerin de son on yıllık dönemde kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımlarından faydalanmamış olması koşulu vardır. Eğer on yıldan daha az bir sürede bu yardımlardan yararlanılmışsa, Komisyon kısmi kapama yardımına, sadece işletmenin sorumlu olmadığı olağanüstü ve beklenmeyen koşullar oluşmuşsa izin vermektedir (Yılmaz ve Ersezer, 2004, s.418 ve İKV, 2005, s.43).

İstihdam yardımları; kalifiye elemanların bulunup işe alınması konusundaki dezavantajların giderilmesi veya engelli işçilerin ek maliyetlerinin giderilmesi ve gemi yapımı, gemi onarımı, gemi tadilatında istihdam yaratma için sağlanan yardımlardır (Yılmaz ve Ersezer, 2004, s.418).

⁶⁴ Framework on State aid to shipbuilding (2003/C 317/06).

OECD kurallarına uygun olmak koşuluyla, ihracat kredilerinin ve gelişmekte olan ülkelere verilen geliştirme yardımlarının da İç Pazarın işleyişi ile bağdaştığı kabul edilmektedir (İKV, 2005, s.43).

Bölgesel yardımlar; mevcut tersanelerin geliştirilmesi ve modernizasyon yatırımları için verilen, tersanelerin yeniden finansal yapılanmasıyla ilgili olmayan, mevcut makine ve teçhizatın verimliliğinin artırılmasını amaçlayan yardımlardır (Erdemli, 2000, 42). Bölgesel yardımlar, Antlaşma'nın 87(3)(a) maddesi kapsamına giren bölgeler için karşılanabilir maliyetlerin %22,5'ini, 87(3)(c) bölgeleri için %12,5'ini ya da bölgesel yardım tavanını geçmemelidir (İKV, 2005, s.43).

2.3.1.2. Elektrik Sektörü

Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 1996 tarihli Elektrik İç Pazarı Hakkında Ortak Hükümlere ilişkin 96/92/EC Yönergesi ile Avrupa elektrik endüstrisinin rekabete açılması için ilkeler belirlenmiştir. 1997 yılında Elektrik İç Pazarı Yönergesi yürürlüğe girmiştir. Yönergenin 24. maddesi ile üye devletlerin rekabet koşullarında spesifik durumlarla başa çıkabilmeleri için geçici periyotta yönergenin bazı maddelerinin uygulanmasının ertelenmesi sağlanmış, uygun koşullar altında üye devletlerin rekabete uyumunun sağlanması için devlet yardımlarına izin verilmiştir (European, Commission, 1997 akt. Yeşilçimen, 2004, s.439).

Avrupa elektrik piyasalarında rekabete açılma öncesinde üye ülkeler, elektrik şirketleri tarafından yapılan pek çok uzun vadeli taahhüt ve garantilerin tazmini için işletmelerine devlet yardımı vermek istemiştir. Bu garanti ve taahhütler batık maliyet (stranded cost) olarak adlandırılmış ve bu maliyetlerin ele alınmasına yönelik Komisyon tarafından 2001 yılında bir yöntem kabul edilmiştir. Bu yöntemle göre, sektörde liberalleşme sonrasında uzun vadeli yatırım ve taahhütlerin karşılanması için verilen yardımların AT Antlaşmasına uygunluğu değerlendirilmiştir. Buna göre; yalnızca sektörün serbestleştirilmesi ile doğrudan ilgili maliyetlerin karşılanması, sınırlı bir dönemde uygulanması, piyasa fiyatları ve sektördeki gelişmeleri dikkate alması ve firmaların piyasa ekonomisine geçmesini kolaylaştırması kaydıyla devlet yardımı verilebilmektedir (Aygün, 2007, s. 67).

2.3.1.3. Çelik Sektörü

AB'de demir-çelik ürünleri, AKÇT kapsamında yer almaları nedeniyle devlet yardımları açısından diğer sektörlerden ayrı bir mevzuat çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin yapacağı yatırımlar için ürettikleri ürünler bazında çeşitli kodlar belirlenmiş ve yayımlanmış olup, bu alandaki yatırımlara yönelik devlet yardımları bu kodlar çerçevesinde, ilgili uygulamacı birimlerce değerlendirilmektedir (Oruç, 2001, s.124).

Çelik sektörü, AB’de sürekli kapasite fazlası sorunu yaşaması nedeniyle yeniden yapılandırılmaktadır. Kömür ve çelik sektörleri, 1951’de yürürlüğe giren AKÇT Antlaşmasında da özel bir rejime tabi tutulmuştur. AKÇT Antlaşmasının 23 Temmuz 2002’de sona ermesinin ardından, çelik sektörüne büyük çaplı yatırım için Komisyon, yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Ayrıca Komisyon, çelik sektörüne kapama yardımı ile yeniden yapılanma ve kurtarma yardımı için bir bildiri yayınlamıştır⁶⁵ (Berke, 2004, s.435). Çelik sektöründe bölgesel yatırım yardımı ile yatırım ve kurtarma yardımları (bu yardımların bozucu etkisinin fazla olması nedeniyle) yasaklanmıştır (Aygün, 2007, s.64 ve İKV, 2005, s.48).

2.3.1.4. Posta Hizmetleri Sektörü

Posta hizmetleri sektörü karlılığı düşük, ancak kamu hizmeti niteliği yüksek olan bir sektördür. Her ne kadar gelişmiş yörelerde posta hizmetlerini sunumu özel girişimcilerin ilgisini çekse de, hizmetin her koşulda tüm coğrafi yörelere götürülmesi gerekliliğinin girişimcileri yatırım yapmaktan uzaklaştırması, sektörün karlılığını azaltmaktadır. Sektörün bu özelliği, devlet desteğini zorunlu kılmaktadır (İKV, 2005, s.43).

2.3.1.5. Radyo-TV Yayıncılığı Sektörü

Komisyonun, radyo-tv yayıncılığı sektörünü diğer kamu hizmeti niteliği taşıyan sektörlerden ayırması ve bu sektöre verilen devlet yardımlarına izin vermesi yayıncılığın desteklenmesinin endüstriyel gerekçeler dışında demokrasinin, kültürün gelişmesinde oynadığı önemli rolden kaynaklanmaktadır. Roma Antlaşmasının 87(3) maddesine Maastricht Antlaşmasıyla eklenen, kültürün ve kültürel mirasın korunmasına yönelik devlet yardımlarıyla ilgili hükmündeki “kültür” kelimesi, Komisyon tarafından kısıtlı yorumlanmakta olup, bir yardım üye ülke tarafından yalnızca kültürün geliştirilmesine yönelik veriliyorsa 87(3) madde kapsamında değerlendirilebilmektedir (İKV, 2005, s.45).

2.3.1.6. Görsel-İşitsel Sektör

Kamuoyuna yönelik, kişiye özel olmayan her türlü görüntü, ses yada mesajların verildiği radyo, televizyon, sinema, internet vb.den oluşan görsel-işitsel iletişim araçları sektörünün desteklenmesindeki amaç Avrupa’nın kültürel mirasının korunmasıdır. Komisyon, görsel-işitsel sektöre yapılacak yardımların endüstriyel değil, kültürel nitelikte olmasını istemektedir. Bunun sebebi, endüstriyel yardımların Roma Antlaşmasının 87(3) maddesine Maastricht Antlaşmasıyla eklenen hükmüne göre değil, 87(3)(c) kapsamında

⁶⁵ Çelik sektöründe kurtarma, yeniden yapılandırma ve kapatma yardımları hakkındaki 19 Mart 2002 tarih ve 2002/C 70/05 sayılı Komisyon Bildirisi.

değerlendirilmesi gerekliliğidir. Yapımcılar ayrıca bölgesel, KOBİ, ar-ge, eğitim ya da istihdam yardımı da talep edebilmektedir (İKV, 2005, s.46).

2.3.2. Sektöre Özel Kurallar

AB mevzuatı kapsamında sektöre özel kurallar getiren yardım uygulamaları, Topluluk politikaları kapsamında özel devlet yardımı hükümleri belirlenmiş olan tarım, balıkçılık ve ulaştırma sektörlerindeki yardım uygulamalarıdır.

2.3.2.1. Tarım Sektörü

Tarım sektörü, AT antlaşmasının 32-38. maddeleri arasında ele alınmıştır.

33. maddenin 1.fikrasında ortak tarım politikasının (OTP) amaçları şu şekilde sıralanmıştır (DPT, 1993, s.125-126).

- teknik ilerlemenin geliştirilmesi, tarımsal üretimin rasyonel biçimde artırılması ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün en iyi biçimde kullanılarak tarımda verimliliğin yükseltilmesi,

- böylece, özellikle tarımla uğraşanların kişisel gelirlerinin arttırılarak çiftçilerin iyi bir yaşam düzeyine kavuşmasının sağlanması,

- piyasalara istikrar kazandırılması,

- bu ürünlerin arzının güvence altına alınması,

- ürünlerin, tüketiciye uygun fiyatlarla ulaşmasının sağlanması.

OTP'nın uygulanmasında tarım sektörünün kendine özgü özellikleri dikkate alınır. Bu özellikler, tarım sektörünün sosyal yapısı, farklı tarımsal bölgeler arasındaki yapısal ve doğal eşitsizlikler, tarım sektörünün ekonominin bütünüyle yakından ilişkili bir sektör olmasıdır (DPT, 1993, s.126).

Tarımsal devlet yardımları için genel mevzuat ile beraber sektöre özgü mevzuatın da oluşturulmuş olmasının gerekçesi, sektörün kendine has sosyo-ekonomik özellikleri ve üretim yapısıdır. Nitekim AT Antlaşması'nın 33. maddesinde bahsedilen tarım politikalarının ve sektörün nasıl ele alınacağını belirten direktifler ve buradan doğan OTP oluşumu böyle bir yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir (Zemheri, 2009, s.29).

Tarımda devlet yardımlarıyla ilgili mevzuatların en önemlilerinden biri Tarım Kılavuzudur. Aralık 2006'da, 2007-2013 yılları arasında etkin olacak yeni Tarım Kılavuzunun⁶⁶ yürürlüğe girmesiyle, 2000-2006 dönemini kapsayan tarım kılavuzunda değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden en önemlileri, tarımsal ürünlerin işlenmesinde ve pazarlanmasında faaliyet gösteren firmaları büyük oranda KOBİ niteliği gösteren firmalar oluşturuyor olsa da, bunların birincil tarımla uğraşanlardan farklı olarak diğer sanayi dallarında çalışan firmalarla benzerlikler gösterdiğinden hareketle bu yeni yapılanmada tarım dışında bırakılması ve ormancılık desteğinin kapsama alınmasıdır (Zemheri, 2009, s.31-32).

AB'de uygulanan tarımda devlet yardımı türleri; işletme dönemi yardımları, kırsal kalkınma tedbirleri, risk ve kriz yönetimi ve diğer yardımlar olarak sınıflandırılmıştır.

İşletme dönemi yardımları: İşletmelerin kendi finansman olanakları ile karşılamaları gereken maliyetlere yönelik yardımlardır. Bu tür yardımların üye ülkelere münferit uygulamaları tamamen yasaklanmıştır (Zemheri, 2009, s.34). İşletme dönemi yardımlarına örnek olarak OTP kapsamında, Birlik seviyesinde sağlanan tek ödeme sistemi vb. destekler verilebilir.

Kırsal kalkınma tedbirleri: Tarımsal işletmelere yönelik yatırım yardımları⁶⁷, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırım yardımları⁶⁸, geleneksel peyzaj ve yapıların korunması, kamu yararı yönünde çiftlik binalarının yerlerinin değiştirilmesi, sektöre genç çiftçilerin girişinin sağlanması, tarımsal faaliyetin sonlandırılması⁶⁹ veya erken emeklilik⁷⁰ için yardım, çevre yardımları ve hayvansal yardımlar, belirli alanlardaki dezavantajların tazminine yönelik yardımlar, standartların karşılanmasına yönelik yardımlar, üretici gruplarına yönelik yardımlar (kuruluş yardımları)⁷¹, arazileri yeniden parselleme (arazi toplulaştırılması) yardımı⁷², kaliteli ürün üretimi ve pazarlanmasına yönelik yardımlar, teknik yardımlar, hayvancılık sektörüne yönelik yardımlardır (European Commission, 2006, s.4-16).

⁶⁶ Community Guidelines For State Aid In The Agriculture And Forestry Sector 2007 To 2013 (2006/C 319/01)

⁶⁷ Tarımsal işletmelere bu tür yardımların verilebilmesi için yardımın; istihdam maliyetlerini azaltma, üretimi geliştirme ve kaliteyi artırma, doğal çevreyi koruma, çiftçilik faaliyetlerinin gelişip çeşitlendirilmesine yardımcı olma amaçlarını taşıyor olması gereklidir (Koç, 2004, s.261).

⁶⁸ Genel bir kural olarak bu yardım türü, ekonomik olarak yaşayabilir olduğunu ve AB'nin çevre, hijyen ve hayvan refahı asgari standartlarına uyum sağladığını gösteren işletmelere verilebilir (Koç, 2004, s.262).

⁶⁹ Sektörde aşırı veya fazla kapasite mevcut olmaması, kapasitenin sağlık ve çevresel nedenlerden dolayı kapatılması vb. durumlar.

⁷⁰ Yaşlı çiftçilerin erken emekli olmasını teşvik veya ekonomik olmadığından dolayı çiftçiliği terk etmek durumunda kalanların, tarım sektöründen çekilmesini kolaylaştırmak için verilen yardımlardır (Koç, 2004, s.264).

⁷¹ Üreticilerin üretimlerini birleştirmeleri ve üretimlerini pazarın gereksinimlerine uydurabilmeleri için üreticilerin birlikte olmalarının teşvik edilmesi amacıyla verilen kuruluş aşaması yardımlarıdır (Koç, 2004, s.264).

⁷² Dağınık tarımsal arazi parsellerinin değiştirilerek toplulaştırılması, ekonomik açıdan yaşayabilir işletmelerin oluşturulması ve bir bütün olarak tarım sektörünün geliştirilmesi amacıyla verilen yardımlardır (Koç, 2004, s.265).

Risk ve kriz yönetimi: Tarımsal üretim veya üretim araçlarının uğradığı zararların tazminine yönelik yardımlar (doğal afet ve olağanüstü durumlarda oluşan hasarların giderilmesine yönelik yardımlar, kötü hava şartları nedeniyle çiftçilerin oluşan kayıplarının tazminine yönelik yardımlar, hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadele yardımları, sigorta primlerinin ödenmesine yönelik yardımlar); üretim, işleme veya pazarlama kapasitesinin kapatılması yardımı; kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımlarıdır (European Commission, 2006, s.17-24).

Diğer yardımlar: Reklam yardımları, istihdam yardımları, sübvansiyonlu kısa dönem kredileri şeklinde yardımlar, 2003/96/EC direktifi çerçevesinde sağlanan vergi muafiyetleri, orman sektörü için yardımlardır (European Commission, 2006, s.25-28).

Blok muafiyetler: AT Antlaşması'nın 88-3. maddesinde belirtilmekte olan yeni bir yardım planında veya değişikliğinde Komisyona bildirimde bulunulması yükümlülüğünün istisna gruplarına blok muafiyetler adı verilmektedir.

2.3.2.2. Balıkçılık Sektörü

AB'nin ortak balıkçılık politikası (OBP), nesli tükenmekte olan balık ve su ürünleri türlerini korumayı, Birliğin sınırları içerisinde balık avının doğru, yeterli miktarda ve doğru avlanma yöntemleriyle yapılmasını, balıkçıların yaşam standartlarının yükseltilmesini amaçlar.

Balıkçılık sektörüne yapılan devlet yardımlarında da temel nokta, yardımın OBP amaçlarına uygun olup olmadığıdır. Belirlenen ilkeler çerçevesinde; sermaye transferleri, düşük faizli krediler, devletin işletmelerin sermayesine katılımı, özel vergi yoluyla sağlanan yardımlar, banka kredilerine ilişkin devlet kefaleti şeklindeki yardımlar, vergi indirimleri, vergi muafiyeti, sosyal sigortaya işverenlerin yaptığı katkılarda yapılan indirimler devlet yardımı olarak kabul edilmektedir (Köksal, 2002, s.57).

Yardım, herhangi bir ülkedeki sektörü koruyucu nitelikte ve diğer üye ülkelere yapılan ticareti destekler mahiyette olmamalıdır. İşletme ve bölgesel yardım bazında sektöre yardım yapılamamaktadır (Özkarabüber, 2003, s.41). Balıkçılık ve deniz ürünlerine yönelik devlet yardımlarıyla ilgili ayrı tüzükler yayınlanmıştır.

2.3.2.3. Ulaştırma sektörü

AB'de ulaştırma pazarı liberalleşmekte, devlet yardımları asgariye indirilmektedir. AB'de taşımacılık sektöründe izin verilen devlet yardımları, mevcut taşımacılığın daha iyi yönetilmesi, kamu hizmeti yükümlülüklerinin yerine getirilmesine göre ödeme yapılması ve projenin AB ortak çıkarlarına hizmet etmesi şartlarıyla, Birlik içerisinde daha ekonomik

taşımacılık sistemlerinin geliştirilmesi ve ciddi yapısal sorunlara yol açan kapasite fazlasını ortadan kaldırması amaçlarıyla verilmektedir (DPT, 2004, s.339-340).

Roma Antlaşması'nın 70-80. maddeleri, ulaştırma sektörüne ilişkin kuralları belirlemiş ve ortak bir ulaştırma politikasının yürütülmesi benimsenmiştir. 73. maddede, ulaştırma sektörüne devlet yardımları için özel koşullar belirlenmiş ve hangi yardımın Roma Antlaşması ile uyumlu olabileceği belirtilmiştir. Buna göre, ulaştırma sektörünün koordinasyonu için duyulan ihtiyaçlara cevap veren ya da kamu hizmeti kavramı içinde yer alan bazı yükümlülükleri karşılamaya yarayan yardımlar Antlaşmaya uygundur (DPT, 1993, s.151).

3. AB'DE DEVLET YARDIMLARININ SON YILLARDAKİ GELİŞİMİ

AB üyesi ülkeler tarafından verilen toplam devlet yardımı tutarı, 2008 yılında 279.6 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Bu rakam, AB-27 ülkelerinin GSYİH'sının %2.2'si demektir. Kriz önlemleri için verilen devlet yardımları hariç tutulduğunda, 2008'de toplam devlet yardımı tutarı 67.4 milyar Euro (AB-27 GSYİH'sının %0.54'ü) olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, sanayi ve hizmetler sektörü için verilen devlet yardımı tutarı toplam devlet yardımlarının %78'ini oluşturmuştur (52.9 milyar Euro ve AB-27 ülkeleri GSYİH'sının %0.42'si). Bunun 2.7 milyar Euro'su (toplam yardım tutarının %4.1'i) kömür endüstrisine verilen yardımlardır. Kalan kısım tarım (11.8 milyar Euro ve toplam yardım tutarının %17.5'i), balıkçılık (0,2 milyar Euro ve toplam yardım tutarının %0.4'ü) ve ulaştırma (demiryolları hariç) (2.4 milyar Euro ve toplam yardım tutarının %3.6'sı) sektörleri arasında paylaştırılmıştır (European Commission, 2009, s.4).

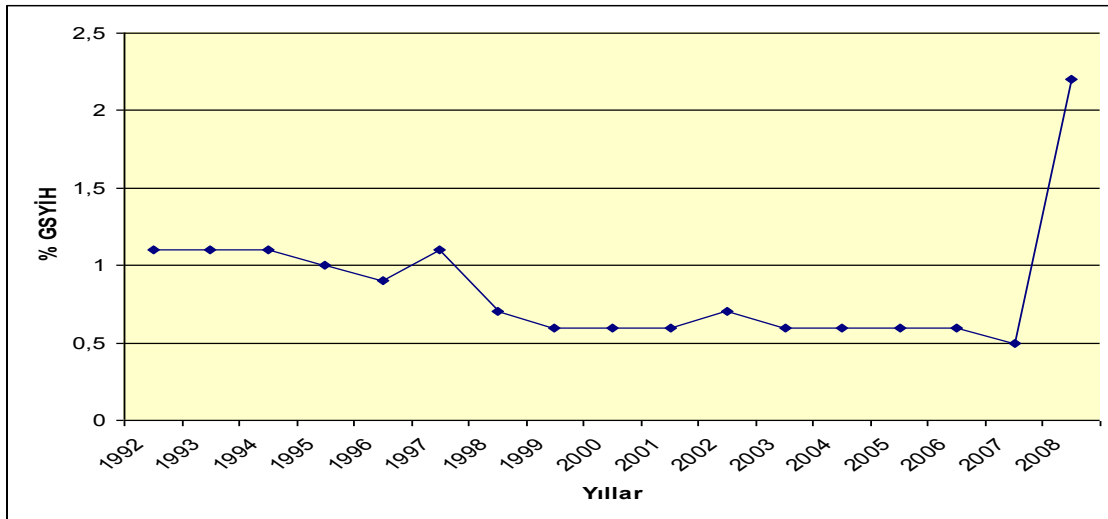
Uzun dönem görünümüne bakıldığında; 1980'lerde toplam devlet yardımı düzeyi AB-27 GSYİH'sının %2'si iken, 1990'larda %1 düzeyine düşmüş ve 2003-2007 döneminde ise %0.5-%0.6 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Ancak kriz önlemleri nedeniyle 2008'de AB-27'nin toplam devlet yardımı tutarı GSYİH'nin %2'sinin de üzerine yükselmiştir (European Commission, 2009, s.5).

Tablo 9: GSYİH yüzdesi olarak toplam devlet yardımları (2008 finansal krizi yardımları dahil) (AB-27, 1992-2008)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,1	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	2,2

Kaynak: DG Competition

Şekil 2: GSYİH Yüzdesi Olarak Toplam Devlet Yardımları (2008 finansal kriz yardımları dahil, AB-27, 1992-2008).

AB bütününde, sanayi ve hizmet sektörlerine verilen toplam devlet yardımlarının gelişimine bakıldığında; 2003-2005 dönemine göre, 2006-2008 döneminde hafif bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2006-2008 döneminde 52 milyar Euro (GSYİH'nın %0.42'si) olan

AB bütününde, sanayi ve hizmet sektörlerine verilen toplam devlet yardımlarının gelişimine bakıldığında; 2003-2005 dönemine göre, 2006-2008 döneminde hafif bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2006-2008 döneminde 52 milyar Euro (GSYİH'nın %0.42'si) olan devlet yardımı harcamaları, 2003-2005 dönemine 54 milyar Euro (GSYİH'nın %0.46'si) idi. Bu durum, mali ve ekonomik kriz için yapılan harcamalar hariç tutulduğunda, üye ülkelerin çoğunun, Konsey'in devlet yardımı düzeyinin azaltılması yönündeki çağrılarına olumlu karşılık verdiğini göstermektedir (European Commission, 2009, s.6).

AB-12 (AB'ye 2004 ve sonrasında katılan ülkeler) ülkelerinin çoğu, GSYİH'larının %1'inden daha fazla oranda düşüş gerçekleştirmişlerdir. Bazı AB-15 (AB'ye 2004'ten önce katılanlar) ülkeleri de, 2008 yılında yardım düzeyini GSYİH'larının yaklaşık %0.4'ü oranında azaltmayı başarmıştır (European Commission, 2009, s.6).

2006-2008 döneminde gerçekleşen bu olumlu düşüş seyrine rağmen, bazı üye ülkeler devlet yardımı harcamalarını 2003-2005 dönemine göre arttırmışlardır. Bu artışlar çoğunlukla yatay yardımlar, bölgesel kalkınma başta olmak üzere çevre koruma, ar-ge ve istihdam yardımlarında olmuştur. Ancak söz konusu artışlar, AB bütünündeki uzun dönemde sağlanan düşüş seyrini bozmamıştır (European Commission, 2009, s.6).

2007-2008 arasındaki kısa dönem gelişimine göre, 2008'de devlet yardımı harcamalarında ılımlı bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde, sanayi ve hizmet sektörü için yapılan devlet yardımı harcamaları GSYİH'nın %0.04'ü oranında artmıştır⁷³. Bu kısa dönem yükselişi, AB'de güncel devlet yardımı kontrol sisteminin, üye ülkelerin ekonomide meydana

⁷³ Almanya özellikle bölgesel amaçlı, İspanya çevre koruma amaçlı ve Polonya istihdam amaçlı olarak devlet yardımı harcamalarını arttırmıştır.

gelen değişikliklere -başkaca bir Komisyon raporu olmaksızın- tepki göstermelerine izin vermekte olduğunu göstermektedir (European Commission, 2009, s.6).

Tablo 10: AB-27’de 2003-2005 ve 2006-2008 Dönemleri Arası Yardım Farklılıkları (Puansal Olarak)

Yatay Yardımlar	
Toplam Yatay Yardımlar	11
Çevre Yardımları	3
Bölgesel Yardımlar	4
Ar-Ge Yardımları	4
KOBİ Yardımları	-2
Eğitim Yardımları	0
İstihdam Yardımları	2
Diğer Yatay Yardımlar	1
Sektörel Yardımlar	
Toplam Sektörel Yardımlar	-11
Kömür Endüstrisi	-7
Finansal Hizmetler	0
İmalat Sektörü	-4
Hizmetler Sektörü	-1
Sanayi ve Hizmetler Sektörü Toplam Yardımların Genel Ortalaması (2003-2005) (Milyon Euro)	53665
Sanayi ve Hizmetler Sektörü Toplam Yardımların Genel Ortalaması (2006-2008) (Milyon Euro)	52032

Kaynak: DG Competition

2008’de yatay yardımlar için tahsis edilen devlet yardımı tutarı 46.3 milyar Euro ile sanayi ve hizmetler sektörü toplamının %88’i olarak hesaplanmıştır. Bu oran 2007’de %80, 2004’te %74 ve 90’ların ortalarında %50 seviyelerindeydi. 2003-2005 döneminde %74 olan yatay yardım oranı, 2006-2008 döneminde %85 olmuştur. Bu durum, son yıllarda yatay yardımlara yapılan harcamaların artış eğiliminde olduğunu göstermektedir (European Commission, 2009, s.7).

AB bütününde, 2008’de kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımları oranı tutarı 6.5 milyar Euro (sanayi ve hizmetler sektörü toplamının %122si) olup, 2007’ye göre daha düşüktür. Ekonomik ve finansal kriz harcamaları hariç tutulduğunda, 2008’de kurtarma ve

yeniden yapılandırma yardımları tutarı sadece 557 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir (European Commission, 2009, s.7).

Bu verilerden hareketle, uzun dönemde, üye ülkelerin yatay devlet yardımı harcamalarını yüksek seviyelerde devam ettireceği tahmin edilmektedir (European Commission, 2009, s.7).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEVLET YARDIMLARI MEVZUATININ AVRUPA BİRLİĞİ MEVZUATI İLE UYUMU

1. TÜRKİYE-AB ARASINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ TESİS EDEN 1/95 SAYILI ORTAKLIK KONSEYİ KARARI

Türkiye-AB gümrük birliği süreci, 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile saptanmış ve aşamaları 1970 tarihinde imzalanan Katma Protokol ile belirlenmiş bir süreçtir. Ankara Anlaşması ile Türkiye-AET ilişkileri tam üyeliğe ulaşıncaya kadar “hazırlık (1964-1973)”, “geçiş (1973-1995)” ve “son dönem (1996-)” olarak üç döneme ayrılmıştır.

Türkiye’nin AB’ye tam üye olma yolunda gösterdiği aşamaların en önemlisi gümrük birliğidir. Türkiye, başlarda AB’ye doğrudan tam üyelik başvurusu yapmak yerine, ortaklık ilişkisiyle Avrupa bütünleşme sürecine dahil olmayı tercih etmiştir. Bunun sebebi, Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasındaki büyük sosyal, siyasal ve ekonomik farklılıklardır. Ortaklık süreci ile hedeflenen, bu farkların giderilmesi olmuştur. Ankara Anlaşmasında da Türkiye’ye, öncelikle tam üye olabilmesi için gerekli ekonomik, sosyal ve hukuki sorumlulukları yerine getirmesi koşulu getirilmiştir. Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında mevcut olan büyük ekonomik, sosyal ve siyasal farklılıklardan, ekonomik farklılığın giderilmesi, gümrük birliği ile sağlanmaya çalışılmıştır (Özen, 2002, s.119).

Gümrük birliğinde üye ülkeler arasındaki ticaretin tamamen serbest bırakılması, birliğe üye olmayan ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanması söz konusudur. Gümrük birliğinde üye ülkelerin serbest bir dış ticaret politikası uygulaması sınırlandırılmıştır (Dura ve Atik, 2000, s.6).

Ankara Antlaşması’nın ortaklık ilişkisinde öngördüğü aşamaların sonuncusu olan “son dönem”e geçilmesi, Ortaklık Konseyi’nin 6 Mart 1995 tarih, 1/95 sayılı kararı ile gerçekleştirilmiştir. 1/95 sayılı kararın 1. maddesinde, “...Ortaklık Konseyi bu kararla (1/95 sayılı karar) Ankara Antlaşması’nın 2. ve 5. maddelerinde öngörülen Gümrük Birliği’nin son döneminin uygulamaya konulmasına ilişkin kuralları belirlemektedir” ifadesi yer almaktadır⁷⁴ (1/95 sayılı OKK, madde 1).

Türkiye-AB arasında gümrük birliği, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’nın öngördüğü kurallar çerçevesinde 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla başlamıştır.

⁷⁴ Hukuksal açıdan, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı bir anlaşma değildir. Ortaklık hukukunda gerçek gümrük birliği anlaşması Katma Protokol’dür. 6 Mart 1995 tarihli karar, Katma Protokol ile yaratılan hukuki durumu yaşama geçiren ve prosedüre ilişkin düzenlemelerde bulunan bir uygulama belgesidir (Günoğur, 1995, s.408, akt. Özen, 2002, s.21).

Türkiye, 1/95 sayılı karar sonrasında, Topluluk müktesebatının çok büyük bir kısmını üstlenme yükümlülüğü altına girmiş ve bu yükümlülüklerin önemli bir kısmını da yerine getirmiştir.

Roma Antlaşması'nda gümrük birliğinin tanımı yapılmamış, Antlaşmanın 9. maddesi ile gümrük birliğinin yalnızca uygulama alanından söz edilmiştir. Bu maddeye göre, "Topluluk, mal alışverişlerinin tümünü içine alan ve üye devletler arasındaki ithalat ve ihracata uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili resimlerin yasaklanması ile üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak gümrük tarifesinin kabulünü kapsayan bir gümrük birliği üzerine kurulur" (Özen, 2002, s.24).

1/95 sayılı OKK'nın 2. maddesi, gümrük birliği kapsamındaki malları, "Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması)'nın 11. maddesinde tanımlanan tarım ürünleri⁷⁵ dışında kalan ürünler" olarak belirlemiştir. Bu ürünler malların serbest dolaşımı dışında değerlendirilmiş, malların serbest dolaşımı ve ticaret politikasının kapsamı yalnızca sanayi ürünleri ile bazı koşullar altında işlenmiş tarım ürünleri ile sınırlandırılmıştır⁷⁶ (1/95 sayılı OKK).

1/95 sayılı OKK'nın, gümrük vergilerinin ve eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması ile ilgili düzenlemeleri, Karar'ın 4. maddesinde yer almıştır. Buna göre, "Topluluk ile Türkiye arasında ithalat ve ihracatta alınan gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler, bu kararın yürürlüğe girdiği tarihte (1 Ocak 1996) tamamen uygulamadan kaldırılır. Topluluk ile Türkiye o tarihten itibaren yeni ithalat ve ihracat vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri uygulamaya koymaktan kaçınırlar. Bu hükümler, mali nitelikli gümrük vergilerini de kapsar" hükmü öngörülmüştür (1/95 sayılı OKK, madde 4).

1/95 sayılı OKK'nın, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili önlemlerin kaldırılması konulu düzenlemeleri, Karar'ın 5. ve 6. maddelerinde yer almıştır. Bu maddelerde; " taraflar arasında ithalat ve ihracatta uygulanan miktar kısıtlamaları ile her türlü eş etkili önlem yasaklanmıştır" hükümleri yer almaktadır⁷⁷ (1/95 sayılı OKK, madde 5-6).

⁷⁵ Maddede sözü geçen Ankara Anlaşması'nın 11. maddesinde belirtilen tarım ürünleri deyimini ile Roma Anlaşması'nın ortak tarım politikası çerçevesinde değerlendirilen ve yine aynı Antlaşmanın 2 no.lu ekinde sayılan tarım ürünleri kastedilmektedir (Özen, 2002, s.30).

⁷⁶ Gümrük birliğine konu mallar, 1/95 sayılı OKK'nın 3. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, "Toplulukta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı ürünlerin tamamen veya kısmen kullanılmasıyla elde edilen veya üretilen mallar dahil olmak üzere Topluluk'ta veya Türkiye'de üretilen mallara ve Topluluk'ta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı mallara" gümrük birliği uygulanacaktır (1/95 sayılı OKK, madde 3/1). Topluluk'ta veya Türkiye'de ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi veya eş etkili vergi veya resimleri tahsil edilmiş ve bu vergi veya resimleri tam veya kısmi bir iadedden yararlanmamış olan üçüncü ülke çıkışlı mallar Topluluk'ta veya Türkiye'de serbest dolaşımda sayılacaktır (1/95 sayılı OKK, madde 3/2).

⁷⁷ 5. ve 6. maddelere istisna olarak 7. maddede; "genel ahlak, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insanların, hayvanların, bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunması; sanat değeri veya tarihi ya da arkeolojik değer taşıyan ulusal varlıkların veya sınai ya da ticari mülkiyetin korunması gerekçesiyle malların ithalinin, ihracının veya transit geçişinin yasaklanmasını veya kısıtlanmasını engellemez. Ancak bu yasaklar ve kısıtlar taraflar arasındaki ticarete keyfî bir ayırım aracı veya örtülü bir kısıtlama oluşturamaz" hükmü yer almaktadır.

1/95 sayılı OKK ile Türkiye'nin, Topluluk ortak gümrük tarifesine uyumu öngörülmüştür. Türkiye, kendi gümrük tarifelerini Topluluğun mevcut gümrük tarifesine uyumlu hale getirecek ve üçüncü ülkelerle yapılan ticarete, Topluluğun ortak gümrük tarifelerini uygulayacaktır. Bu konu, kararın 13. maddesinde ele alınmış olup, söz konusu maddede “Bu kararın yürürlüğe girdiği tarihte, Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkeler bakımından Ortak Gümrük Tarifesine uyum sağlar. Türkiye, gereken her durumda gümrük tarifelerini Ortak Gümrük Tarifesindeki değişiklikleri yansıtacak biçimde uyarlar” ifadesi yer almaktadır (1/95 sayılı OKK, madde 13). Bu maddeyle Türkiye, gereken her durumda ortak gümrük tarifesindeki değişiklikleri yansıtacak biçimde kendi gümrük tarifelerini değiştirme yükümlülüğü altına girmiştir. Bu yükümlülük, kararın 14/1 ve 14/2. maddeleri ile tamamlanmıştır⁷⁸.

1/95 sayılı OKK'nın 16. maddesi ile Türkiye'nin ticaret politikasını Topluluğun ticaret politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlaması öngörülmüştür.

Ayrıca Türkiye, 1/95 sayılı OKK'nın 39/2a maddesiyle gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren 1 yıl içinde, Toplulukta yürürlükte bulunan tüm blok muafiyet yönetmeliklerinde ve AT mercilerinin geliştirdiği iç içtihatlarla yer alan ilkelerin Türkiye'de uygulanmasını sağlama yükümlülüğü altına girmiştir. Bu hükümle Türkiye, Topluluğun rekabet mevzuatındaki blok muafiyet rejimi ile ilgili gelecekte yapacağı değişikliklere uymayı kabul etmiştir.

Kararın 54/1. maddesinde, gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlardaki⁷⁹ Türk mevzuatının, Topluluk mevzuatına mümkün olduğu ölçüde uyumlu hale getirileceği kararlaştırılmıştır. Burada, Türkiye'nin tek taraflı yükümlülüğü söz konusudur. Bu madde ile Türkiye, gümrük birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Topluluk mevzuatını ve bu mevzuatta yapılacak değişiklikleri kendi mevzuatına aktarma yükümlülüğü altına girmiştir.

Türkiye ile Topluluk arasında yürürlüğe konan 1/95 sayılı OKK, farklı ekonomik yapılara sahip taraflar arasında sosyal ve ekonomik bazı güçlükler yaratabilecek nitelikte

⁷⁸ 14/1. maddede; “ortak gümrük tarifelerinin değiştirilmesi, gümrük vergilerinin askıya alınması veya yeniden konulmasına ilişkin olarak Topluluk tarafından alınan kararlar ile tarife kotaları ve tarife tavanlarına ilişkin kararlar, Türkiye'nin Türk gümrük tarifelerini ortak gümrük tarifesine eş zamanlı olarak uyarlamasını sağlamak için yeterli bir süre önce Türkiye'ye bildirilir” ve 14/2. maddede ise; “Türk gümrük tarifelerinin ortak gümrük tarifesine eş zamanlı olarak uyarlanamayacağı durumlarda Gümrük Birliği Ortak Komitesi, bunun gerçekleştirilmesi için belli bir süre vermeyi kararlaştırabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, hiçbir durumda Türkiye'ye herhangi bir ürün için ortak gümrük tarifelerinden daha düşük bir gümrük tarifesi uygulama yetkisi veremez” hükümleri yer almaktadır.

⁷⁹ Gümrük birliğinin işleyişi ile ilgili doğrudan alanlar; ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibarıyla ticari boyutu olan anlaşmalar, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet, sinai ve fikri mülkiyet hukuku ile gümrük mevzuatıdır (1/95 sayılı OKK, madde 54/2).

olduğundan, her iki tarafın yükümlerini askıya alabilme koşullarını belirleyen korunma önlemleri de öngörülmüştür. Bu güçlükler her ne kadar her iki taraf için de geçerli ise de ekonomik düzeyi daha zayıf olan Türkiye açısından daha önemli sorunlar yaratabilecek niteliktedir (Özen, 2002, s.108).

Söz konusu korunma önlemleri Kararın 44. maddesinde ele alınmıştır. Buna göre; ortaklık konseyi, taraflardan herhangi birinin istemesi halinde, tarafların birbirleri arasındaki ticari ilişkilerinde korunma önlemleri dışında kalan tüm ticari korunma tasarruflarını inceleyecektir. Bu inceleme sırasında ortaklık konseyi, Türkiye'nin iç pazarla ilgili rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğer konulardaki Topluluk müktesebatını yürürlüğe koyup etkili biçimde uygulanmasını sağlayarak, haksız rekabete karşı iç pazardakine denk bir koruma koşuluyla bu tasarrufların askıya alınmasına karar verebilecektir.

AB'de gümrük birliği, sadece tam üyelik hedefi olan ülkeler için öngörülen ve ancak tam üyeliğin gerçekleşeceği tarihe kadar geçici bir dönem için yürütülebilecek ekonomik entegrasyon modelidir (Özen, 2002, s. 139). Türkiye, AB'ye doğrudan tam üyelik başvurusu yapmak yerine, ortaklık ilişkisiyle Avrupa bütünleşme sürecine dahil olmayı tercih etmiş ve Ankara Anlaşmasında da Türkiye'ye, öncelikle tam üye olabilmesi için gerekli ekonomik, sosyal ve hukuki sorumlulukları yerine getirmesi koşulu getirilmiştir⁸⁰.

Gümrük birliği, tam üye olmayan ancak AB ile gümrük birliğine gitmiş bir ülke için, AB'nin ortak ticaret politikasına uyum yükümlülüğünü beraberinde getirir. Buna karşılık, tam üye olmayan gümrük birliği tarafı ülke, ortak ticaret politikasının saptanmasında söz konusu olan karar süreçlerinde oy hakkına sahip değildir. Dolayısıyla, AB ile gümrük birliği ilişkisi içerisine girmiş, ancak AB'ye tam üye olmayan ülke, ulusal dış ticaret politikasını serbestçe belirleme yetkisini kaybeder. Ayrıca, AB ile gümrük birliğine dayanan bir ortaklık ilişkisine girmiş bir devlet, AB müktesebatının çok önemli bir kısmını kendi hukuk sistemine aktarma ve bunu uygulama yükümlülüğü altına da girmiştir. Türkiye de 1/95 sayılı OKK sonrasında AB müktesebatının çok büyük bir kısmını üstlenme yükümlülüğü altına girmiş ve bu yükümlüklerin önemli bir kısmını da yerine getirmiştir. Bir ülkenin tam üye olmadan AB ile gümrük birliğine girmesi demek, AB'nin tarım fonu ve yapısal fonlarından, kişilerin serbest dolaşımından ve bunun gibi destekleyici faktörlerden yararlanmaksızın, o ülkenin ulusal pazarını tamamıyla AB firmalarının rekabetine açması anlamına gelmektedir (Özen, 2002, s.

⁸⁰ Türkiye, 14 Nisan 1987'de AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak daha sonra Türkiye ile tam üyelik görüşmelerinin başlanmasının önündeki çevresel, siyasi ve ekonomik kriterler sıralanmıştır. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusunda Komisyon'un Aralık 1989'da hazırladığı "görüş"te, tam üyelik yerine Katma Protokol ile belirlenen Türkiye-AB gümrük birliğinin tamamlanması hedefi AB tarafından ön plana konulmuştur. Bu dönemde AB, Türkiye ile ilgili olarak tam üyelikten çok stratejik ortaklık, özel ilişkiler gibi kavramları kullanmıştır. Daha sonraları, Türkiye-AB ilişkilerini tam üyelik dışında güçlendirecek önlemler alınması kararlaştırılmıştır (Özen, 2002, s. 118-120). Bu önlemlerden birisi ve en önemlisi de gümrük birliğinin hayata geçirilmesi olmuştur.

138-140). Türkiye, eşit koşullar altında Avrupa sanayi ürünleriyle rekabet edebilecek bir sanayi yapısına sahip olmadığı halde ve korunmaya gereksinimi varken, Avrupa rekabetine açılmıştır. Gümrük birliği sonrasında, AB malları Türkiye pazarında diğer ülke mallarına karşı belirgin bir biçimde imtiyaz üstünlüğüne sahip hale gelmiş, Türk ulusal sanayisi büyük darbe almıştır (Aydoğan, 2002, s.178).

Türkiye'nin gümrük birliğine girmesinin etkilerinden bazılarını şöyle özetlemek mümkündür (Aydoğan, 2002, s.182-183, 188-189 ve Dura ve Atik, 2000, s.223-226):

- Türkiye, gümrük birliğine girmekle; karşı oy verme, kabul etmeme ya da erteleme gibi haklara sahip olmaksızın, AB müktesebatının tüm gereklerine uymayı kabul etmiştir.
- Türkiye, gümrük birliği protokolü ile dış ilişkilerini belirleme yetkisini AB'ye devretmiş ve AB'nin üye olmayan üçüncü ülkelerle yaptığı ve yapacağı bütün anlaşmaları önceden kabul etmiştir.
- Herhangi bir dünya ülkesi ile AB'nin bilgi ve onayı dışında ticari anlaşma yapmamayı kabul etmiş ve yapması durumunda AB'ye anlaşmayı engelleme yetkisi vermiştir.
- AB'nin gümrük birliğine bağlı olarak alacağı bütün kararlara paralel kanunlar çıkarmayı (kendi ekonomik durumuna uysun ya da uymasın) önceden kabul etmiştir.
- Ulusal pazarını, rekabet etmesi mümkün olmadığı Avrupa mallarına açmış, gümrük vergilerini sıfırlamış ve tüm fonları kaldırmıştır.

Gümrük birliği sonrasında Türkiye Ekonomisinde gözlenen gelişmeleri ise kısaca şöyle sıralamak mümkündür;

- Ekonomik göstergeler kısa süre içinde kötüye gitmeye başlamış, ucuzlaması öngörülen hiçbir ürün ucuzlamamış ve ithalat oldukça artmıştır.
- Yoğun ithalat artışı karşısında Türkiye'nin en iddialı üretim dalı tekstil ve hazır giyimde bile ihracat azalmıştır.
- Türkiye'de üçüncü ülkelerden ucuz hammadde elde etme olanağını yitiren ilaç üretimi, hızlı ve yüksek fiyat artışlarıyla karşı karşıya kalmıştır.
- Ağaç işleri, deri sanayi, tarım, mobilyacılık, otomotiv sektörü zor duruma düşmüştür.
- Bazı Türk firmalarının AB mallarının rekabetine dayanamayarak kapanmaları, piyasada tutunan firmaların ise sermaye yoğun üretime geçmeleri gibi nedenlerden dolayı istihdam sorunu artmış ve işsizlik oranı yükselmiştir.

- Yüksek ithalat artışı nedeniyle Türkiye'nin dış ticaret açığı genişlemiş, Türkiye'de ihracat mallarına uygulanan teşviklerin AB teşvik politikasına uyum nedeniyle kaldırılması, ihracatı azaltıcı etki yapmış ve dış ticaret açığı artmıştır.
- Gümrük birliği sonrasında ithalattan alınan gümrük vergisinin ve toplu konut fonunun kaldırılmasından dolayı vergi kayıpları ortaya çıkmış; gümrük birliğine uyum için yapılan çalışmalar ise kamu giderlerinde ek artışlara neden olmuştur.

Tablo 11: Dış Ticarete Ait Temel Göstergeler (Milyon \$)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İhracat	18.109	21.636	23.225	26.261	26.973	26.588	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.142
İthalat	23.270	35.709	43.627	48.559	45.921	40.671	54.503	40.410	50.146	66.742	94.042	112.888	133.050
İhr+İth	41.379	57.345	66.851	74.820	72.894	67.259	82.278	71.744	86.205	113.995	157.209	186.364	218.192
İhr-İth	-5.161	-14.073	-20.402	-22.298	-18.948	-14.084	-26.728	-9.076	-14.087	-19.489	-30.875	-39.412	-47.908
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	77,8	60,6	53,2	54,1	58,7	65,4	51,0	75,7	69,9	68,1	64,8	62,9	62,1

Kaynak: DPT

Tablodan da görüldüğü gibi; ithalatın ihracattan daha büyük bir paya sahip olması nedeniyle gümrük birliği sonrasında dış ticaret hadleri Türkiye ekonomisi aleyhine gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri Türkiye'nin AB ekonomisiyle rekabet gücünün az olmasıdır (Kırdar, 2005, s.103). İhracatın ithalat karşılama oranı ise 1994 yılında 77,8 iken 1996 yılı ile birlikte düşüş göstermiştir.

2. GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASINDA DEVLET YARDIMI MEVZUATI AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Katma Protokolün 43/2. maddesi, Roma Anlaşması'nın, devlet yardımlarını ele alan maddelerine gönderme yaparak devlet yardımları konusunu hükme bağlamıştır. 1/95 sayılı OKK'nda ise devlet yardımları konusu yeniden düzenlenmiştir (Özen, 2002, s.98-99).

OKK'nın 34. maddesi, devlet yardımları verilirken uyulması gereken çerçeveyi çizmektedir. Topluluk üyesi devletlerin veya Türkiye'nin herhangi bir biçimde devlet kaynaklarını kullanarak sağladıkları ve belli girişimlerin kayırılması veya belli ürünlerin üretiminin özendirilmesi yoluyla rekabeti aksatan veya aksatma tehlikesi taşıyan her türlü yardım, Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde gümrük birliğinin iyi işleyişiyle bağdaşmaz kabul etmiştir.

OKK'nın 34(2) ve 34(3). maddeleri ise bu kurala getirilen istisnaları içermektedir.

34(2). maddede gümrük birliğinin işleyişiyle bağdaşır kabul edilen istisnalar yer almaktadır. Burada, Roma Antlaşmasınının 87(2) maddesi kapsamındaki a, b, ve c bentleri

hükümleri aynen ele alınmıştır. 34(2)(d) maddesinde ise Türkiye-AB gümrük birliğine özgür bir hüküm yer almakta olup, söz konusu istisnalar aşağıdaki gibidir:

a) Ürünlerin menşei bakımından ayırım gözetilmemek koşuluyla bireysel tüketicilere sağlanan sosyal nitelikte yardımlar,

b) Doğal afetlerin veya olağandışı olayların neden olduğu zararı giderme amacını güden yardımlar,

c) Federal Almanya Cumhuriyeti'nin, Almanya'nın bölünmüşlüğünden etkilenen bazı bölgelerinin ekonomisine yönelik olarak verilen ve bölünmüşlüğün neden olduğu ekonomik sakıncaların giderilmesi için gerekli olan yardımlar.

d) Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl süreyle Türkiye'nin görece az gelişmiş bölgelerinin ekonomik gelişmesini desteklemek üzere verilen yardımlar.

Gümrük birliğinin işleyişiyle bağdaşır kabul edilen bu yardım türleri, Roma Antlaşması'nın 87(2) maddesi ile yasaklamadan kesin olarak istisna edilen yardım türleridir. Bunlara ilave olarak Türkiye için özel istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar mutlak nitelik taşıyan ve sınırlı sayı ilkesine bağlı olan istisnalardır. Yorum ve kıyas yoluyla genişletilemezler. Komisyonun takdirine bağlı olmayıp, Antlaşmadan doğan ve bir anlamda kanuni istisnalardır (Köksal, 2002, 44).

34(3). maddede ise gümrük birliğinin işleyişiyle bağdaşır sayılabilir istisnalar yer almaktadır. Roma Antlaşmasının 87(3) maddesi kapsamındaki hükümler Türkiye için ilave istisnalar da içermek üzere OKK'nın 34(3). maddesine aktarılmıştır. Bu kapsamdaki istisnalar ise şöyledir:

a) Katma Protokol'ün 43. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak, yaşam standartlarının son derece düşük olduğu veya işsizliğin ciddi boyutlara vardığı yörelerdeki ekonomik gelişmeyi desteklemek amacıyla verilen yardımlar,

b) Avrupa'nın ortak çıkarlarına hizmet eden önemli bir projenin gerçekleşmesini desteklemeye veya Topluluğa üye devletlerden birinin ya da Türkiye'nin ekonomisinde ortaya çıkan ciddi sorunları gidermeye yönelik yardımlar,

c) Bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl süreyle, Katma Protokol'ün 43. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak gümrük birliğinin kurulmasının gerekli kıldığı yapısal uyumu sağlamaya yönelik yardımlar,

d) Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, belli ekonomik faaliyetlerin veya belli yörelerin ekonomisinin gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik yardımlar,

e) Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, kültür değerlerinin ve mirasının korunmasına yönelik yardımlar,

f) Ortaklık Konseyi'nin saptayabileceği diğer yardım kategorileri.

Gümrük birliğinin işleyişiyle bağdaşır sayılabilir yardım türleri, belirli şartları yerine getiriyor olmaları koşuluna bağlı ve takdir yetkisindeki yardım türleridir. Ancak Roma Antlaşmasından farklı olarak takdir yetkisinin kime ait olduğu açıkça belirtilmemiştir. Bununla birlikte, 34. madde ve takip eden maddelerden, takdir yetkisinin Ortaklık Konseyine ait olduğu anlaşılmaktadır (Köksal, 2002, s.148).

1/95 sayılı OKK'nda, devlet yardımları konusunda tekstil ve hazır giyim sektörü ile bunu dışında kalan sektörler arasında bir ayırım yapılmıştır. Kararın 39/2c ve 39/2d maddelerinde, tekstil ve hazır giyim konusunda verilen tüm yardımların gümrük birliğine girilmesi öncesinde; tekstil ve giyim sektörüne verilenler dışında kalan tüm yardım programlarının ise kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 2 yıl içinde AT Anlaşmasının eski 92 ve 93. maddeleriyle belirtilen Topluluk düzenlemelerine uygun hale getirilmesi hükme bağlanmıştır. Yine Topluluğun, gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bu çerçevede kararların ve esasların kabulü, yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi ile ilgili usulleri en kısa zamanda Türkiye'ye bildireceği ve Türkiye'nin de bu bilgilerin verilmesini izleyen 1 yıl içinde mevzuatı uygulayacağı belirtilmiştir (1/95 sayılı OKK, madde 39/2c).

3. TÜRKİYE'DE AB'YE UYUM ÇERÇEVESİNDE DEVLET YARDIMI MEVZUATINDA YAPILAN / YAPILMASI ÖNGÖRÜLEN DEĞİŞİKLİKLER

Türkiye ile AB arasında gümrük birliği tesis eden 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye, Topluluk müktesebatının büyük bir kısmını ve beraberinde devlet yardımları ile ilgili düzenlemeleri de üstlenme yükümlülüğü altına girmiştir. Türkiye'nin devlet yardımı mevzuatında AB mevzuatına uyum adına tarafından yapılması öngörülen değişiklikler, Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporlarının "rekabet" bölümü kapsamında ele alınmıştır. Türkiye ise tam üyelik yolunda ve AB'nin somut değişiklik taleplerini tatmin edecek şekilde yapmayı taahhüt ettiklerinin listesini Katılım Ortaklığı Belgesine karşılık gelecek şekilde hazırladığı "Ulusal Program"da belirtmiştir.

Bu başlık altında, Türkiye tarafından devlet yardımı mevzuatında AB'ye uyum çerçevesinde yapılması taahhüt edilen değişiklikler Ulusal Programlar kapsamında; AB tarafından Türkiye'nin devlet yardımı mevzuatında yapması istenen değişiklikler ise Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları kapsamında ele alınacaktır.

3.1. Katılım Ortaklığı Belgeleri Kapsamında

Avrupa Komisyonu tarafından aday ülkeler için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), Avrupa Birliği'ne daha ileri bir entegrasyon için söz konusu ülkelerin hazırlıklarında dikkate almaları gereken kısa ve orta vadeli öncelikleri ortaya koymaktadır. İlgili aday ülkenin KOB'a, anılan belgede yer alan önceliklere yönelik bir zaman çizelgesi ve belirli tedbirleri içeren bir plan hazırlayarak cevap vermesi beklenmektedir. Öncelikleri yerine getirme konusunda sağlanan ilerleme, Komisyon'un İlerleme Raporlarıyla ve gerekli olduğu takdirde Ortaklık Anlaşması kapsamında kurulan mekanizmalar çerçevesinde takip edilmektedir. KOB'da yer alan kısa vadeli önceliklerin 1-2 yıl içerisinde, orta vadeli önceliklerin ise 3-4 yıl içerisinde tamamlanması beklenmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye için 2001, 2003, 2006 ve 2008 yıllarında 4 ayrı KOB hazırlanmıştır. Söz konusu KOB'larda devlet yardımları konusunda yer alan konular şöyledir:

a) 2001 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi: Bu belgede kısa vadeli önceliklerde; şeffaflık ve devlet yardımının düzenli gözetilmesine temel oluşturmak üzere devlet yardımı kontrolü sorumluluğunun belirlenmesini sağlayacak mevzuatın uyumlaştırılması; orta vadeli önceliklerde ise devlet yardımları ve bölgesel yardım şemaları ile ilgili AB müktesebatına uyumun tamamlanması öngörülmüştür (KOB, 2001).

b) 2003 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi: Bu belgede kısa vadeli önceliklerde; devlet yardımlarına ilişkin müktesebata uyum sağlanması ve AT kriterlerini esas alan etkin bir devlet yardımları kontrolünün sağlanması amacıyla bir ulusal devlet yardımları izleme otoritesinin kurulması öngörülmüştür (KOB, 2003).

c) 2006 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi: Bu belgede kısa vadeli önceliklerde; çelik gibi hassas sektörlerdeki dahil olmak üzere devlet yardımlarına ilişkin müktesebata uyum sağlanması, bir Ulusal Devlet Yardımları İzleme Kurumu kurulması ve devlet yardımlarının sıkı şekilde kontrolünün sağlanması, rekabet ve devlet yardımı alanlarında şeffaflık ve sürekli bilgi değişiminin sağlanması; orta vadeli önceliklerde çelik sektörünün, üzerinde uzlaşmış kapsamlı sektörel program çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının sürdürülmesi, tüm piyasa katılımcıları ve yardım sağlayıcıların, anti-tröst ve devlet yardımları kuralları ile ilgili farkındalıklarının artırılması öngörülmüştür (KOB, 2006).

d) 2008 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi: Bu belgede kısa vadeli önceliklerde; müktesebata uygun bir devlet yardımları kanununun kabul edilmesi ve mevcut şeffaflık taahhütlerini yerine getirebilecek, işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımları izleme otoritesinin oluşturulması, Ulusal Çelik Sektörü Yeniden Yapılanma Programının AB gerekliliklerine uygun olarak tamamlanması ve kabul edilmesi; orta vadeli önceliklerde; devlet yardımları alanında ikincil mevzuatın uyumlaştırılması, mevcut ikili taahhütler ile

uyumlu olarak devlet yardımları alanında saydamlığın sağlanması, yürürlükte olan tüm yardım planlarının Topluluğa bildirilmesi ve verilmesi öngörülen herhangi bir münferit yardımın önceden Topluluğa bildirilmesi öngörülmüştür (KOB, 2008).

3.2. Ulusal Programlar Kapsamında

Türk siyasal, ekonomik ve hukuksal sisteminin AB normlarına somut olarak hangi konularda uygunluk gösterdiği ve hangi konulara aykırı kaldığının incelenmesi için “katılım ortaklığı belgesi” adıyla AB Komisyonu tarafından hazırlanan belge, Türk mevzuatının bu anlamdaki bir değerlendirmesi ve bunun sonucunda Türkiye’den beklenen somut değişiklik talepleri listesidir. Türkiye’nin katılım ortaklığı belgesine karşılık gelecek şekilde hazırladığı “ulusal program” ise Türkiye’nin tam üyelik yolunda ve AB’nin somut değişiklik taleplerini tatmin edecek şekilde yapmayı taahhüt ettiklerinin listesi ve takvimidir. Müktesebatın üstlenilmesine ilişkin ulusal program, katılım ortaklığı belgesinde yer alan önceliklerin çoğunu ele alan, geniş kapsamlı bir belgedir.

Söz konusu Ulusal Programlarda devlet yardımları konusunda yer alan konular şöyledir:

a) 2001 Yılı Ulusal Programı: Söz konusu Programda Türkiye, başta insan hakları ve demokrasi alanlarında olmak üzere, AB müktesebatı niteliğindeki evrensel normlar ile AB ülkelerinin uygulamalarına daha fazla uyum sağlamak amacıyla, gerekli tüm uluslararası sözleşmelere taraf olacak ve bunların etkin şekilde uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir. 1/95 sayılı OKK’na istinaden yatırımlarda devlet yardımları konusundaki mevzuatın AB mevzuatına uyum çalışmalarının başladığı, genel teşvik mevzuatının bölgesel sisteme geçirildiği, Türkiye için bölgesel gelişmişlik haritasının çıkarılmasına yönelik çalışmaların başlatıldığı, Türkiye’de yürürlükteki mevzuatın DTÖ ve gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülükler ile uyumlu hale getirilmesi kapsamında, ihracatı teşvik mevzuatının Topluluk ile uyumlu hale getirildiği ve bu kapsamda, ihracata yönelik devlet yardımlarına ilişkin hazırlanan Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğlerinin yürürlüğe konulduğu belirtilmiştir. Programda; Türkiye’de devlet yardımları alanında birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren birçok kurum ve kuruluş bulunduğu, yatırım yardımlarının esas olarak Hazine Müsteşarlığı’nca ve ihracat yardımlarının esas olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca yürütüldüğü belirtilmiş, daha sonra AB’de uygulanan devlet yardımı başlıkları sıralanmıştır. AB’de devlet yardımı sisteminin bölgesel esaslara dayandığından, NUTS adı verilen adı verilen coğrafi temelde belirlenmiş kalkınmışlık kriterleri esasları üzerine kurulu olduğundan söz edilmiştir. Türkiye’deki mevcut mevzuatın da söz konusu NUTS sistemine uyum sağlaması kararlaştırılmıştır. Türkiye’de yatırımlarda

devlet yardımları alanında müktesebata uyum sağlamak açısından AB tarafından bu konuda alınan kararların, konuların ve/veya kriterlerin birebir üstlenilmesiyle uyum sorununun çözülmesinin mümkün görülmediği, bu sorunların çözümü aşamasında ortaya çıkması olası idari ve teknik sıkıntıların aşılabilmesi ve sürecin kısaltılabilmesi açısından teknik düzeyde ortak çalışmalar yapılması gerekeceği belirtilmiştir. AB'ye uyum çerçevesinde, Türkiye'de birden çok bağımsız birim tarafından yürütülen ve aynı konuda destekleri içeren devlet yardımı mevzuatının bir araya getirilmesi gerektiği öngörülmüştür. Ayrıca, Türk mevzuatının çeşitli Komisyon Direktifi, Konsey Direktifi, Konsey Tüzüğü, Komisyon Tüzüğü şeklindeki birincil mevzuata ve gerek buna bağlı olarak ve gerekse ayrı olarak oluşturulan ikincil mevzuata uyumlaştırılacağı belirtilmiştir⁸¹.

2001 yılı ulusal programında Türkiye'de, devlet yardımları konusunda AB ile yürütülecek çalışmalarda mevzuat ve uygulama sonuçlarıyla ilgili gerekli bildirimlerin yapılması, bilgilendirme ve karşılıklı soruların yanıtlanmasında aktif olarak görev alacak, devlet yardımlarına yönelik GATT/DTÖ gibi uluslararası anlaşmalara, AB'de geçerli kural ve ilkelere uygunluğu sağlayacak, ülkemizin çıkarları doğrultusunda gerekli devlet yardımları politikasının oluşturulmasına katkı yapacak, uygulamaya yönelik yasal düzenlemelerin hazırlanmasında rol oynayacak, uygulama sonuçlarını değerlendirecek ve AB Komisyonunun tüm yardım programı uygulamalarını bildirim ve onay aşamasından başlayarak, programın sonuçlanma aşamasına kadar izleyebilmesi için gerekli organ ya da kuruluşun oluşturulması kararlaştırılmıştır (Ulusal Program, 2001).

b) 2003 Yılı Ulusal Programı: Söz konusu Programda da, Türk mevzuatı tarafından uyum sağlanacak Komisyon Direktifi, Konsey Direktifi, Konsey Tüzüğü, Komisyon Tüzüğü şeklindeki AB mevzuatı belirlenmiştir⁸². Ancak, söz konusu AB mevzuatına uyumun, devlet

⁸¹ 80/723/EEC: Kamu teşebbüsleri ile üye devletler arasındaki mali ilişkilerin şeffaflığı hakkında 25 Haziran 1980 tarihli Komisyon Direktifi, 90/684/EEC: Gemi inşasına yapılan devlet yardımları hakkında 21 Aralık 1990 tarihli Konsey Direktifi, 3094/95/EC:Gemi inşasına yapılan devlet yardımları hakkında 22 Aralık 1995 tarihli Konsey Tüzüğü, 2496/96/ECSC: Çelik endüstrisine devlet yardımlarında Topluluk kurallarını tahsis eden 18 Aralık 1996 tarihli Komisyon Tüzüğü, 994/98/EC: Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın 92 ve 93'üncü maddelerinin belirli Yatay Devlet Yardımı kategorilerine uygulanması hakkında 7 Mayıs 1998 tarih Konsey Tüzüğü, 1540/98/EC: Gemi inşasına yapılan devlet yardımlarına ilişkin yeni kurallar getiren 29 Haziran 1998 tarih Konsey Tüzüğü, 659/1999/EC: AT Antlaşmasının 93'üncü maddesinin uygulanmasına yönelik olarak detaylı kurallar getiren 22 Mart 1999 tarih Konsey Tüzüğü.

⁸² 2001 yılı ulusal programında belirtilen AB mevzuatının tamamı, Antlaşmanın 93. maddesinin uygulanmasına ilişkin detaylı kuralları belirleyen 22 Mart 1999 tarih ve 659/1999 sayılı Konsey Tüzüğü, Antlaşmanın 87. ve 88. maddelerinin eğitim yardımlarına uygulanmasına ilişkin 12 Ocak 2001 tarih ve 68/2001 sayılı Komisyon Tüzüğü, Antlaşmanın 87 ve 88. maddelerinin de minimis yardımlara uygulanmasına ilişkin 12 Ocak 2001 tarih ve 69/2001 sayılı Komisyon Tüzüğü, Antlaşmanın 87. ve 88. maddelerinin küçük ve orta boyutlu işletmelere verilen devlet yardımlarına uygulanmasına ilişkin 12 Ocak 2001 tarih ve 70/2001 sayılı Komisyon Tüzüğü, Çelik sanayisine Topluluk yardım kurallarını belirleyen 18 Aralık 1996 tarih ve 2496/96/ECSC sayılı Komisyon Kararı, Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 87. ve 88. maddelerinin istihdam için verilen devlet yardımlarına uygulanmasına ilişkin 12 Aralık 2002 tarih ve 2204/2002 sayılı Komisyon Tüzüğü, Kömür sanayii alanındaki devlet yardımlarına ilişkin 28 Aralık 1993 tarih ve 3632/93/ECSC sayılı Komisyon Kararı, Araştırma-Geliştirme alanındaki devlet yardımlarına ilişkin Topluluk Çerçevesini tadil eden 10 Mart 2001 tarihli Komisyon

yardımlarını izleme ve denetlemeden sorumlu olacak otoritenin 2003 yılında oluşturulması sonrasında başlayacağı belirtilmiştir (Ulusal Program, 2003).

c) 2008 Yılı Ulusal Programı: Söz konusu Programda öncelikle AB müktesebatına uygun bir devlet yardımları kanununun kabul edilmesi ve mevcut şeffaflık taahhütlerini yerine getirebilecek, işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımları izleme otoritesinin oluşturulması öngörülmüştür. Sonrasında Ulusal Çelik Sektörü Yeniden Yapılanma Programının AB gerekliliklerine uygun olarak tamamlanması ve kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Mevzuat uyumu olarak ise yine çeşitli Komisyon Kılavuzları, Komisyon Duyuruları, Komisyon Bildirimleri, Komisyon Direktifleri ve Topluluk Çerçeve Belgelerine uyumlu Türk mevzuatının çıkarılması öngörülmüştür⁸³ (Ulusal Program, 2008).

3.3. İlerleme Raporları Kapsamında

a) 1998 Yılı İlerleme Raporu: 1998 Yılı İlerleme Raporunda; devlet yardımları konusunda; Türkiye'nin gümrük birliği anlaşması sonrasında tekstil ve giyim sektörlerinde tüm yardım düzenlemelerini, ilgili Topluluk mevzuatına uygun hale getirdiği ve bu alanda herhangi bir yardım düzenlemesi bırakmadığı belirtilmiştir. Tekstil ve giyim dışındaki sektörleri de uyumlu hale getirmesi için ise, Türkiye'ye, gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıllık bir süre tanınmasına rağmen herhangi bir icraatın olmadığından ve devlet yardımlarının, üzerinde acilen durulması gereken konular arasında olduğundan söz edilmiştir. Türkiye'nin tarım politikasının son derece müdahaleci bir nitelikte olduğu ve müdahale fiyatları, sübvansiyonlu girdiler, yatırım kredisi, özel ödemeler, üretim primleri ve yüksek düzeylerde devlet yardımı şeklinde kütleli yurt içi desteğe dayandığı ve şimdiye

---

Bildirisi (C2001/078/15), Çevrenin korunmasına yönelik devlet yardımları için Topluluk Kılavuzu (2001/C37/03) Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 87. ve 88. maddelerinin garantiler şeklindeki devlet yardımlarına uygulanmasına ilişkin 11 Mart 2000 tarihli Komisyon Bildirisi (32000Y0311(03)), Zor durumdaki şirketleri kurtarma ve yeniden yapılandırmaya yönelik devlet yardımları hakkındaki kılavuz (1999/C 288/02), AT Antlaşmasının 93 (1) maddesine göre AT Antlaşmasının 92. ve 93. maddelerini kısa dönemli ihracat kredisi sigortasına uygulayan bildiriye değişiklik yapan Komisyon Bildirisi (2001/C217/02), Doğrudan vergilere ilişkin tedbirler alanındaki devlet yardımları hakkındaki 10 Aralık 1998 tarihli Komisyon Bildirisi (31998Y1210(01)), Ulusal bölgesel yardım hakkındaki ilkelerde yapılan değişiklikler (2000/C 258/06), Büyük yatırım projelerine yönelik bölgesel yardımlara ilişkin çok sektörlü çerçeve hakkındaki Komisyon Bildirisi (2002/C 70/04), Devlet yardımı kurallarının kamu hizmeti yayınlarına uygulanması hakkında Komisyon Bildirisi (2001/C 320/04), Devlet yardımı ve risk sermayesine ilişkin Komisyon Bildirisi (2001/ C 235/ 03), Motorlu taşıtlar endüstrisine devlet yardımları için topluluk çerçevesinin geçerlilik süresinin uzatılması hakkında 9 Eylül 2000 tarihli Komisyon Bildirisi (32000Y0909(05)), Kamu arazilerinin satışındaki yardım unsuruna ilişkin 10 Temmuz 1997 tarih ve 97/C 209/03 sayılı Komisyon Bildirisi, Çelik sektöründe kurtarma, yeniden yapılandırma ve kapatma yardımları hakkındaki 19 Mart 2002 tarih ve 2002/C 70/05 sayılı Komisyon Bildirisi.

⁸³ 659/1999, 794/2004, 1998/2006, 68/2001, 70/2001, 1407/2002 ve 2204/2002 sayılı Tüzükler 2001/C 37/03 ve 2006/C 194/02 sayılı Komisyon Kılavuzları 98/C384/03, 98/C39/02 ve 2000/C 71/07 sayılı Komisyon Duyuruları 97/C 209/03, 97/C281/03, 2002/C043/04, 2001/C320/04, 2002/C70/05 ve 2004/C244/02 sayılı Komisyon Bildirimleri 80/723/AET sayılı Komisyon Direktifi 2003/C 317/06, 2006/C323/01 ve 2005/C297/04 sayılı Topluluk Çerçeve Belgeleri.

kadar, devlet müdahalesini azaltmaya yönelik girişimlerin başarısız olduğu belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 1998).

b) 1999 Yılı İlerleme Raporu: 1999 Yılı İlerleme Raporunda; Türkiye'nin gümrük birliğine uyum için gösterdiği büyük çabaların sürdürülmeye devam ettiği belirtilmiştir. Devlet yardımları konusunda ise Türkiye'nin gerçekleştirmeyi düşündüğü programların AT kurallarına uygunluğunun, Komisyon ve Türk makamları arasında görüşülmesi gerektiği; sanayi politikasının önemli bir unsurunu devlet yardımlarının kontrol edilmesi konusunun oluşturduğu, çelik sektöründe verilen devlet yardımlarının uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu olmasının sağlanması gerektiği, tarım sektöründe hala yüksek düzeyde destek ve koruma olduğu ve son Rapor'dan sonra devlet yardımı mevzuatının uyumu konusunda ilerleme olmadığı belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 1999).

c) 2000 Yılı İlerleme Raporu: 2000 Yılı İlerleme Raporunda; sübvansiyonlar ve devlet yardımları verimsiz alanlar olarak nitelendirilmiş ve özelleştirme politikalarından elde edilen kaynakların sübvansiyonlar ve devlet yardımları gibi verimsiz kullanım maliyetlerinin telafi edilmesinde kullanılacağı belirtilmiştir. Türkiye'de Tarım sektöründe destekleme fiyatlarının enflasyon hedefine paralel olarak azaltıldığı ve tarım sektörüne yönelik sübvansiyonlu kredilere son verilmeye başlandığı; elektrik ve gaz sektörlerinde de devlet yardımlarının azaltıldığı belirtilmiştir. Mevzuat uyumu başlığı altında ise; devlet yardımlarının kontrolü alanında oldukça sınırlı bir ilerlemenin kaydedildiği, gelecekte ilerleme kaydetmenin önkoşulunun, gümrük birliği anlaşması çerçevesinde devlet yardımı kurallarının etkin biçimde uygulanması ve icra edilmesini sağlayacak bir kontrol makamının kurulması olduğu belirtilmiştir. Verilen yardımların Topluluk müktesebatına uygunluğunu sistematik olarak inceleyerek devlet yardımlarının kontrol edilmesinden sorumlu tek bir makamın olmadığı, bu kontrollerin, Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi farklı resmi kurumların sorumluluğu altında olduğu belirtilmiştir. Topluluğun devlet yardımları konusundaki araştırmasının yöntemini ve sunuşunu izleyerek mevcut devlet yardımlarının bir envanterinin oluşturulması ve düzenli yıllık raporlama yoluyla saydamlığın artırılmasına ve genel devlet yardımı sistemine özel dikkat gösterilmesi gerektiğine değinilmiştir (İlerleme Raporu, 2000).

d) 2001 Yılı İlerleme Raporu: 2001 Yılı İlerleme Raporunda; tarım sektöründe imtiyazlı kredi sözleşmeleri, fiyat desteklerinin ve destekleme alımı uygulamalarının sona erdirilmesi ile birlikte, tarım sektörü ve mali sektörde devlet müdahalesinin azalmaya devam ettiği ve devlet sübvansiyonlarının azaltıldığı belirtilmiştir. Son ilerleme raporu sonrasında Türkiye'de devlet yardımı düzenlemeleri ile ilgili bir gelişme sağlanmadığı, Türkiye'de verilen devlet yardımlarının uygulanması ve izlenmesinden sorumlu, 1 Ocak 2003'ten itibaren

çalışmaya başlamak üzere işlevsel olarak bağımsız bir kurumun kurulmasının kabul edildiği (2001 yılı Ulusal Programında belirtilmiştir), bu bağımsız kurumun kuruluş çalışmalarını yürütmek üzere Türkiye tarafından geçici bir komite oluşturulduğu, bölgesel kalkınma amaçlı devlet yardımları alanında ise herhangi bir gelişme kaydedilmediği vurgulanmıştır. Türkiye’de AT ilke ve kriterlerine dayalı etkili bir devlet yardım denetiminin bulunmadığı, Türkiye’nin bu alanda mevzuatını müktesebat ile uyumlu hale getirmesi gerektiği, bağımsız bir devlet yardımı denetim organının kuruluşu ile ilgili hazırlıkların hızlandırılması gerektiği ele alınmıştır. Türkiye’nin bölgesel kalkınma amaçlarına yönelik bir devlet yardımları haritasının belirlenmesi çalışmalarının hızlandırılması gerektiği belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2001).

e) 2002 Yılı İlerleme Raporu: 2002 Yılı İlerleme Raporunda; tarım, enerji ve telekomünikasyon piyasalarında yapılan serbestleştirmeler ile devletin ekonomiye müdahalesinde önemli bir azalma sağlandığı ve bu doğrultuda devletin verdiği teşvik ve yardımların da azaldığı belirtilmiştir. Son ilerleme raporu sonrasında Türkiye’de devlet yardımı düzenlemeleri ile ilgili bir gelişme sağlanmadığı, devlet yardımları mevzuatının kabulü ve devlet yardımları izleme kurumunun kurulmasına ilişkin bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Ancak NUTS 2 sınıflandırmasına uygun şekilde bölgesel kalkınma amaçlarına ilişkin geçici haritanın belirlenmesi çalışmalarının tamamlandığı ve bu haritanın azami yardım yoğunluklarının ayırt edilebilmesini mümkün kılacağı ve bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılmasında hedefe yönelik yaklaşım geliştirileceğine hizmet edeceği belirtilmiştir. Devlet yardımları alanında Türkiye’nin gümrük birliği kapsamındaki yükümlülükleri gereğince, bu alandaki mevzuatını uyumlaştırması ve devlet yardımlarının izlenmesi için gerekli idari yapıyı kurması gerekmesine rağmen henüz AT ilke ve kriterlerine uygun bir devlet yardımı mevzuatının kabul edilmediğinden, bu konudaki çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Balıkçılık sektöründe devlet yardımı konusunda ilerleme kaydedilmediği, taşımacılık sektöründe sağlanan devlet yardımlarının AT mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği, enerji sektöründe taş kömürü sektörüne verilen devlet yardımı miktarına dikkat edilmesi gerektiği ve bu alandaki mevzuatın AT mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2002).

f) 2003 Yılı İlerleme Raporu: 2003 Yılı İlerleme Raporunda; devlet yardımları mevzuatının kabul edilmesi ve devlet yardımları izleme biriminin kurulmasına ilişkin bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Devlet yardımları alanında, devlet yardımlarının izlenmesine ilişkin mevzuatın müktesebat ile uyumlu olmadığı ve bir devlet yardımlarını izleme otoritesinin kurulması gerektiği kaydedilmiş ve gümrük birliği kapsamında Türkiye’nin, uyumlaştırma ve devlet yardımlarını izleme otoritesini kurma yükümlülüğü

bulunmakla birlikte, bu hususun, rekabet kurallarının uygulanmasına ilişkin Ortaklık Konseyi Kararının kabul edilmesini geciktiren temel etken olduğu, bu durumun, rekabet kurallarının gereği gibi uygulanmasını engellediği ve kamu kaynaklarının dağıtılması yoluyla pazarda rekabet ihlali potansiyeli doğurduğu, AT standartlarına uygun devlet yardımları raporlamasının olmamasının, devlet ile teşebbüsler arasındaki mali işlemlerin şeffaflığını azalttığı vurgulanmıştır. Balıkçılık sektöründe yapısal faaliyetler ve devlet yardımları konusunda herhangi bir gelişme kaydedilmediği; karayolu taşımacılığının mali açıdan yol kullanım ücretleri, araç vergileri ve devlet yardımları alanlarında ilgili müktesebata uyumunun sağlanması gerektiği; taş kömürü sektörüne verilen devlet yardımları miktarına dikkat edilmesi ve devlet yardımları alanlarında ilgili müktesebata uyumunun sağlanması gerektiği; Türk demir-çelik sektörüne verilen devlet yardımı süresinin, sektörün yapısal sorunları nedeniyle, uzatılmasının talep edildiği ve bu kapsamda devlet yardımlarının denetimi ve AB kuralları ile uyumlu destek programlarının uygulanmasının sanayi politikasının önemli unsurları olduğu belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2003).

g) 2004 Yılı İlerleme Raporu: 2004 Yılı İlerleme Raporunda; özetle, Türkiye'nin acilen, AT devlet yardımları kuralları ile uyumlu bir devlet yardımları izleme mevzuatı kabul etmesi ve işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımları izleme otoritesi kurması gerektiği vurgulanmıştır. Yine bu raporda balıkçılık sektöründe devlet yardımları konusunda bir ilerleme kaydedilmediği, taş kömürü sanayisine yapılan devlet yardımlarının seviyesinin ve niteliğinin üzerinde durulması gereken konular arasında yer aldığı ve bu konuda ilgili müktesebata uyum sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Devlet yardımlarının kontrolü ve destekleme programlarının AB düzenlemelerine uyumunun sağlanmasının, sanayi politikasının da önemli bir unsuru olduğu, AKÇT-Türkiye Ticaret Anlaşması ile tanınan geçiş dönemi ile Türk çelik sektörüne verilen desteklerin Ağustos 2001'de sona erdiği, ancak Türkiye'nin AB'den yeniden yapılandırma amacıyla çelik şirketlerine devlet yardımı sağlanmasına ilişkin sürenin uzatılmasını talep ettiği, bu konuda stratejik kararların alınabilmesi için bağımsız bir devlet yardımı otoritesinin kurulmasının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2004).

h) 2005 Yılı İlerleme Raporu: 2005 Yılı İlerleme Raporunda; özetle, devlet yardımı konusunda Türkiye'nin, özellikle mevcut ikili anlaşmalarda yer alan şeffaflık yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili olarak geçen rapordan bu yana hiçbir ilerleme kaydetmediği, AT devlet yardımları kurallarıyla uyumlu bir devlet yardımları izleme mevzuatının oluşturulmadığı, işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımları izleme kurumunun bulunmadığı, bunların eksikliğinin 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde rekabet için uygulama kurallarının kabulünü geciktiren temel unsur olduğu belirtilmiştir. Çelik sektörü ile ilgili olarak, bir Ulusal Çelik Sektörü Yeniden

Yapılanma Programının halen kabul edilmesi beklendiği vurgulanmıştır. Tarım kesiminde, devlet yardımı mevzuatı konusunda gelişme kaydedilmediği, balıkçılık sektöründe devlet yardımları konusunda Ortak Balıkçılık Politikasına katılım için bazı önlemler alınması gerektiği, ancak bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2005).

1) 2006 Yılı İlerleme Raporu: 2006 Yılı İlerleme Raporunda özetle; devlet yardımları konusunda bir önceki İlerleme raporundan bu yana bir ilerleme kaydedilmediği, Türkiye'nin şeffaflığın sağlanmasına ve Topluluğun devlet yardımları alanındaki kurallarını uygulanmasına yönelik gerekli yasal çerçeveyi ve idari yapıları oluşturmadığı, TMO gibi kamu iktisadi teşebbüslerine sağlanan devlet yardımlarının özel dikkat gerektirdiği, balıkçılık, kömür endüstrisi ve deniz taşımacılığı alanlarında devlet yardımları ile ilgili bir gelişme kaydedilmediği vurgulanmıştır. Türkiye'nin, 1996 tarihli AKÇT-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşmasında taahhüt ettiği biçimde çelik sektörüne sağladığı devlet yardımlarının şeffaflığında tatmin edici bir düzeye gelemediği, Türkiye'nin 31 Ağustos 2006 tarihinde Türk çelik sanayinin Yeniden Yapılandırılmasına ilişkin Ulusal Programı Komisyona gönderdiği ve programın Komisyon birimleri tarafından incelenmekte olduğu belirtilmiştir (İlerleme Raporu, 2006).

i) 2007 Yılı İlerleme Raporu: 2007 Yılı İlerleme Raporunda; devlet yardımlarına ilişkin mevzuat kabulü ya da işlevsel bir bağımsız devlet yardımı izleme kurumunun kurulmasına dair bir ilerleme kaydedilmediği, ayrıca, Türkiye'de devlet otoriteleri ve kamu teşebbüsleri arasındaki mali ilişkilerin şeffaflığını sağlamaya yönelik hiçbir kural bulunmadığı, Türkiye'nin bir devlet yardım envanteri oluşturmadığı gibi, Avrupa Komisyonu'na hiçbir devlet yardım planı da bildirmediği, bununla birlikte, Türkiye'nin raporun yazım sürecinde yeni yardım planları kabul ettiği, çelik sektörü yardımları konusunda sınırlı ilerleme kaydedildiği, Türkiye'nin Komisyon'a gönderdiği Ulusal Yeniden Yapılandırma Programı (UYYP) önerisinin çelik sanayisinin durumunu ve geçmişteki devlet yardımlarının pek çoğunu netleştirdiği ve bu yeni yatırım yardım planının çelik ürünleri imalatında ilave yardım sertifikaları getirilmesi olasılığını ortadan kaldırdığı ancak yine de önemli eksikliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca; balıkçılık, ulaştırma alanlarında devlet yardımları konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmediği vurgulanmıştır (İlerleme Raporu, 2007).

j) 2008 Yılı İlerleme Raporu: 2008 Yılı İlerleme Raporunda; devlet yardımları alanında, herhangi bir ilerleme olmadığı, Türkiye'nin devlet yardımı mevzuatını kabul etmediği ve işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımı izleme kurumu kurmadığı, buna ilaveten, şeffaflık yükümlülüklerinin gerektirdiği devlet yardım envanterini hazırlamamış ve devlet yardımı programlarını bildirmemiş olduğu, çelik sektörüne devlet yardımı konusunda belirli bir ilerleme sağlandığı, 2008'de yeni bilgilerin gönderilmesiyle, Komisyonun,

2001'den bu yana sağlanan devlet yardımları hakkındaki anlayışının iyileştiği, buna ilaveten, Türkiye'nin gerek devlet yardım unsurları ve pazar analizi ile gerek Türk çelik sanayisi için öngörüler konusundaki ulusal yeniden yapılanma programını gözden geçirdiği, yine de son yıllardaki bazı kapasite gelişimi ve devlet yardımları ile Türk makamlarının çelik sektörüne gelecekteki devlet yardımı konusundaki pozisyonu hakkında hala bilgiye ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Deniz taşımacılığı, ulaşım, enerji sektörlerinde, devlet yardımları alanında bir ilerleme olmadığı vurgulanmıştır (İlerleme Raporu, 2008).

k) 2009 Yılı İlerleme Raporu: 2009 Yılı İlerleme Raporunda; devlet yardımları mevzuatının kabul edilmediği ve devlet yardımını izleyecek işlevsel olarak bağımsız bir kurum kurulmadığı, çelik sektörüne devlet yardımı konusunda Türkiye'nin Haziran 2009'da "Ulusal Yeniden Yapılandırma Planı"nın sunarak ilerleme kaydettiği, ancak AKÇT Serbest Ticaret Anlaşmasıyla Türkiye'nin üstlenmiş olduğu yükümlülüklerin gereği olarak, çelik sektöründe AB devlet yardımı disiplininin uygulanması ihtiyacının halen devam ettiği ve bu fasılda tam bir uyumun sağlanmadığı belirtilmiştir. Deniz taşımacılığı, ulaşım, enerji sektörlerinde, devlet yardımları alanında bir ilerleme olmadığı vurgulanmıştır (İlerleme Raporu, 2009).

Türkiye, 1/95 sayılı OKK'na istinaden yatırımlarda devlet yardımları konusundaki mevzuatının AB mevzuatına uyum çalışmalarını başlatmış, bu anlamda ilk düzenlemeler, 1996 tarihinden itibaren AB'nin tekstil ve konfeksiyon sektöründeki devlet yardımı programlarına uyum sağlanması olmuştur. Yine 1996 yılında Türkiye ile AB arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Anlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti İle İlgili Anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'de demir-çelik sektöründe verilecek her türlü devlet yardımının AB'de yürürlükte olan demir-çelik yardım kodunda öngörülenler hariç, AB ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Anlaşmanın düzgün işleyişiyle uyumsuz kabul edilmiş ve Anlaşma ile tanınan geçiş dönemi ile Türk çelik sektörüne verilen destekler Ağustos 2001'de sona ermiştir.

Türkiye, 2001 yılı Ulusal Programında, AB'nin bölgesel esaslara dayanan devlet yardımı sistemine (NUTS) uyum sağlayacağını taahhüt etmiş ve 2002 yılında Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

Yine 2001 yılı Ulusal Programında; AB'ye uyum çerçevesinde, Türkiye'de birden çok bağımsız birim tarafından yürütülen ve aynı konuda destekleri içeren devlet yardımı mevzuatının bir araya getirilmesi gerektiği öngörülmüş ve hem 2001 hem 2003 hem de 2008 yılı Ulusal Programlarında Türk mevzuatının birçok AB birincil mevzuatına ve buna bağlı olarak veya münferiden oluşturulan ikincil mevzuata uyumlaştırılacağı taahhüt edilmiştir. Ancak, söz konusu AB mevzuatına uyumun, devlet yardımlarını izleme ve denetlemeden sorumlu olacak otoritenin 2003 yılında oluşturulması sonrasında başlayacağı belirtilmiştir.

Adı geçen devlet yardımlarını izleme ve denetlemeden sorumlu olacak otoritenin oluşturulamaması nedeniyle, 2008 yılı Ulusal Programında öncelikle AB müktesebatına uygun bir devlet yardımları kanununun kabul edilmesi ve mevcut şeffaflık taahhütlerini yerine getirebilecek, işlevsel olarak bağımsız bir devlet yardımları izleme otoritesinin oluşturulması bir kez daha taahhüt edilmiştir.

AB tarafından, Türkiye’de ulusal bir devlet yardımları izleme otoritesinin kurulması, 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinden bu yana tekrarlanmaktadır. 1998 yılı İlerleme Raporundan başlayarak, hemen hemen tüm İlerleme Raporlarında Türkiye’ye, gümrük birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıllık bir süre tanınmasına rağmen devlet yardımları alanında ilerleme kaydedilmemesinden; Türkiye’de destekleme fiyatlarının enflasyon hedefine paralel olarak azaltılması ve tarım sektörüne yönelik sübvansiyonlu kredilere son verilmeye başlanmasına rağmen Türkiye’nin tarım politikasının son derece müdahaleci bir nitelikte olduğundan; balıkçılık, taş kömürü ve taşımacılık sektörlerinde devlet yardımları konusunda AB’ye uyum anlamında bir gelişme olmamasından; 2003 yılında Türkiye tarafından kurulması taahhüt edilen devlet yardımları izleme ve denetleme biriminin kurulmamasından; Türkiye’nin, uyumlaştırma ve devlet yardımlarını izleme otoritesini kurma yükümlülüğünün bulunmasıyla birlikte, bu hususun, rekabet kurallarının uygulanmasına ilişkin OKK’nın kabul edilmesini geciktiren temel etken olduğu ve bu durumun da 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararının rekabete ilişkin uygulama kurallarının kabulünü geciktirdiği ve rekabette ciddi sapmaların ortaya çıkmasıyla sonuçlandığı kabul edilmiş, AT standartlarına uygun devlet yardımları raporlamasının olmamasının, devlet ile teşebbüsler arasındaki mali işlemlerin şeffaflığını azaltmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.

4. DEVLET YARDIMLARININ İZLENMESİ VE DENETLENMESİ HAKKINDA KANUN TASARISI

Katılım Ortaklığı Belgeleri, Ulusal Programlar ve İlerleme Raporlarında vurgulanan, devlet yardımları alanında tam uyumun ve şeffaflığın sağlanabilmesi için AB kriterlerine dayalı devlet yardımlarının kontrolünü etkin bir şekilde sağlayacak ulusal bir devlet yardımları izleme biriminin kurulması için “Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” hazırlanmış ve TBMM’ye sunulmuştur⁸⁴. Söz konusu tasarının gerekçesinde;

⁸⁴ Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı, 25.02.2010 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur. Söz tasarısı, 05.03.2010 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu ile AB Uyum Komisyonuna sunulmuş olup, bu çalışmanın yapıldığı tarihte halen Komisyon aşamasında bulunmaktadır (TBMM, 2010).

- Türkiye’de devlet yardımlarının çeşitli mevzuat kapsamında değişik kurum ve kuruluşlarca ayrı ayrı hazırlanmakta ve yürütülmekte olduğu, bu kuruluşların sadece ilgili AB mevzuatını esas alarak mevcut düzenlemelerini değiştirmelerinin AB devlet yardımları kurallarına uygun bir devlet yardımı sistemi oluşturulması için yeterli olmadığı ve bu nedenle Devlet Yardımlarını İzleme ve Denetleme Kurulunun oluşturulmakta olduğu,

- Kurulması öngörülen Kurulun ve Genel Müdürlüğün işlevsel hale gelmesi sonrasında, öncelikle AB’de yürürlükte bulunan devlet yardımları ilke ve prensipleri ile uyumlu olacak devlet yardımları ikincil mevzuatı hazırlanacağı,

- Böylece yerel yönetimler de dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşları veya kamu adına aracı kuruluşlar tarafından verilen devlet yardımları ile kanun, kararname, tebliğ ve diğer her türlü mevzuat uyarınca gerçekleştirilen uygulamaların kapsama alınarak, bu Kanunun ve Kanuna dayanılarak yürürlüğe konan mevzuatın uygulanmasıyla Türkiye’de AB devlet yardımları kuralları ile uyumlu bir devlet yardımı sisteminin getirilmiş olacağı,

- Kurulması öngörülen Kurulun işlevsel hale gelmesi ile farklı kurum ve kuruluşlarca uygulanmakta olan yardım niteliğindeki tedbirlerin ölçülebilirliğinin temin edilebileceği ve kamuya maliyetinin saptanması yoluyla kamu kaynaklarının tahsisindeki etkinliğin arttırılabileceği, saydamlık ve hesap verilebilirliğin sağlanacağı ve tekrarlanan uygulamaların önlenebileceği, belirtilmiştir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının 1. maddesinde tarım, balıkçılık ve hizmet sektörlerindeki devlet yardımları, 1/95 sayılı OKK kapsamı dışında yer alması nedeniyle, Kanun kapsamı dışında tutulmuştur (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı). Kanun Tasarısının 3. Maddesinde ise, Kanun kapsamında uygun sayılan devlet yardımları Roma Antlaşması’nın 87(2). ve 87(3). maddeleri ile 1/95 sayılı OKK’na uygun olarak sıralanmıştır. Buna göre;

a) Ürünlerin veya hizmetlerin menşei ile ilgili ayrımcılık yapılmaksızın bireysel tüketiciye verilen sosyal nitelikli yardımlar,

b) Doğal afetlerin veya olağanüstü olayların sebep olduğu zararı gidermeye yönelik olan ve zararın maddi büyüklüğünü geçmeyen yardımlar,

uygun devlet yardımı;

a) Avrupa Toplulukları seviyesine göre yaşam standardının aşırı ölçüde düşük veya işsizlik oranının çok yüksek olduğu bölgelerde ekonomik gelişmeyi desteklemek amacıyla verilen yardımlar,

b) Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki yapısal uyum gereklerinin yerine getirilmesini sağlamayı amaçlayan yardımlar,

c) Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkarlara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, belirli ekonomik faaliyetlerin veya belirli bölgelerin gelişimini desteklemeye yönelik yardımlar,

d) Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkarlara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, kültür mirasının ve doğal varlıkların korunmasına yönelik yardımlar,

e) Türkiye ile Avrupa Topluluklarının ortak çıkarlarına hizmet eden önemli bir projenin gerçekleştirilmesini desteklemeye yönelik yardımlar,

f) Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan ciddi sorunları gidermeye yönelik yardımlar,

g) Türkiye-Avrupa Toplulukları ortaklık konseyinin belirleyeceği diğer yardımlar,

uygun görülebilir devlet yardımları olarak kabul edilmiştir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Yine Kanun tasarısının 3. maddesinde, ayırım yapılmadan bütün girişimlere uygulanan genel nitelikli ekonomik ve mali önlemlerin devlet yardımı sayılmayacağı; belirli türdeki devlet yardımlarına grup muafiyeti tanınmasına ve bir teşebbüse belirli bir dönemde belirli bir miktarı aşmayacak şekilde verilen ve rekabeti önemli ölçüde bozmayan devlet yardımlarının bu Kanun kapsamında uygun devlet yardımı olduğuna ve Kurula bildirimine gerek olmadığına ilişkin usul ve esasların bu Kanunun uygulanmasına ilişkin olarak yürürlüğe konulan yönetmeliklerle belirleneceği; bu Kanunun izin verdiği haller dışında devlet yardımı verilemeyeceği belirtilmiştir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının 5. maddesinde, Kurulun görev ve yetkileri sayılmıştır. Buna göre Kurul; Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki antlaşmalara uygun olarak devlet yardımlarının ilke ve prensiplerini belirlemek ve ilgili mevzuatı hazırlamak; devlet yardımlarının uygunluğunu incelemek, izlemek ve denetlemek; uygulama sonuçlarını yardımı verenlerden temin ederek Avrupa Komisyonuna ve ilgili mercilere gerekli bildirimleri yapmakla görevlidir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının 6. maddesinde, devlet yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri göz önüne alınarak, bu alanda meydana gelebilecek uyuşmazlıkların kısa sürede çözülebilmesi için Kurul kararlarına karşı açılacak davaların ilk derece mahkemesi olarak Danıştayda ve acil işlerden sayılarak görülmesi hükmü getirilmiştir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının 7. maddesinde, devlet yardımlarının izlenilebilmesi ve denetlenebilmesi için Kurula bildirim yapılması yükümlülüğü getirilmektedir. Devlet yardımı veren kurumlar, bir yardım programı için mevzuat yürürlüğe koymadan önce, Kanun kapsamında uygunluğunun doğrulanması amacıyla Kurulca belirlenecek usul ve esaslar

çerçevesinde Kurula bildirmek ve Kurulun onayını almak zorundadırlar. Bu maddede yapılan düzenleme ile devlet yardımı veren kurumların Kurul onayı alınmadan devlet yardımı mevzuat taslaklarını yürürlüğe koyma ihtimali ortadan kaldırılmakta ve Kurulun devlet yardımlarını değerlendirme ve inceleme usulü ve süreci düzenlenmektedir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının 10. maddesinde, kanuna aykırı olma ihtimali bulunan yardımların durdurulması hükmü getirilerek Kurul tarafından nihai karar alınıncaya kadar rekabetteki olası bir bozulmanın önlenmesi ve ortaya çıkabilecek zararların önüne geçilmesi amaçlanmıştır (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

Kanun Tasarısının geçici 1. maddesinde devlet yardımlarının bildirim, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yönetmeliklerin, Kurulun oluşturulması sonrasında, en geç 9 ay içerisinde yürürlüğe konulacağı; geçici 3. maddesinde ise devlet yardımlarının bildirim, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yönetmeliklerin yürürlüğe girdiği tarihte uygulanmakta olan devlet yardımlarına ilişkin mevzuatın, yardımı veren tarafından 3 ay içerisinde Kurula bildirileceği belirtilmiştir (1/818 Sayılı Kanun Tasarısı).

SONUÇ

AB'nin temel hedeflerinden biri de üye ülkeler arasında tüm ekonomik engellerden arındırılmış bir Ortak Pazar oluşturmaktır. Bu nedenle AB'de, rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden ve üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyen her türlü devlet yardımı, Ortak Pazarla bağdaşmaz kabul edilmiştir. Bu nedenle Roma Antlaşmasının 87(1) maddesinde devlet yardımları yasaklanmıştır. Ancak, bu kurala 87(2) ve 87(3) maddelerinde bazı istisnalar getirilmiştir.

AB'de devlet yardımları, Roma Antlaşması hükümlerinde, yalnızca istisnalar ile sınırlı olarak ele alınmış olsa da gerek Antlaşma hükümleri, gerek Komisyon kararları, gerek Konsey direktifleri ve gerekse ATAD içtihatlarından oluşan oldukça geniş bir devlet yardımı mevzuatı mevcuttur. Bu mevzuata dayalı olarak AB genelinde verilen devlet yardımı tutarları göz ardı edilebilecek boyutlarda değildir. Üstelik son yıllarda, kriz önlemleri nedeniyle devlet yardımları tutarında artışlar olmuştur. AB ülkeleri, tüm ekonomik gelişmişliklerine karşın, ekonomide yaşanan dalgalanmalara karşı sıklıkla devlet yardımlarına başvurabilmektedir.

AB'de devlet yardımları; bölgesel yardımlar, yatay yardımlar ve sektörel yardımlar olmak üzere üç ana başlık altında uygulanmaktadır. Yatay yardımlar kendi içerisinde KOBİ yardımı, ar-ge yardımları, istihdam yardımı, çevre yardımı, eğitim yardımı, de minimis ve kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımı olarak; sektörel yardımlar ise hassas sektörler (çelik, gemi inşa, elektrik, posta hizmetleri, radyo ve TV yayıncılığı, görsel ve işitsel sektör) ve sektöre özel kurallar (tarım, balıkçılık, ulaştırma) olarak sınıflandırılmıştır.

Türkiye'de ise devlet yardımları, yatırımlarda ve ihracatta olmak üzere iki ana başlık altında uygulanmaktadır. Yatırımlarda devlet yardımları; KOBİ'lere yönelik devlet yardımları, bölgesel yardımlar ve ar-ge yardımları olarak sınıflandırılmış olup Hazine Müsteşarlığı-Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. İhracatta devlet yardımları ise tasarım desteği, Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin desteklenmesi, ar-ge destekleri, çevre maliyetlerinin desteklenmesi, pazar araştırması ve pazarlama desteği, eğitim ve danışmanlık desteği, istihdam yardımı, yurtdışında ofis açma, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi şeklinde uygulanmakta olup Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'de devlet yardımları, Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati ile birlikte başlamış, özellikle planlı kalkınma döneminde çeşitli teşvik araçları ile yaygın bir biçimde uygulanmıştır. Devlet yardımları geçmişten günümüze çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların azaltılmasında ve çözümünde önemli bir politika aracı olarak kullanılmıştır.

1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye-AB ilişkileri başlamış ve Türkiye'nin üyelik süreci hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamaya ayrılmıştır. Devlet yardımı ile ilgili ilk ifadelere ise geçiş dönemini başlatan ve 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol'de yer verilmiştir. Türkiye ile AB arasında gümrük birliğini kuran ve son dönemi başlatan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile de Türkiye, Topluluk müktesebatının çok büyük bir kısmını ve tabii devlet yardımları ile ilgili düzenlemeleri de üstlenme yükümlülüğü altına girmiştir. Böylece ülke sanayi ürünleri, Avrupa sanayi ürünleriyle rekabet edebilecek bir yapıya henüz sahip olmadığı halde ve daha çok korunmaya gereksinimi varken, Avrupa rekabetine açılmıştır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında tekstil ve hazır giyim konusunda verilen tüm yardımların gümrük birliğine girilmesi öncesinde; tekstil ve giyim sektörüne verilenler dışında kalan tüm yardım programlarının ise kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 2 yıl içinde AB mevzuatına uyumlaştırılması öngörülmesine rağmen, tam anlamıyla bir mevzuat uyumu henüz gerçekleştirilememiştir. Yapılabilenler sırasıyla; tekstil ve hazır giyim sektöründeki devlet yardımı programlarına uyum sağlanarak bu alandaki devlet yardımlarının kaldırılması, çelik sektörüne verilen desteklerin sona erdirilmesi, AB'nin NUTS sistemine uygun İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasının yapılması şeklinde olmuştur.

Türkiye'de bölgesel yardımlarla ilgili olarak İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırmasının yapılması; tek bir veri tabanı oluşturulması, bölgesel istatistiklerin toplanması ve bu yapılırken de karşılaştırılabilir bir tablo ortaya çıkarılabilmesi anlamında yararlı olmuştur.

AB tarafından hem Katılım Ortaklığı Belgeleri hem de İlerleme Raporları kapsamında verilen direktiflerde sıklıkla devlet yardımları konusuna da değinilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin devlet yardımı sisteminin en kısa sürede uyumlaştırılması, son derece müdahaleci yapıya sahip olduğu düşünülen tarım sektöründe verilen desteklerin azaltılması; balıkçılık, taş kömürü ve taşımacılık sektörlerinde uyumlaştırmaların en kısa sürede tamamlanması; Türkiye'de birden çok bağımsız birim tarafından yürütülen ve aynı konuda destekleri içeren devlet yardımı mevzuatının bir araya getirilmesi; işlevsel olarak bağımsız, devlet yardımları alanında şeffaflığı sağlayacak, uygulama sonuçlarını değerlendirecek, AB Komisyonunun tüm yardım programı uygulamalarını bildirim ve onay aşamasından başlayarak, programın sonuçlandırılma aşamasına kadar izleyebilecek bir devlet yardımı izleme ve denetleme biriminin kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Adı geçen Devlet Yardımlarını İzleme ve Denetleme Kurulunun oluşturulmasını için Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı, 25.02.2010 tarihinde TBMM'ye sunulmuş olup, halen Komisyon aşamasındadır. Söz konusu kanun

tasarısında yerel yönetimler de dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşları veya kamu adına aracı kuruluşlar tarafından verilen devlet yardımları ile kanun, kararname, tebliğ ve diğer her türlü mevzuat uyarınca gerçekleştirilen uygulamaların kapsama alınarak, bu Kanunun ve Kanuna dayanılarak yürürlüğe konan mevzuatın uygulanmasıyla Türkiye’de AB devlet yardımları kuralları ile uyumlu bir devlet yardımı sisteminin getirilmiş olacağı belirtilmektedir. Kanun Tasarısında tarım, balıkçılık ve hizmet sektörlerindeki devlet yardımları, 1/95 sayılı OKK kapsamı dışında yer alması nedeniyle, Kanun kapsamı dışında tutulmuştur. Kanun Tasarısında, Kanun kapsamında uygun sayılan devlet yardımları Roma Antlaşması’nın 87(2). ve 87(3). maddeleri ile 1/95 sayılı OKK’na uygun olarak belirlenmiştir. Bunların dışında, Türkiye ile AB ticaret koşullarını ortak çıkarlara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilemeyecek şekilde Türkiye’ye özgü kurallar da getirilmiştir.

Devlet Yardımlarını İzleme ve Denetleme Kurulunun görev ve yetkileri Kanun Tasarısında, Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki antlaşmalara uygun olarak devlet yardımlarının ilke ve prensiplerini belirlemek ve ilgili mevzuatı hazırlamak; devlet yardımlarının uygunluğunu incelemek, izlemek ve denetlemek; uygulama sonuçlarını yardımı verenlerden temin ederek Avrupa Komisyonuna ve ilgili mercilere gerekli bildirimleri yapmak olarak sıralanmıştır. Kurulun oluşturulması ve işlevsel hale gelmesi ile farklı kurum ve kuruluşlarca uygulanmakta olan devlet yardımlarının ölçülebilirliği sağlanacak, şeffaflık ve hesap verilebilirlik artacak ve verilen devlet yardımlarının yardım alanlar üzerindeki etkileri daha net görülebilecektir.

AB’de yürürlükte olan devlet yardımları mevzuatına tam olarak uyumun sağlanmasının, söz konusu kurulun oluşturulması ve çalışmaya başlaması sonrasında gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Uyumlaştırmanın asıl etkileri bundan sonra görülebilecektir. Ancak, Türkiye’nin devlet yardımı politikasının öncelikle kendi ekonomik, sosyal ve siyasal yapısına uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü Türkiye ile AB ekonomilerinin koşulları birbirinden farklıdır. AB’nin bütün ekonomik gelişmişliğine rağmen Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve kendi içerisinde birçok ekonomik sorunla mücadele etmektedir. AB’nin üye ülkeler arasında tüm ekonomik engellerden arındırılmış bir Ortak Pazar oluşturmak amacıyla rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden ve üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyen her türlü devlet yardımının, Ortak Pazarla bağdaşmaz kabul edilmiş olması ve bu nedenle Roma Antlaşmasınının 87(1) maddesinde devlet yardımları yasaklanmış olması nedeni ile Türkiye’de de uygulanan devlet yardımlarının AB’nin direktifleri doğrultusunda azaltılması, sektörleri güçsüzleştirir, Birlik içerisinde rekabet edemez duruma getirebilir. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınarak gelişmiş

lkeler düzeyine ulaşabilmesi için yatırım ve ihracat teşviklerinin verimli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Makale

- Çiloğlu İ., “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”, Hazine Dergisi, Sayı: 13, (Ocak 2000), 29-48
- Çiloğlu İ., “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, Hazine Dergisi, Sayı: 8, (Ekim 1997), 1-15
- Göker A., “Uruguay Turu Nihai Senedi’nde Sübvansiyonlar Konusu: Türkiye Açısından Değerlendirmeler”, İktisat Dergisi, Sayı 406, (Ekim 2000), 1-17
- Günoğur, H., “6 Mart Kararı ve Gümrük Birliği”, Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, No: 17-18, 1995, 408-411
- Köksal T., “Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’de Devlet Yardımlarının Hukuki Çerçevesi, Rekabet Dergisi, Sayı 7, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2001), 3-27
- Ökçün A., “Gündüz, Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati, 1913”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Ankara, 1975
- Önsoy R., “Tanzimat Dönemi Sanayileşme Politikası 1839-1876”, H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 02.02.1984
- Öztürk, L., “Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması’na (İBBS) Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz 1965-2001”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 10, (2005), 95-110
- Zarakolu A., “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, 590-600, Ankara, 1954

Kitap

- Aydoğan, M., Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliğine, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002
- Avrupa Birliği’nde Teşvik Sistemi, İKV, İKV Yayınları, No:127, İstanbul, 1994
- Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), DPT, Avrupa Topluluğu İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Cilt-1, Ankara, Ağustos 1993
- Aykın S.M., “Avrupa Birliği’nde Eğitim Amaçlı Devlet Yardımları”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 409-415, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004
- Aykın S.M., “Avrupa Birliği’nde İstihdama Yönelik Devlet Yardımları”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 385-408, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Başkaya F., İki Bunalım Döneminde Türkiye Ekonomisi Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, Birlik Yayıncılık, Ankara, Ocak 1986

Berke, B., “Avrupa Birliği’nde Kömür-Çelik Sektöründe Devlet Yardımları”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Editör: Erdem Ş., Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Bulut, M., “Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği”, T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın no: 2009/388, Ankara, 2009

Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Yayın no: 2681, Mayıs 2004, <http://ekutup.dpt.gov.tr>

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, DPT, Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/>

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, DPT, KOBİ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Yönelik Vergi Teşvik Politikası, İTO (İstanbul Ticaret Odası), Yayın no: 2008-23, İstanbul, 2008

Dura C.ve Atik H., Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayıncılık, Kayseri, 2000
Erdem, Ş., “Devlet Yardımları: Avrupa Topluluğu Müktesebatı ve Türkiye’nin Uyumunu”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Editör: Erdem Ş., 25-79, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Kaçaroğlu S., “İhracata Yönelik Devlet Yardımları Uygulaması”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Editör: Erdem Ş., 311-342, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Koç A., “Tarım Sektöründe Devlet Yardımları ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Editör: Erdem Ş., Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Korkmaz A., Özen Ö., “Ar-Ge’ye Yönelik Devlet Yardımları”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Editör: Erdem Ş., Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Köksal T., Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Devlet Yardımları Sistemlerinin Uyumlaştırılması, Etki Yayıncılık, Ankara, 2002

Leblebici F., Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi, DPT Yayınları, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Sanayi Dairesi Başkanlığı, Aralık 2002

Nicolaidis P., Kekelekıs M., Buyskeys P., State Aid Policy in the European Community - A Guide for Practitioners, Kluwer Law International, The Netherlands, 2005

Okumuş Ö., Korkmaz A., Duman K., Kıymalıoğlu Ü., “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Amaçlı Devlet Yardımları”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet

Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 213-227. Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Özen, Ç., Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Sürecine Etkileri, Ceylan Kitabevi, İzmir, 2002

Parasız M. İ., Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Ekim 1998

Seyidoğlu H., Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, İstanbul, 2001

Şanlı M., "AB Uyum Sürecinde KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları", Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 285-309, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Tezel Y. S., Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), İstanbul, Ekim 2002

Dinler Z., İktisada Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001

Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik uygulamaları ve Ülkemizde Uygulanabilirliği, İTO (İstanbul Ticaret Odası), Yayın no: 2007-51, İstanbul, 2007
Türkiye'de KOBİ'lerin BASEL-II'ye uyum süreci ve öneriler, İTO (İstanbul Ticaret Odası), Yayın no: 2008-4, İstanbul, 2008

Türkkan E., "Devlet Yardımlarının Rekabeti Geliştirici Etkileri", Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 81-84, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Ulutürk S., "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Mali Yardımlar", Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., 355-372, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Uysal T., Avrupa Birliği ve Türkiye'de Devlet Yardımları, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 187, İstanbul, Ağustos 2005

Vogel L., Les Nouveaux Criteres de la Définition des Aides d'Etat en Droit de la Concurrence Revue de la Concurrence et de la Consommation, No: 133, 2003,s.7

Yeşilçimen E., "Avrupa Birliği'nde Elektrik Endüstrisi İçin Verilen Devlet Yardımları", Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Yılmaz A. B., Ersezer D., "Avrupa Birliği'nde Gemi Yapımı Sektöründe Devlet Yardımları", Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Editör: Erdem Ş., Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, Antalya, 2004

Quigley C., Collins A., EC State Aid Law and Policy, Hard Publishing Oxford-Portland Oregon, USA, 2003

Wishlade F., EC Competition Policy and Regional Aid: An Agenda for the Year 2000?, Regional and Industrial Research Paper Series No:25, European Policies Research Center, University of Strathclyde, Glasgow, December 1997

Araştırma-İnceleme

Community Rules On State Aid, European Commission, Vademecum, 2003

Community Law On State Aid, European Commission, Vademecum, 30 September 2008

Competition Policy in Subsidies and State Aid, OECD, Series Roundtables On Competition Policy, Sayı: 36, Paris, 2001

Duran M. “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, Ocak 2003

Duran M., “Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği”, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Dizisi, No: 32, Kasım 2002

Ekonomik ve Finansal Göstergeler, KOSGEB, Finansman Daire Başkanlığı KOBİ Finansal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2008,
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=5&refContent=27> (12.11.2009)

KOBİ Ekonomisi (Tarihi Gelişimi), KOSGEB, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2003,
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=8&refContent=87> (14.02.2010)

Policy Roundtables Competition Policy in Subsidies and State Aid, OECD, 2001,
<http://www.oecd.org/dataoecd/31/1/2731940.pdf> (03.03.2010)

Scadplus, Rules Applicable To State Aid- National Regional Aid, (www.europa.eu.int) (03.03.2010)

State Aid Scoreboard - Report on State aid granted by the EU Member States, European Commission, 2009, http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/2009_autumn_en.pdf (03.03.2010)

This is EFTA 2009, EFTA, <http://www.efta.int/content/publications/this-is-efta/tie09.pdf> (03.03.2010)

Türkiye - AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporları Cilt: 1, DPT, Devlet Yardımları Alt Komisyonu, Ankara, Kasım 1995, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyum/> (18.01.2009)

Turhan A., Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ≠ GATT, DPT, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Mart 1997, Ankara,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/kutup/ticaret/turhana/dto.html> (05.02.2010)

World Investment Raport, UNCTAD, New York, 1994

Tez

Akkaya S., “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımları ve Ekonomik Etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2006

Aygün Ö., “Avrupa Birliği’nde Devlet Yardımları Sistemi ve Türkiye’ye Yansımaları”, (Uzmanlık Tezi), DPT, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan 2007

Ekici İ., “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türkiye’de Ar-Ge’ye Yönelik Devlet Yardımları”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul, 2007

Erdemli S., “Avrupa Topluluğunda Gemicilik Sektörüne Verilen Devlet Yardımları ve Türkiye’deki Uygulamalarla Karşılaştırılması”, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2000

Ertuğrul Ö.G., “Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Aşamasında Türkiye’deki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Mevcut Durumu, Karşılaşacakları Sorunlar ve KOBİ’lere Yönelik Devlet Yardımları”, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1999

İnceci B., “Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sanayi Odası, 1993, İstanbul

Kırdar D., “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir, 2005

Oruç N.Ö., “Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Sürecinde Demir-Çelik Sektörünün Durumu ve Devlet Yardımları Alanında Uyum Süreci”, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2001

Özkarabüber M.M., “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü”, (Uzmanlık Tezi), Rekabet Kurumu, Ankara, 2003

Zemheri O., “AB’ye Üyelik Yolunda Tarımda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi”, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009

Mevzuat

European Commission, Competition Law in the European Communities Volume IIB Explanation of the Rules Applicable to State Aid, Brussels, Luxembourg

European Commission, Relating to the methodology for analysing state aid linked to stranded costs, OJ L27, 30.01.1997

European Commission, Community guidelines for state aid in the agriculture and forestry sector 2007 to 2013 (2006/c 319/01), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:319:0001:0033:EN:PDF> (03.03.2010)

European Commission, Commission Communication to the Member States on the Links Between Regional and Competition Policy, OJ C 90, 26.03.1998

Gümrük birliğinin son döneminin uygulanmaya konmasına ilişkin 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı, Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları 1964-2000, DPT, Yayın no: 2596, Ankara, 2001

Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun, 28.07.1967/933, Resmi gazete tarihi: 11/08/1967

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, 2005/9617, Resmi gazete tarihi ve sayısı: 18.11.2005/25997

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Yardımına İlişkin Tebliğ, Resmi Gazete tarihi: 04.11.1998/23513, Tebliğ no: 98/10

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Yardımına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, Resmi Gazete tarihi: 10.02.2001/24314, Tebliğ no: 2001/3

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Yardımına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, Resmi Gazete tarihi: 10.09.2003/25225, Tebliğ no: 2003/5

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ no: 97/5

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Eğitim ve Danışmanlık Yardımı Hakkında Tebliğ, Tebliğ no: 2007/3

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, İstihdam Yardımı Hakkında Tebliğ, Resmi Gazete Tarihi: 29.01.2000/23948, Tebliğ no: 2000/1

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği Hakkında Tebliğ, Tebliğ no: 2006/6

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Tasarım Desteği Hakkında Tebliğ, Tebliğ no: 2008/2

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Resmi Gazete Tarihi: 26.05.2006/26177, Tebliğ no: 2006/4

Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ no: 2005/4.

T.C. Başbakanlık, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı, Esas no: 1/818

T.C. Başbakanlık, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Sanayi Araştırma-Geliştirme Projeleri Destekleme Programına İlişkin Yönetmelik, Resmi Gazete tarihi: 13.07.2005/25874

T.C. Başbakanlık, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kamu Kurumları Araştırma Geliştirme Projeleri Destekleme Programına ve TÜBİTAK Birimlerince Yürütülen Projelere İlişkin Yönetmelik, Resmi Gazete tarihi: 13.07.2005/25874

T.C. Başbakanlık, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kamu Kurumları Araştırma Geliştirme Projeleri Destekleme Programına ve TÜBİTAK Birimlerince Yürütülen Projelere İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete tarihi: 11.01.2007/26400

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 14.07.2009/2009-15199, Resmi gazete tarihi: 16.07.2009

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 Yılı Türkiye Düzenli İlerleme Raporları

8 Mart 2001, 19 Mayıs 2003, 23 Ocak 2006, 18 Şubat 2008 Tarihli Katılım Ortaklığı Belgeleri

2001, 2003, 2008 Yılı Ulusal Programları

İnternet Kaynağı

ABGS, (2009), Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=112&l=1>, (01.01.2010)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=106&l=1> (01.01.2010)

DG Competition, http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/expenditure.html
(12.04.2010)

EFTA, (2009), History at a glance, <http://www.efta.int/content/about-efta/history/history-of-efta#60> (01.01.2010)

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (30.03.2010)

İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME),
<http://www.igeme.org.tr/> (13.12.2009)
<http://www.igeme.org.tr/devYar/index.cfm> (13.12.2009)

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB),
<http://www.kosgeb.gov.tr/> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=3> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=6> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=7> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=8> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=9> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=10> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=15> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=16> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=17> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=20> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=23> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=24> (23.11.2009)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=25> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=30> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=34> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=36> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=37> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Destekler/destek.aspx?dID=45> (23.11.2009)
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=2> (15.04.2010)

OECD, (2009), About OECD,
http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734052_36734103_1_1_1_1_1,00.html, (02.01.2010)

OECD, (2009), Members and Partners,
http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734052_36761800_1_1_1_1_1,00.html, (02.01.2010)

TBMM,
<http://www.tbmm.gov.tr/> (12.03.2010)
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=81453 (12.03.2010)
<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0818.pdf> (12.03.2010)

T.C. Adalet Bakanlığı
<http://www.adalet.gov.tr/> (10.10.2009)
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/418.html> (10.10.2009)

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT),
<http://www.dpt.gov.tr> (03.05.2009)
<http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal> (03.05.2009)
<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html> (03.05.2009)
<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883> (03.04.2010)

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2009), Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SerbestTicaretDb/efta.doc>, (02.01.2010)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?> (01.09.2009)
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/DevletYardimlariDb/egitim_2007_3/20073TEBLİĞ.doc (01.09.2009)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/DevletYardimlariDb/devyardnot.doc> (01.09.2009)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/DevletYardimlariDb/tasarim/20082.doc> (01.09.2009)

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı,
<http://www.hazine.gov.tr/> (04.04.2009)
[http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%c4%b0statistikler/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri%20c3%96nceki%20Y%c4%b1llar%20\(2005-2006-2007-2008-2009\).xls#'Tablo-B'R1C1](http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%c4%b0statistikler/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri%20c3%96nceki%20Y%c4%b1llar%20(2005-2006-2007-2008-2009).xls#'Tablo-B'R1C1) (17.04.2010)
[http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%c4%b0statistikler/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri%20c3%96nceki%20Y%c4%b1llar%20\(2005-2006-2007-2008-2009\).xls](http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%c4%b0statistikler/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri/Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Te%c5%9fvik%20%c4%b0statistikleri%20c3%96nceki%20Y%c4%b1llar%20(2005-2006-2007-2008-2009).xls) (17.04.2010)

T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı,
<http://www.gumruk.gov.tr> (02.02.2010)
<http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/tanitim/Sayfalar/tarihce.aspx> (02.02.2010)

T.C. Resmi Gazete,
<http://rega.basbakanlik.gov.tr/> (06.08.2009)

TURQUALITY®
<http://www.turquality.com/> (04.08.2009)
<http://www.turquality.com/6.aspx> (04.08.2009)

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK),
<http://www.tubitak.gov.tr/> (01.08.2009)
<http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=696&pid=478> (01.08.2009)

Türk Dil Kurumu, (2009), Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=te%FEvik&ayn=tam> ve <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=s%FCbvansiyon&ayn=tam> (02.01.2010)

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank)
<http://www.eximbank.gov.tr/> (01.04.2010)
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/kisaeximbankpg.htm (01.04.2010)
http://www.eximbank.gov.tr/html_files/MENU-2.htm (01.04.2010)

Türkiye Kalkınma Bankası,
<http://www.kalkinma.com.tr/> (05.09.2009)
<http://www.kalkinma.com.tr/krediler.aspx> (05.09.2009)

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
<http://www.tskb.com.tr/> (05.09.2009)
http://www.tskb.com.tr/sirket_profil/detail_tarihce.aspx?SectionID=H%2Bv1JNcITRyoXIM%2BLbn%2FVQ%3D%3D&ContentId=jWJo3bZLqKIFoQbe7mTvMQ%3D%3D
(05.09.2009)

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV),
<http://www.ttg.gov.tr/> (05.09.2009)

Yaklaşım Dergisi,
<http://www.yaklasim.com/> (11.10.2009)
<http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2005066681.htm> (11.10.2009)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Tuğba SATAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 20.09.1983 - Ankara

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Biga Mehmet Akif Ersoy Lisesi

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi/İİBF/Maliye

Yükseklisans Diploması:

Tez Konusu : Türkiye’de Devlet Yardımları ve Avrupa Birliği Sistemine Uyumu

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : T. Halk Bankası A.Ş.

Adres : Meltem Mah. 3842 Sok. Vatan Sitesi H Blok No:29 ANTALYA

Tel. no : 0242 237 80 98 – 0554 378 63 35